מירזא ע'ולאם אחמד
מייסד העדה האיסלאמית האחמדית

הפילוסופיה של המִשנה האִסלאמית

הפילוסופיה של המִשנה האִסלאמית

מירזא ע'ולאם אחמד

הפילוסופיה של המישנה האיסלאמית

THE PHILOSOPHY OF THE TEACHINGS OF ISLAM

By Hadrat Mirza Ghulam Ahmad

(HEBREW)

The Philosophy of the Teachings of Islam" is a well known essay on Islam by Hadrat Mirza Ghulam Ahmad, founder of the Ahmadiyyah Movement in Islam.

The original was written in order to be read at a Conference of Great Religions held in Lahore, in India on December 26-29, 1896. It has since served as an introducution to Islam for seekers of religious knowledge and truth in different parts of the world. It deals with the following five broad themes set by the moderators of the Conference: (i) the physical, moral and spiritual states of man, (ii) the state of man after death, (iii) the state of man after death, (iii) the object of man's life and the means of its attainment, (iv) the operation of the practical ordinance of the Law in this life and the next and (v) sources of Divine knowledge**.**

הפילוסופיה של המִשנה האִסלאמית
מירזא ע'ולאם אחמד
מייסד העדה האיסלאמית האחמדית
ח י פ ה 2022
שם הספר: הפילוסופיה של המשנה האסלאמית
המהדורה העברית הראשונה: 1996
המהדורה העברית הנוכחית השנייה: 2022

ISBN 978-965-92992-0-1

(Ha-Filosofia Shel Ha-mishna Ha-Islamit)
The Philosophy of the Teachings of Islam (HEBREW)

Written by ***Hadrat Mirza Ghulam Ahmad***
The Promised Messiah and Mahdi,
Founder of the Ahmadiyya Muslim Jama'at.

First published in UK in 1996.
Reprinted in Israel in 2022.

Published by: Ahmadiyya Muslim Jama'at, I s r a e l.
For further information please contact:
Phone: +97248385002. Fax: +97248371612
www.islamahmadiyya.net

תוכן העניינים

תוכן העניינים..... V
הקדמה לתרגום העברי IX
מבוא **1**
בשורה גדולה לשוחרי האמת 5
דיווחים בעיתונים באותם ימים 9
תגובות של עיתונים ואישים בינלאומיים 16
האסלאם **17**
הסוגיה הראשונה **19**
מצביו הטבעיים, המוסריים והרוחניים של האדם 19
שלושת מצבי נפש האדם 19
המצב הראשוני: הנפש הסוררת המְצַוָה למעשי רשע 19
המצב השני: הנפש הנְלוֹמָה, המאשימה את עצמה 20
המצב השלישי: הנפש השלווה הבוטחת 21
אינטראקציה בין הגוף והרוח 22
השפעת המזון על התנהגות האדם 23
בריאת הרוח מן הגוף 24
הקְבָּלה בין תוחֶלֶת חיי האדם לבין שהותו ברחם אימו 25
הרוח ברואה 28
הלידה השנייה של הרוח 28
התפתחותו ההדרגתית של האדם 29
האמת של האסלאם 30
הבחנה בין המצב הטבעי למצב המוסרי 30

הפרכת תורת הגינית ההינדית (שימור החיים) 32
שלוש הדרכים לתיקון האדם 32
הופעתו של הנביא מוחמד הקדוש בעת הצורך לתיקון העולם 33
מטרתה האמיתית של משנת הקוראן הקדוש היא הגשמת שלושת השלבים של התהוות האדם 36
המרת המצבים הטבעיים למוסריים אחרי תיקונם 36
המצב המוסרי האמיתי של האדם 38
הבחנה בין חַ'לְק (בריאה) וחֻ'לֻק (מוסר) 38
התיקון הקוראני הראשון 41
תיקון המצבים הטבעיים של האדם 41
מדוע נאסרה אכילת בשר חזיר? 47
התיקון הקוראני השני 48
תיקון המצבים המוסריים 48
חלוקת תכונות המוסר 48
תכונות מוסר הקשורות למניעת רוע 49
אמצעי ענווה וצניעות 49
חמש הדרכים לצניעות 51
מטרת החיג'אב 52
היושר 53
סובלנות והתפייסות 56
ההבדל בין סובלנות ומחילה 58
רַכּוּת ואמירה טובה 58
תכונות מוסר שנועדו לעשיית טוב 60
המחילה 60
עשיית צדק, הטבה ונתינה לקרובים 62
עוד הוראות אודות עשיית טוב וחמלה 65

גבורת אמת 72
אמיתות וכנות 75
סיבולת 77
סימפתיה לברואי אלוהים 79
הכמיהה לישות נַעֲלָה 81
טעות הפילוסופים 82
הסיבה להופעתו של הנביא הקדוש בחצי האי ערב 85
תרומת הקוראן הקדוש לעולם 86
ראיות לקיומה של הישות האלוהית 87
תכונותיו של אלוהים 92
החסד האמיתי 99
ההבדל בין לימודי האסלאם ודתות אחרות 100
התיקון הקוראני השלישי 102
תיקון המצבים הרוחניים 102
מהי הדרך אל הרוחניות האמיתית? 105
תפילה מעולה 106
הצורך בהתמדה 107
ההשפעה משתיית כאפור(CAMPHOR) וזנג'ביל (ג'ינג'ר) 112
אפקט הַזַנְגַ'בִּיל 114
האמת של גן עדן וגיהינום 117
האמצעים להקמת הקשר הרוחני המושלם עם אלוהים 122
משמעות האסלאם 122
ההשפעות של החיים הרוחניים 122
הסוגיה השנייה 127
מצבו של האדם אחרי המוות 127
מהות הנועם של גן העדן 127

שלוש תובנות הקוראן אודות החיים בעולם הבא 131
התובנה הראשונה 131
שלושת סוגי הידע 133
שלושת העולמות בחיי האדם 134
עולם הרכישה 134
עולם הַבַּרְזַך 134
לנשמה חייב להיות גוף 135
התנסות אישית 136
עולם התחייה 138
הסרת אי־הבנה 139
התובנה השנייה 140
צל בעל שלושה ענפים 142
תיאור מטפורי לנועמי גן עדן 144
התובנה השלישית 145
הסוגיה השלישית **147**
תכלית חיי האדם והדרכים להשגתה 147
חיפוש מולָד אחר האל הכול יכול 148
האמצעים להשגת התכלית לחיי האדם 150
הסוגיה הרביעית **159**
השפעת מעשי האדם על חייו בעולם הזה ובעולם הבא 159
פשר שבועת אלוהים בדברים שונים מבריאתו 162
משל אחר 166
הקשר בין התגלות לתבונה 166
הסוגיה החמישית **169**
מקורות ההכרה האלוהית 169
תכונת היתרון של הקוראן הקדוש 171

פשר הטבע האנושי 174
הצורך בהתגלות להכרה מושלמת 175
משמעותן של ההתגלויות וההשראות 178
אותות ההשראה וההתגלות האמיתית 178
המאפיין הייחודי של האסלאם 181
כותב המאמר זכה בדו־שיח האלוהי 182
ההתגלות האלוהית אמצעי הידע המושלם 183
שתי התקופות בחיי הנביא הקדוש 187
הגבוהה במידות המוסר של אדון השליחים 188
הסיבה למלחמותיו של הנביא הקדוש 191
טעות גסה 192

הקדמה לתרגום העברי

הספר 'הפילוסופיה של המשנה האסלאמית' נכתב בידי כבוד **מירזא ע'ולאם אחמד**, מייסד העדה האסלאמית האחמדית העולמית, המשיח המיועד והמהדי המובטח. חיבור זה הוקרא בפני באי הוועידה הבין־דתית שנערכה בעיר **לאהור** שבהודו בפגרת חג המולד בשנת 1896. בוועידה התכנסו נציגי הדתות הנפוצות בהודו של אותם ימים, ובהן הינדואיזם, נצרות, סיכיזם, אריא סמאג', אסלאם ואחרות.

נציגי הדתות נתבקשו לענות על חמש שאלות כשהם מסתמכים על ספרי הקודש שלהם ועליהם בלבד. ואלה חמש הסוגיות שהוצגו לדוברים:

- מצבו הטבעי, המוסרי והרוחני של האדם.
- מהו מצבו של האדם בעולם הבא, אחרי המוות?
- מהי התכלית האמיתית לקיום האדם עלי אדמות וכיצד ניתן להשיגה?
- כיצד משפיעים מעשי האדם על חייו בעולם הזה ובעולם הבא?
- מהם מקורות הידע האלוהי?

אללה גילה לכבוד מירזא ע'ולאם אחמד שחיבורו הוא שינצח ויוכרז לנעלה על כל שאר החיבורים. וכך היה. העיתונים, המבקרים והשופטים ציינו כי הנאום של כבוד אחמד היה המאמר היחיד הראוי לשבח ולהערכה.

המאמר פורסם כספר בשפת האורדו, תורגם לעשרות שפות והופץ בכל רחבי העולם.

בשנת 1996 תורגם הספר לראשונה לשפה העברית בידי פלאח מ. עודה בעזרתו האדיבה של הסופר ד"ר מחמוד עבאסי. התרגום הנוכחי נבדק ותוקן בסיועו הרב של מר בועז רמות, שעמל רבות על התאמת השפה לקורא העברי, ולשניהם מוגשת תודתי העמוקה.

פלאח עודה

23 פברואר 2022

מבוא

אדם מכובד וידוע בשם **סוואמי סאדהו שוגאן צ'נדרא**, שהקדיש בסוף המאה ה־19 בין שלוש לארבע שנים מחייו לעריכת רפורמה באמונה הקאית'ית ההינדית, הגיע למסקנה שמבלי לכנס תחת קורת גג אחת קהל רב לדיון פתוח בנושא הדתות הנפוצות, יֵרדו מאמציו לטמיון. יוזמתו לערוך ועידה של הדתות הנפוצות, אכן קרמה עור וגידים והתקיימה לראשונה בפגרת חג המולד בשנת 1892 בעיר **אג'מיר**.

בשנת 1896 בחר סוואמי בעיר **לאהור** כמקום הולם לעריכת ועידה שנייה לדתות הנפוצות. למזכ"ל הוועידה המכינה מינה סוואמי את **לאלא דהאנבאט רוי** (BA ,LLB), והימים שנקבעו לכינוסה היו שוב ימי פגרת חג המולד שחלה בימים 26–28 בדצמבר 1896.

כיושבי ראש נבחרו המלומדים הבאים:

- **רוי הבהדור באבו בארטול** הנכבד, שופט בית המשפט הראשי **פונג'אב**
- **ח'אן בהדור שייח' ח'ודא בכש** הנכבד, שופט בית משפט השלום, **לאהור**
- **רוי בהדור בנדיט רדהא קישאן** הנכבד, הפרקליט הכללי בבית המשפט הראשון, **לאהור**
- כבוד המלומד **חכים נור אלדין**, רופא מלכותי
- **רוי בהאבאני דאס** הנכבד A.M, פקיד בכיר, **ג'הלום**
- **סרדאר ג'ואהור סינג** הנכבד, מזכיר קהילת **חאלסא, לאהור**

לדיון הפתוח לקהל הזמינה הוועדה המכינה נציגים מלומדים וידועים

מן העדות המוסלמיות, הנוצריות, האריאסטיות ואחרות, כדי שיסקרו ויסבירו מהן התכונות והסגולות המאפיינות את דתו ואמונתו של כל אחד ואחד מהנציגים.

ועידת הדתות הנפוצות התקיימה באולם הציבורי הרחב של העיר לאהוו, ותכליתה הייתה להביא את קהל המאזינים להכרה בסגולות הדת האמיתית ובמעלותיה, דת שאותה יבחרו לאמץ מבין כל הדתות הנפוצות, דת שתכבוש את אהדת המאזינים ואת אהבתם ותושרש בליבם.

לכל אחד מהמלומדים המכובדים שהוזמנו לשאת דברים הוענקה האפשרות לשכנע את האחרים בצדקת האמונה והאמת של דתו שלו. המאזינים יוכלו להעריך ולנתח כל נאום, להשוותו עם האחרים ולאמץ את האמת מתוך כל הרעיונות שהושמעו.

באופן טבעי התגלעו מחלוקות בין מאמיני הדתות השונות, ואלה רק הגבירו את הכמיהה למציאת האמונה האמיתית. הדרך הטובה ביותר להשיג זאת הייתה על ידי כינוס המלומדים, המטיפים והמחנכים בוועידה, כדי שיוכלו לדון ביפה ובמיוחד באמונתו של כל אחד מהם, על בסיס מספר סוגיות כתובות שהובאו לידיעתם מראש. על כל מלומד, דרשן או מטיף, הוטלה המשימה להביא בפני קהל המתכנסים את עיקרי אמונתו בצורה ברורה ומשכנעת.

ועידת לאהור העניקה הזדמנות פז לכל אחד מהמלומדים הנכבדים להציג את אמונתו כאמונה האלוהית האמיתית ביחס לדתות האחרות ולהגן עליה. ההזדמנות להשגת תכלית נכבדה זו במלואה איננה תמיד בהישג ידינו, אפילו בוועידות מסוג זה.

ברוח זאת כתב סוואמי המכובד:

> אם אדם רואה במו עיניו אדם אחר הסובל ממחלה קטלנית, והוא מאמין בכנות שברשותו

המַרפא למחלה, והוא גם טוען שיש בו אהדה ומידה של רחמים למין האנושי, אזי כיצד הוא מסוגל להפנות את גבו כשהוא נקרא להושיע את החולה? ליבי משתוקק לדעת איזו היא דת האמת ואין בפי מילים לתאר את מידת התלהבותי.

כאמור, סוואמי הזמין נציגים מכובדים של דתות נפוצות שונות לוועידה שנערכה בשנת 1896. כל אחד מן הדוברים נתבקש להתייחס לחמש סוגיות שנשלחו אליו מראש מהוועדה המכינה. תנאי היסוד שהציבה הוועדה היה שכל דובר יכול להסתמך בדבריו אך ורק על כתבי הקודש של דתו. ואלה הן חמש הסוגיות שהוצגו לדוברים:

* מצבו הטבעי, המוסרי והרוחני של האדם.
* מהו מצבו של האדם בעולם הבא, אחרי המוות?
* מהי התכלית האמיתית לקיום האדם עלי אדמות וכיצד ניתן להשיגה?
* כיצד משפיעים מעשי האדם על חייו בעולם הזה ובעולם הבא?
* מהם מקורות הידע האלוהי?

מבין הרצאותיהם של כל הנציגים שנשאו דברים בוועידה – סנאטן דהרם, הינדואיזם, אריא סאמאג', הוגים חופשיים, בראהמה סאמאג', הקהילה התיאוסופית, דת ההרמוניה, הנצרות, האסלאם, הדת הסיכית ועוד... – רק הרצאה אחת סיפקה מענה אמין ושלם לכל חמש הסוגיות.

קשה לתאר במילים את ההתרגשות הכללית בוועידה, כאשר **מולאנא עבד אלגפרים סיאלקוטי**, נציג האסלאם, נשא דברים בצורה נאה ומשכנעת להפליא. כל מי שנכח באולם, תהיה אמונתו אשר תהיה, לא היה יכול להסתיר את הערכתו והתלהבותו. לא היה שם איש שלא

השתכנע והתלהב. הדברים היו מרתקים, מרגשים וסוחפים באמיתותם. תעיד על כך יותר מכל העובדה שאפילו מתנגדיו הקיצוניים והעוינים שיבחו את הרצאתו וגמרו עליה את ההלל. העיתון **and Civil The Gazette Military**, למרות היותו עיתון נוצרי, הגדיר אותה כהרצאה היחידה שהותירה רושם עמוק ומשכנע, והיחידה הראויה לתשומת לב.

הנאום נכתב בידי כבוד **מירזא ע'ולאם אחמד מקאדיאן**, מייסד העדה האסלאמית האחמדית. השעתיים שהוקדשו לנאום לא הספיקו, ולאור ההתלהבות של קהל המאזינים, האריכה הוועדה המכינה את ההתכנסות ביום נוסף כדי לאפשר את סיומו.

העיתון **Observer Punjab** מילא טור אחר טור של שבח ותהילה לנאום. עיתונים מפורסמים שונים כגון: **פאיזה אח'באר; שאודפין סאדי; סדיקו אלאח'באר; מוח'ברי דאקין; ג'והרי אסיפי מפלפותא** ואחרים, הביעו את התלהבותם והשתאותם פה אחד.

העיתונות הלא־מוסלמית והלא־הינדית הכריזה שהמסה הזאת הייתה המשובחת מבין אלו שנשמעו בוועידה.

מזכיר הוועידה **דהאנבאת רוי (LLB .BA)** הפרקליט של בית המשפט הראשי בפונג'אב, כתב בדיווחו על הוועידה את הדברים הבאים:

> במשך ההפוגה של מחצית השעה, מסיום נאומו של **בנדיט גורדהאן דאס** הנכבד, לא מש איש ממקומו. כל המאזינים המתינו לשלב הבא בתוכנית – הנאום שיינתן בשם מגן האסלאם המפורסם. מבנה המכללה האסלאמית רחב הממדים היה מלא עד אפס מקום עוד לפני השעה 13:30. נכחו בו בין שבעת אלפים לשמונת אלפים

איש – כולם מלומדים, משכילים, בני דתות ואמונות שונות שהמקום היה צר מלהכיל. כל השולחנות והכיסאות היו תפוסים ומאות אנשים שמעו את ההרצאה בעמידה. בין המתכנסים היו מכובדים, מנהיגים מפונג'אב, פרקליטים, עורכי דין, מרצים, פרופסורים, רופאים, מתמחים ומשכילים מכל הענפים ומכל שכבות החברה. רבים עמדו על רגליהם בין ארבע לחמש שעות והקשיבו בסבלנות ובריכוז רב, מרותקים לנושא הנעלה.

כותב החיבור לא נכח בוועידה, והטיל את משימת ההרצאה על חסידו המסור **מולאנא עבד אלפרים סיאלאקוטי**. הוועדה המכינה הקצתה שעתיים לחיבור אך אלו קצרו מהכילו ובשל ההתעניינות וההתלהבות הוסכם להאריך את מושב הוועידה עד לנאום הסיכום, לקורת רוחו של הקהל הרחב שהיה מרותק לנאמר.**מולאנא אבו יוסף מובארק** החליט לוותר על הזמן שהוקצה לו, כדי לאפשר את השלמת קריאת חיבורו של כבוד **המירזא**. הוועידה שהייתה אמורה להינעל בשעה 16:30 נמשכה עד 17:30. ההקראה ארכה ארבע שעות, הייתה מרתקת ועוררה עניין עצום.

בשורה גדולה לשוחרי האמת

ביום 21 בדצמבר, ימים אחדים לפני כינוס הוועידה, בהשראת נבואה שמימית הצהיר מייסד התנועה האסלאמית האחמדית, שחיבורו יהיה

המדהים ביותר. להלן תרגום ההצהרה האמורה:

בוועידת הדתות הנפוצות שתיערך בלאהור בימים 26–28 בדצמבר 1896, תוקרא מסה הדנה בסגולות הקוראן הקדוש ובפלאיו. ההרצאה שנכתבה על ידי עבדכם הצנוע, בסיועו של אללה האחד והיחיד, תוציא לאור את האמת והיופי שבקוראן הקדוש ותבהיר כשמש בצוהרי היום, שהקוראן הקדוש הינו דברי אללה חיים שנכתבו למען כל האומות, בהשראת התגלות אלוהית נשגבה. בטוח אני שכל מי שישמע את ניתוחיי ותשובותיי לחמש הסוגיות שהועלו על ידי מארגני הוועידה, יזכה לשמוע חיבור מקיף בנושא קדושת דברי אללה, חיבור נטול דברי סרק, התרברבות, הכרזות תפלות וריקניות ושאר חולשות אנוש, ומשוכנע אני שאור חדש יחדור למעמקי נפשו ויאיר בה אמונה חדשה.

נפעם מרגשי האהדה של הסובבים אותי, החלטתי לכתוב ולפרסם עבורם הצהרה זו, כדי שיוכלו להיות עדים להדר הקוראן הקדוש, ולעמוד על טעויות מתנגדינו ויריבינו הדבקים באהבתם לחושך ובשנאתם לאור. כל זאת בתנאי שיבואו לכנס וישמעו את החיבור מראשיתו ועד תומו.

אללה הכל־יודע, גילה לי שהחיבור שלי יתעלה על כל שאר החיבורים. דבריי שופעים באור האמת, בחוכמה והבנה שיביישו את יתר המחנות. טיעוני

מתנגדינו, המבוססים על כתבי הקודש שלהם, לא יוכלו להתחרות בהוד הקוראן הקדוש משום שאללה יתעלה שמו, החליט שהוד תפארתו של ספרו יתגלה ביתר שאת באותו יום. בחזוני ראיתי יד מסתורית מובילה אותי בהיכלי, וממקום מגעה העדין של אותה יד, קרן אור עצום שהתפשט והאיר מהיכלי לכל הכיוונים, גם את ידיי שלי שזכו באור הברכה הזה. מייד לאחר מכן שמעתי כרוז מצהיר בקול: "אללה אכּבּר, חַ'ייבּר חרבה".

'היכלי' פירושו הלב שלי שאור האמת השמימית של הקוראן הקדוש חדר אליו; ו'חַ'ייבּר' הוא כל הדתות המעוותות, הכוללות את עבודת האלילים הפגנית המושחתת שבה ננטשו התכונות השמימיות, והאדם ממלא בה את מקומו של אללה.

כך נחשפה והתגלתה לי התפוצה האדירה הצפויה לחיבורי זה, אשר ידחק את הדתות המזויפות, יעלה את קרנו של הקוראן הקדוש ויפיץ את דברו ברחבי העולם עד שיגיע לפסגה. חדור אמונה בחזון זה המתנתי להתגלות ואכן זכיתי לה: "יהיה אללה עמך, ויעמוד לצידך" – זוהי מטפורה ובה מסר לפיו אזכה לסיועו של אללה הקדוש.

אין צורך להרבות בדיבור. אני מאיץ בכל אחד מכם להשתתף בוועידת לאהור, אפילו אם הנסיבות לא נוחות, ולהקשיב לאמיתות ולאקסיומות. אם כך תנהגו, תפיקו מאמונתכם את המיטב, מעל ומעבר

לכל ציפיותיכם. אללה ינחה את ההולכים בדרכו, ויעניק להם שלום.

(בהודעתו, הזמין סוואמי שוגאן צ'אנדרא המכובד את המנהיגים המוסלמים המכובדים, הנוצרים והאריאסטים להעלות, בשם אללה, את מעלות אמונותיהם בוועידה שאותה יזם.

אנו חפצים להודיע לסוואמי הנכבד, שמתוך כבוד לשם אללה, כפי שציין, אנו מוכנים למלא אחר בקשתו, ואם ירצה האל, החיבור שלנו ייקרא בוועידה המוצעת. האסלאם היא אמונה המנחה את המוסלמי האמיתי לציית כשהוא נקרא לעשות מעשה בשם אללה.

אנו רואים בוועידה זו במה כדי להראות כי האסלאם מתחשב באחיו האריאסטים והנוצרים, ורוכש כבוד לנביאיהם פרמשואר וישו. במה זו תגלה גם מה מידת נכונותם של אחינו בני הדתות האחרות להשתתף בוועידה הנערכת למען שמו של אללה הקדוש האחד והדגול).

על החתום,

מירזא ע'ולאם אחמד

קאדיאן, 21.12.1896

דיווחים בעיתונים באותם ימים

Civil and Military Gazette ,Lahore:

"דבריו של **מירזא ע'ולאם אחמד מקאדיאן** עוררו עניין רב. חיבורו היה עדכני ואמין בהגנתו על האסלאם וללא כל רבב. המון רב של אנשים, מכל שכבות החברה, הגיעו ממרחקים כדי להאזין לו. כיוון שנבצר מ**מירזא** המכובד להיות נוכח בוועידה באופן אישי, הוא הסמיך את אחד מתלמידיו הבולטים, **מאולאנא עבד אלכרים סיאלקוטי**, להקריא את חיבורו.

ב-27 בדצמבר (יומה השני של הוועידה) הוקדשו שלוש שעות להקראת החיבור, והוא התקבל על ידי הקהל הרחב בהתלהבות ובהתרגשות. בפועל הספיקו שלוש השעות להתייחסות רק לאחת מחמש הסוגיות שעליהן נדרשו הנכבדים להשיב. **מולאנא עבד אלכרים** הבטיח להשלים את הקראת החיבור אם יינתן לו עוד זמן; והמארגנים ונשיאם החליטו להאריך את הוועידה ביום נוסף כדי לאפשר את השלמת הקראת החיבור". (תמצית)

Chaudhwin Sadi Rawalpindi

1 בפברואר 1897

"ההרצאה הטובה ביותר בוועידה הייתה זאת שנכתבה בידי **מירזא ע'ולאם אחמד**, והוקראה בחן מיוחד על ידי אומן הדיבור **מולאנא עבד אלפרים סיאלקוטי**. ההרצאה השתרעה על פני מאה עמודים והקראתה נמשכה כשש שעות, ארבע שעות ביום 27 בדצמבר ושעתיים נוספות ביום 29 בדצמבר. מעולם לא שמענו הרצאה מהנה כזו. הקהל נכבש ורותק, כל משפט התקבל באהדה ובתשואות. לעיתים ביקשו המאזינים לחזור על משפטים אחדים שוב ושוב...

לאמיתו של דבר נציגי הדתות האחרות לא התייחסו כלל לשאלות שהוצגו על ידי מארגני הוועידה. רוב הדוברים התייחסו בהרחבה לסוגיה הרביעית, ונגעו ביתר הסוגיות בקיצור נמרץ, דיברו רבות אבל אמרו מעט מאוד. היוצא מן הכלל היה חיבורו של **מירזא** המכובד, אשר נתן מענה מפורט ומושלם לכל אחת ואחת מן הסוגיות. קהל המאזינים שהקשיב בריכוז ובעניין רב לחיבור זה מצא שהוא יוצא דופן באיכותו.

איננו מחסידי ה**מירזא** המכובד ואין לנו כל קשר איתו. עם זאת למען אמינות דיווחנו ובשם ההגינות

אנו חייבים לציין שבמענהו לשאלות ולסוגיות הסתמך **מירזא** המכובד על הקוראן בלבד. כל עיקרון אסלאמי בסיסי הוצג בחן מיוחד, הובהר בצורה הגיונית ובראיה משכנעת. תחילת דבריו הוקדשו לדיון הגיוני באשר להוכחת הישות האלוהית ולאחר מכן הביא ציטוטים מדברי אללה, הלקוחים מהקוראן הקדוש. חיבורו של **מירזא** הנכבד היה מושלם ומקיף, עשיר בפניני לשון, ידע, חוכמה, דברי אמת ומיסטיקה. הפילוסופיה הקדושה שהציג הייתה נפלאה וזכתה לקהל שומעים מרותק לחלוטין שמילא את האולם מפה לפה.

על ההבדל בין הרצאתו של **מירזא** המכובד לבין הדוברים האחרים יעיד קהל המאזינים שנדחק והצטופף לשמוע את הרצאתו ברוב קשב והתלהבות, בעוד שאווירה של שיעמום עמדה באוויר בשעה שהדוברים האחרים נשאו את דברם. הרצאתו של **מולא מוחמד באטאלוי** הייתה דלה, חסרת תוכן ולא היה בה דבר מושך וייחודי. ובעת הרצאתו של **מולא מאוסוף** רבים מן המאזינים נשרו ועזבו את האולם. **מולא ממדוח** לא קיבל אפילו מעט דקות נוספות כדי שיוכל להשלים את הרצאתו"... (תמצית)

General-o – Gohar Asifi ,Calcutta

המאמר הבא פורסם תחת כותרת כפולה: '**הוועידה של הדתות הנפוצות**' ו'**ניצחון האסלאם**':

24 בינואר 1897

בטרם נדון בוועידה באופן כללי מצאנו לנכון לציין – וכידוע לקוראינו במהדורות קודמות כבר הדגשנו זאת – מי מבין המלומדים הנכבדים שהשתתפו בוועידה בלטו אלו שהציגו את הכוח העילאי ביותר בשם האיסלאם. בהגינות וללא משוא פנים נציין שאחד מכתבינו הבולטים בחר ב**מירזא ע'ולאם אחמד מקאדיאן** לטוען המצטיין ולנאמן המסור ביותר לאסלאם. כתב נוסף שיגר אלינו מכתב שבו הביע את אותו רעיון.

מולא פח'ר־אלדין פח'ר הנכבד טען בעקביות ש**מירזא ע'ולאם אחמד** בולט בראש הרשימה ושני לו **סייד אחמד** הנכבד **מאליגאר**. השמות הנוספים שציין כמועמדים פוטנציאליים אפשריים לנושאי דגל האסלאם הם: **מולא אבו סעיד מוחמד חוסין בטאלווי** הנכבד, **חאג'י סייד מוחמד עלי קנבורי** הנכבד ו**מולא אחמד חוסין עזים אבאדי** הנכבד. מיותר לציין שאחד מכתבינו הציע כמועמד את שמו של **מולא עבד אלחק דלהווי** הנכבד, מחבר ספר פרשנות הקוראן **חקאני**". (תמצית).

לאחר פרסום קטע מהזמנתו של **סוואמי צ'אנדרא** לוועידה, ממשיך

העיתון במאמרו:

"מעיון במאמרים שפורסמו ביחס לוועידה, המתארים את התרוממות הרוח שהתעוררה בקרב המלומדים המאמינים בדת האסלאם הקדושה, עולה שהם היו היחידים מבין כל המכובדים שהתייחסו לנושא בכובד ראש והצליחו להציג את הוד הקדושה האלוהית של האסלאם בגישה הגיונית, אמינה ומשכנעת.

ממקורות מהימנים נודע לנו שמארגני הוועידה שיגרו מכתבי הזמנה אל **מירזא ע'ולאם אחמד** הנכבד ואל האדון **סייד אחמד** הנכבד. בריאותו הרופפת של כבוד **מירזא** הנכבד מנעה ממנו להשתתף בוועידה באופן אישי והוא נאלץ לשלוח במקומו את אחד מחסידיו המקורבים – **מאולאנא עבד אלכּרים סיאלקוטי**, כדי שיציג בשמו את חיבורו. האדון **סייד אחמד** לעומתו לא השתתף בוועידה ואף לא טרח להגיש חיבור, ולא בשל גילו או מחויבויות אחרות שמנעו ממנו לעשות זאת. לאמיתו של דבר הוא לא ייחס כל חשיבות לוועידות דתיות ולא הקדיש להן תשומת לב. בתגובתו להזמנה הוא כתב: "אינני דרשן, מטיף או רפורמטור. וועידה זו נועדה למטיפים ולרפורמטורים...". **מולא סייד מחמד קנבורי** הנכבד, **מולא עבדאלחק דלהווי** הנכבד **ומולא אחמד חוסיין עזים אבאדי** הנכבד, לא גילו עניין מיוחד בוועידה. בפועל איש מן המלומדים והמטיפים של ארצנו לא טרח לכתוב חיבור ייצוגי לוועידה. למען האמת

רק אחד או שניים התייחסו לנושאים באופן שניתן היה לבחון את מידת השפעתם, וכפי שנוכח הצוות השני שלנו, אף הם לא אמרו כל דבר טעם בנידון. הערותיהם ותגובותיהם היו ריקות מתוכן והן לא עוררו כל עניין.

היחיד שכיבד את אמון הקהל, ייצג את האסלאם נאמנה והרים את קרנו היה כבוד מירזא ע'ולאם אחמד מקאדיאן. ייצוגו זכה להערכה מעדות ומכתות אסלאמיות רבות בהודו: מפישאואר, ראול פאנדי, ג'ילום, שאפור, בהירא, ח'ושאב, סיאלקוט, ג'אמון, וזיר אבאד, לאהור, אמריסטאר, גורדיסבור, לודהיאנא, שימלא, דהלי, ריאסאת פאטיאלא, דפה דון, אללה־אבאד, מדראס, בומביי, חיידר־אבאד, דאקאן ובנגאלור ועוד.

למען האמת לולא חיבורו של **מירזא** הנכבד בוועידה, דת האסלאם הייתה מקופחת לעומת הדתות האחרות. הודות לחיבורו המופלא של מירזא הנכבד נחשפה תהילת האסלאם והתבססה. תומכים ויריבים כאחד הכירו בעליונות חיבורו. גם אויבי האסלאם נאלצו להודות שהחיבור סייע בידם להבין את משנת האסלאם ושדת האסלאם הייתה המנצחת הגדולה של הוועידה. הבחירה **במירזא** הנכבד כמגן ואלוף האסלאם התקבלה בהתלהבות ובתשואות ואיש לא חלק על בחירה זו.

ועידת לאהור הייתה הוועידה השנייה של הדתות

הגדולות הנפוצות, אך בהיקף ההשתתפות בה וברמתה האינטלקטואלית היא הייתה הוועידה החשובה מכל הוועידות והכנסים שנערכו עד אותו יום. מנהיגים דגולים מכל הערים הראשיות בהודו היו מיוצגים בוועידה כולל נציגים מהעיר מדראס.

בשל העניין הרב שעוררה הוועידה האריכו אותה המארגנים ביום נוסף לשלושה שתוכננו. למרות שהמארגנים בחרו במכללה האסלאמית למקום הכינוס הראשי, בהיותה המקום הציבורי הרחב והגדול ביותר בעיר **לאהור**, רבים מן המשתתפים העירו שגם מקום רחב ממדים זה היה צר מלהכיל את כל באי הוועידה. הצלחתה הכבירה של הוועידה התבטאה בעובדה שלא רק מנהיגי הציבור בפונג'אב השתתפו בה אלא גם שופטי בית המשפט הראשי ואף בית המשפט העליון **באללה אבאד**. גם **פאפו פארטול שאנד** הדגול והמכובד והאדון **באנרגי** היו נוכחים. (תמצית הכתבה העיתונאית).

חיבורו של כבוד **מירזא ע'ולאם אחמד** התפרסם בספר הוועידה של הדתות הגדולות הנפוצות **בלאהור. העדה האסלאמית האחמדית** פרסמה את החיבור בספר נפרד תחת הכותרת "**יסודות הפילוסופיה האסלאמית**". החיבור תורגם לאנגלית תחת הכותרת **הפילוסופיה של המשנה האסלאמית**, מהדורות רבות של הספר ראו אור והספר תורגם לצרפתית, הולנדית, ספרדית, ערבית, גרמנית ושפות רבות אחרות.

תגובות של עיתונים ואישים בינלאומיים

פילוסופים ועיתונים זרים רבים פרסמו ביקורות נלהבות על הספר, והוגים מערביים שיבחו אותו מאוד. הינה דוגמאות אחדות:

הבריסטול טיימס אנד מירור כתב: "בטוח שהאיש שנשא את דברו לאירופה ואמריקה בהקשר זה הוא דמות ייחודית בלתי רגילה". (תמצית).

ספיריטואל ג'ורנאל מבוסטון כתב: "ספר זה הוא בשורה יפה לאנושות בכללותה". (תמצית).

תיאוסופיקאל בוקנוטס כתב: "הספר הזה הוא הטוב ביותר שנכתב בעניין האסלאם ומציג תמונה מלאת חן ומלבבת של דתו של מוחמד". (תמצית).

אינדיאן ריוויו כתב: "הספר הזה משקף חשיבה בהירה וחוכמה מושלמת, ולקורא לא נותר אלא להעריך אותו ולכבדו".

מוסלים ריוויו כתב: "כל מי שקורא את הספר הזה נקשר אליו, מוצא בו שפע של אמיתות גדולות והנאה נפשית עצומה".

קסמו של החיבור טמון בכך שהוא אינו תוקף כל דת אחרת. הוא מתייחס אך ורק לחן של האסלאם ולתכונות הערכיות המשובחות שלו ומבהיר אותן. במענה לכל השאלות ולסוגיות מתבסס הספר אך ורק על הקוראן הקדוש, ובאמצעותו בלבד הוא מוכיח את שלמותה של דת האסלאם ואת עליונותה על יתר הדתות.

ג׳לאל אד־דין שמס

האסלאם

להלן נאומו של כבוד **מירזא ע'ולאם אחמד**, המנהיג הרוחני מקאדיאן, כפי שהקריא **מאולאנא עבד אלכרים סיאלקוטי**, בעיר **לאהור** בוועידת הדתות הגדולות והנפוצות בהודו ב־27 בדצמבר 1896.

על כל טענה וכל ראיה התומכת בה להתבסס אך ורק על ספר הקודש של הנואם

"מטרת הוועידה נושאת הבשורה הזאת היא לאפשר לאלה שהוזמנו להשתתף בה, להציג את משנת דתם המכובדת בתשובה לשאלות שהוגדרו מראש. בכוונתי להגדיר כאן היום את עיקרי האסלאם. אך לפני שאמשיך מן הראוי לציין שהטלתי על עצמי עיקרון בל יעבור ולפיו כל מה שאומר יתבסס אך ורק על הקוראן הקדוש, שהכתוב בו הוא דבר אללה הכול יכול. הכרחי בעיניי שכל מי שמאמין בספר ורואה בו התגלות אלוהית, יבסס את משנתו על הכתוב בספר זה ולא ירחיב את משנתו ויתפאר כאילו המדובר בספר חדש. הואיל ומטרתי כאן היום היא לבסס את עיקרי הקוראן הקדוש ולהציג את פאר יצירתו, מקודש הוא בעיניי שלא לקבוע שום דבר שאינו מופיע ומוזכר בקוראן, ולבסס הכול על פסוקיו, משמעותם ועל הניתן להסיק מהם, כך שבאי הוועידה יוכלו להשוות ללא כל קושי בין עקרונות הדתות השונות. כפי שנציגי הדתות האחרות המשתתפים בכנס ומאמינים בספר התגלות מצווים להסתמך בדבריהם רק על

פסוקיו, כך אימנע אני מלהתייחס לחדית'ים אותנטיים של נביאנו הקדוש, על אף שהם אמינים ונובעים מהקוראן הקדוש שהוא ספר מושלם ביחס לספרי שאר הדתות.

בקצרה, זה היום שבו אציג את תפארת הקוראן הקדוש ונושא אני בענוותי תחינה לאללה הכול יכול שיסייע בידי במחויבותי זו. אמן."
(מירזא ע'ולאם אחמד)

הסוגיה הראשונה

מצביו הטבעיים, המוסריים והרוחניים של האדם

בפתח דבריי אבהיר כמה נושאים שבמבט ראשון נראים לא רלוונטיים אך מן הראוי להבהיר את העיקרון שבבסיסם כדי שהתשובות לשאלה שאנו עוסקים בה יזכו להערכה הראויה.

שלושת מצבי נפש האדם

השאלה הראשונה מתייחסת למצבי האדם – הטבעיים, המוסריים והרוחניים. הקוראן הקדוש קובע שלושה מקורות עיקריים לשלושת המצבים הללו של האדם. במילים אחרות הוא מציין שלושה שלבים לשלושת המצבים:

המצב הראשוני: הנפש הסוררת המְצַוָה למעשי רשע

הקוראן קורא למצב הראשוני לכל המצבים הטבעיים של האדם **النفس الأمَّارة** אַ(ל)נַפְס אַלְ־אַמָּארָה (הנפש המצווה לדברי רשע) – הנפש המעורערת, הבלתי יציבה, היא רוח הרע. אומר הקוראן הקדוש:

إِنّ النّفْسَ لَأَمّارَةٌ بِالسُّوءِ (يوسف 12 : 54)

אכן הנפש מצווה למעשי רשע (פרשת יוסף 12: 54)

פירוש הדבר שאופייני לנפש **אַלְ־אַמָּארָה** להסית את האדם למעשי

רשע ולהקשות עליו להשיג תכונות מוסר ולהגיע לשלמות. אדרבא, היא מדרבנת אותו ללכת בדרכים רעות שאינן רצויות. נטייה לרוע וחוסר מתינות היא מצב טבעי הנשלט על ידי דחפים לפני שהיא הופכת למצב מוסרי. זהו מצב טבעי כל עוד הוא אינו מונחה על ידי השכל והתבונה, ופועל על פי נטיותיו ודחפיו הטבעיים של האדם – באכילה, שתייה, שינה, ערות, כעס ופרובוקציה – בדומה לחיות. אבל כאשר אדם מונחה על ידי תבונה והיגיון, משיג שליטה על מצבו הטבעי ויכול לווסת את דחפיו בצורה ראויה, אזי משתנים שלושת המצבים הללו ממצבים טבעיים למצבים מוסריים.

המצב השני: הנפש הנִלְוֹנָה, המאשימה את עצמה

כאשר האדם מבין שעליו להשתחרר משליטת התאוות הבהמיות ולקבל עליו את מרותו של השכל הישר. בשלב זה עדיין אין ביכולתו לרסן את תשוקותיו הטבעיות ולשלוט בהן, והוא עדיין נשלט על ידן, אך בהכרתו הוא כבר מבין את המצב שאליו הוא שואף להגיע. במילים אחרות: כאשר השינוי מגסות לרכות נעשה בנפשו, הוא עובר ממצב של '**חומר**' למצב של '**מוסר**' במלוא מובן המילה. בלשון הקוראן מקור המצב המוסרי של האדם נקרא **אַ(ל)נַּפְס אַלְ־לַוָּאמָה**, כלומר הנפש הנלונה המאשימה את עצמה (המצפון).

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ (القيامة 75 : 3)

"ו[לא] נשבע אני בנפש הנִלְוֹנה [המוכיחה
ומאשימה את עצמה]" (פרשת התקומה 75 : 3)

כאשר מגיע האדם לדרגה זו הוא משתחרר מהחייתיות המאפיינת את טבעו. המעבר מהנפש הסוררת לנפש המאשימה את עצמה הוא סימן מובהק לשיפור ולטיהור. מעבר זה מקובל על ידי אללה. הרוח בשלב זה

נוזפת בחומרה באדם הרע על מעשיו הרעים ומנסה לבלום את תאוותו הבהמית הבלתי מרוסנת. מטרת נטייה זו של הרוח היא לזרוע בנפש האדם תכונות וסגולות נאצלות, שכאשר יבשילו יביאו לריסון הנטיות הטבעיות והתשוקות הבהמיות ויציבו גבולות מוסריים נשלטים. אולם על אף שהנפש מאשימה את עצמה ונוזפת באדם בשל הטעויות והחולשות, היא עדיין אינה אדון לעצמה, ועוד אינה חזקה דייה. עוד קיימת בה חולשת הדחפים המולדת. חולשה זו דומה למצבו של התינוק המנסה ללכת אך עדיין אינו בשל לכך. בשלב זה הרוח מנסה ככל יכולתה להגיע למצוינות מוסרית, ומורדת באי הציות האופייני למצב הראשון. במילים פשוטות, הנפש עושה כמיטב יכולתה אך ברגעי האמת עדיין תמצא את עצמה סוטה ממטרתה.

המצב השלישי: הנפש השלווה הבוטחת

השלב השלישי מושג עם ההגעה לשליטה בכלל התכונות הרוחניות, ובה בעת שלב זה הוא נקודת המוצא של פיתוח המצב הרוחני. במילים של הקוראן שלב זה נקרא **אַ(ל)נַּפְס אַלְ־מוּטְמַאִנָּה** – הבוטחת, וכך כתוב:

يَـا أَيَّتُهَـا النَّفْـسُ الْمُطْمَئِنَّـةُ * ارْجِـعِي إِلَى رَبِّـكِ رَاضِيَـةً مَرْضِيَّـةً * فَادْخُـلِي فِي عِبَـادِي * وَادْخُـلِي جَنَّـتِي * (الفجـر 89 : 28–31)

ואַת, הנפש השלווה, שובי אל ריבונך רגועה, שבעת רצון והצטרפי מאושרת אל מאמיניַ בגן העדן שלי. (פרשת השחר 89:28–31)

בשלב זה הרוח חופשייה מכל חולשה ומונעת מכוח רוחני חזק במיוחד. היא מאוחדת עם אללה ואינה יכולה להתקיים בלעדיו. כמים הזורמים במדרון במסה גדולה בלי כל מכשול, כך זורמת הרוח בלי רסן לקראת

בוראה. לכך מתייחס הפסוק המצוטט כאן הקורא לנפש לשוב לבוראה. יש לציין שהתהליך מתרחש בעולם הזה ולא בחיים שאחרי המוות. השינוי העצום הפועל באדם בעולם הזה מביא אותו למצב המבטיח את כניסתו הבטוחה לגן העדן עוד בחייו.

כפי שמציין הפסוק הנפש נקראת לחזור אל ריבונה שממנו היא שואבת תמיכה וסעד. אהבת אללה היא מזון מחייתה של הנפש ושיקויה ממעיין החיים הנצחיים. רעיון זה מובהר גם במילים אחרות בקוראן:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا *
(الشمس 91:10–11)

הצליח זה אשר זִכּה אותה (נפשו) וכְשֵל זה המשחיתה. (פרשת השמש 91 : 10–11)

לסיכום, שלושת המצבים הללו של הנפש מכונים מצבי האדם **הטבעיים, המוסריים והרוחניים**. מבין שלושת המצבים האלה המצב הטבעי הוא המסוכן ביותר, משום שכשהתאוות והתשוקות פועלות בפראות וללא רסן הן גורמות להרס התכונות המוסריות והרוחניות של האדם. בקוראן מצב זה מכונה הנפש הסוררת המצווה את האדם לדברי רשע.

אינטראקציה בין הגוף והרוח

נשאלת השאלה: מהן ההשפעות של לימודי הקוראן על המצב הטבעי של האדם? אילו כללים והדרכה מתייחסים למצב הגופני? ומהן ההגבלות המעשיות שהקוראן מציב לנטיות הטבעיות?

הקוראן גורס שיש זיקה עמוקה בין התנהגויות גופניות חיצוניות של הגוף ובין מצבו הרוחני של האדם, ויש השפעה הדדית ביניהם. כאשר הנטיות והצרכים הפיזיים הטבעיים של האדם מווסתים ומונחים כשורה הם

מטביעים את חותמם על התכונות והמידות המוסריות ומשפיעים עמוקות על מצבו הרוחני של האדם. ומכאן ההשפעה של צורות התפילה והטקסיות על הנפש האנושית. למשל הטוהר הפנימי והיושר המוסרי תלויים במידה מסוימת בהרגלי ניקיון וטהרה חיצוניים ובתנועות גוף חיצוניות. בכי, גם אם הוא מלאכותי, מעציב את הלב, ואילו צחוק, גם אם הוא מלאכותי, מביא לשמחה ולעליזות. בדומה לכך הליכה גאוותנית ויהירה מעוררת ריקנות ותהילת שווא, בעוד שהשתחוות הגוף בענווה תביא להתרוממות הרוח. די בדוגמאות אלו כדי להמחיש ולהבהיר את השפעת המצב הטבעי על המצב הרוחני של האדם ולהפך.

השפעת המזון על התנהגות האדם

הניסיון מלמד גם על השפעת המזון על הלב והמוח. הצמחונים למשל מאבדים את תכונות הגבורה ואומץ הלב. ההתנזרות מאכילת בשר מביאה להחלשת הלב ולאובדן תכונת האבירות. אנו עדים לתופעה זו גם בקרב החיות – רק אחוז מזערי מהחיות הצמחוניות הוא בעל אומץ לב לעומת חיות טורפות, וכך גם בקרב עופות. אין ספק שמזון משחק תפקיד חשוב בעיצוב האישיות. יתרה מזו, הוצאת הבשר כליל מהתפריט היומי של האדם מביאה לחסרונות מסוימים. עודף של בשר בתפריט מזיק אף הוא לאישיות ועשוי להרוס את תכונות הענווה והצניעות. אלו הפוסעים בשביל הזהב זוכים בשתי התכונות – הן בגבורה והן בצניעות. וכך מנחה הקוראן הקדוש:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (الأعراف 7 : 32)

איכלו ושתו ואל תבזבזו (פרשת הרכסים 7 : 32)

כלומר נהגו במידה של איפוק בתזונה כך שאישיותכם ובריאותכם לא ייפגעו ממנה.

הזכרתי את השפעת המצב הטבעי על המצב המוסרי של האדם, אך יש להביא בחשבון גם השלכות של תכונות פנימיות על התנהגויות חיצוניות. יגון למשל מביא דמעות לעיניים, ושמחה מביאה צחוק לאדם; אלה הן דוגמאות פשוטות המראות את הזיקה הטבעית בין הגוף לבין הרוח. כל הפעולות הגופניות כמו אכילה ושתייה, הליכה ותנועה, עבודה ומנוחה, גורמות בהכרח לתגובות הולמות הפועלות על הנפש כמתחייב מתופעות חיצוניות. זעזוע בנקודה מסוימת במוח גורם לאובדן הזיכרון, ופגיעה בנקודה אחרת תגרום לאובדן חושים. אוויר רעיל משחית עד מהרה את הגוף ולאחר מכן את המוח; תוך פרק זמן קצר מאוד הוא פוגע בכל המערכות הפנימיות ומדכא לחלוטין את כל היצרים והדחפים. הקורבן ביש המזל הולך לעולמו כמשוגע. כל אלה מוכיחים את קיומה של זיקה מסתורית בין הגוף לבין הרוח, זאת על אף שפתרון התעלומה הוא מעבר להבנתו של האדם.

בריאת הרוח מן הגוף

טענה נוספת בנושא היא שהגוף עצמו הוא אם הרוח. הרוח אינה באה מהשמיים ונכנסת לרחם בגוף האם, אלא היא מעין אור החבוי בתוך הזרע וגדל בד בבד עם התפתחות הגוף. דברי אללה הקדושים יסייעו לנו להבין כי הרוח נובעת מהגוף כאשר היא מתפתחת בתוך הרחם האימהי. וכך הוא אומר:

ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ (المؤمنون 15:23)

ואחרי כן הקמנו אותו יצור אחר; אכן יתברך אללה

גדול היוצרים. (פרשת המאמינים 23:15)

במילים "אחרי כן הקמנו אותו יצור אחר" טמון סוד כמוס השופך אור על אופיה של רוח האדם ומצביע על הקשר ההדוק והמסתורי בין הרוח לבין הגוף. על קשר זה בין הגוף והנפש מצביעים דברי אללה הקדושים המביאים למסקנה חשובה אחרת, הם מלמדים אותנו כי התבטאויותיו ומעשיו של האדם שנאמרו או שנעשו למען השם ומעלים על נס את גדולתו יהיו כפופים לחוק שמיים. כלומר, בכל מעשה חיצוני חביוה רוח. דומה הדבר לזרע האדם – הגוף של מעשים אלו מתפתח בהדרגה בעוד שהרוח החביוה בו מופיעה במפתיע בזוהר ובפאר, כנשמה המפיחה חיים בגוף. הקוראן הקדוש מתאר שלב זה בדרך המשל במילים הבאות:

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ * (الحجر 15 : 30)

ובעת שאסיים את עשייתו ואפיח בו מרוחי, השתחוו לו נכנעים. (פרשת אלחיג'ר 15:30)

גם פסוק זה עוסק באותו רעיון – רק עם התגלמותם של המעשים הטובים מאירה הרוח הפנימית. הגוף מגיע לדרגת שלמות רק אחרי שהתשוקות הטבעיות נעלמות והאור השמימי, שעד כה היה עמום, זוהר במלוא עוצמתו, כך שכל אדם יסגוד לפני שלמות התגלותם של ההוד והפאר הללו. כולם ישתחוו מול הזוהר המושלם הזה מלבד רוח הרע – **השטן בן בריתו של החושך – שיעדיף חושך על פני האור.**

הקְבָּלה בין תוחֶלֶת חיי האדם לבין שהותו ברחם אימו

מועיל להזכיר כאן כי העוּבּר האנושי מתחיל להראות סימני חיים כמעט ארבעה חודשים לאחר ההתעברות, כלומר במחצית הזמן של שהייתו ברחם אימו. ואותם חוקי טבע הגורמים לעוּבּר לעבור מהמצב הצמחי

למצב החייתי, תקפים גם לגבי הלידה הרוחנית.

במילים אחרות, כשם שעובר מתחיל להראות סימנים של הנפשה וחיים אחרי שבילה מחצית מטווח קיומו ברחם, כך מתרחש גם בלידה של חיים רוחניים. ידוע כי תוחלת החיים של האדם היא כשמונים שנה, מחציתה כארבעים. מכאן המתאם בין המספר ארבעים לבין ארבעת החודשים הראשונים שהעובר מבלה ברחם אימו לפני תנועותיו הגופ־ניות הראשונות. הניסיון מלמד שכאשר האדם חי מחצית מחייו היציר־תיים – ארבעים השנים הראשונות נושאות דמיון רב לארבעת החודשים הראשונים של העובר – מתעוררת נשמתו ומתחילה להראות סימנים ראשונים של חיים רוחניים, ובלבד שהוא מתברך בנשמה טהורה.

אין זה סוד שלפני גיל ארבעים, חייו של גבר לוטים בערפל הנגרם בעיקר מבורות. שבע או שמונה שנותיו הראשונות מקיומו עוברות בגיל הרך, לאחר מכן עשרים וחמש שנים בערך הוא מבלה בעיקר בלמידה או ברדיפה אחרי הנאות ותענוגות. לאחר מכן הוא נישא או מתפתה לרדוף אחרי עושר וכבוד בעוברו כל גבול. בשלב זה, גם אם יפנה האדם אל אלוהים, המסע שלו יהיה נגוע ברצונות חומריים. תפילותיו, בכיותיו, זעקותיו ותחנוניו פגומים מרצונות ארציים. לפיכך, מעט האמונה שיש לו מתקזזת עם העובדה שהמוות הוא רק אפשרות רחוקה. בדיוק כמו סכר הנפרץ ועולה על גדותיו ומימיו הורסים כל מה שעומד בדרכם, כך מבול התשוקות הגשמיות מסכן את חיי האדם. במצב כזה איך יוכל להאמין אי פעם בדקויות העולם הבא? אדרבא, הוא מתחיל ללעוג לדת ולקלס, ומנופף בהיגיון היבש ובתחכום שלו. כמובן, אם הוא טוב מטבעו, הוא אולי מאמין באלוהים, אבל זו אינה אמונה שלמה וכנה, וגם היא מותנית בהצלחותיו; אם רצונותיו מתגשמים הוא פונה לאלוהים. אם לא, הוא פונה לשטן.

בקיצור, תקופת הנעורים היא תקופה קריטית בחייו, וללא החסד האלוהי

אפשר בהחלט לצנוח אל בור הגיהינום. חלק זה בחייו של האדם הוא שורש כל רוע ופשע, ומקור למחלות גופניות ולכמה מחלות שלא ניתן להזכירן.

לעיתים קרובות טעויות הנעורים הנעשות מחוסר ניסיון גורמות לאדם להתרחק מהאל האמיתי והנצחי. לפיכך בגיל הזה הוא יָרא את אלוהים אך מעט, והוא מונָע ומודרך מתשוקה גשמית ונשלט על ידי העצמי הבסיסי שלו. הוא מקדיש מעט תשומת לב לעצות של אחרים ויסבול לשארית חייו מהשלכות של מעשיו בגיל זה.

כשאדם מתקרב לגיל ארבעים, הוא מתחיל להשיל את גחמות נעוריו ומביט בצער רב על רבות מהשטויות שיועציו כשלו להניאו מעשותן. השפעת נעוריו מתחילה לשקוע באופן טבעי, כי מצבו הגופני יורד עם התקדמות הגיל. הדם הסורר כבר אינו שם, ואין יותר חיונית פיזית ופזיזות נעורים. זמן ההידרדרות והריקבון קרב במהירות. בשלב זה הוא גם עד לפטירתם של זקניו ואפילו מותם בטרם עת של אנשים צעירים שאובדנם מותיר אותו מוכה צער. יתכן שגם הוריו כבר אינם, ובדרכים שונות העולם מתחיל להסגיר את ארעיותו. כאילו אלוהים מניח לפניו מַרְאָה ואומר לו: רְאֵה, זו המציאות של החיים שאתה כל כך אוהב. אז הוא נזכר בצער בטעויות העבר, ועובר מהפך קיצוני לחיים חדשים, כל זאת בתנאי שהוא בעל כוונות טובות והוא מאלה שאלוהים הזמין. בהקשר זה אללה הכול יכול אומר:

وَوَصَّينـا الإِنْسـانَ بِوالديـهِ إِحْسـانا، حَمَلتْـهُ أُمُّـهُ
كُرْهًـا ووضعتْـه كُرْهًـا، وحَمْلُـهُ وفِصـالُهُ ثلاثـونَ
شـهرًا * حـتَّى إذا بلـغَ أشُـدَّهُ وبلـغَ أربعـينَ
سَـنَةً قـالَ: رَبِّ أوزِعْـني أن أشْـكُرَ نِعْمَتَـكَ

الـتي أنعَمْـتَ عليَّ وعلى والِدَيَّ وأن أعْمَـلَ صالِحًـا ترضـاهُ، وأصْلِـحْ لي في ذُرِّيَّـتي. إنِّي تُبـتُ إلَيْـكَ وإنِّي مـن المُسْـلِمين * (الأحقـاف 46 : 16)

אנחנו ציוונו על האדם להיטיב להוריו; אימו נשאה אתו בעצב וילדה אותו בעצב. תקופת הריונו וגמילתו היא שלושים חודשים. ובהגיעו לפרקו ובמלאות לו ארבעים שנה אמר: ריבוני! למדני והדרך אותי למען אודה לך על החסדים שגמלת לי ולהורַי, ואעשה מעשים טובים אשר יהיו כרצונך, ותטיב לי עם צאצאַי, כי שבתי אליך ואני מן המוסלמים (המתמסרים לך). (פרשת גבעת החולות 46 : 16)

לפיכך, אלוהים מבהיר בפסוק הזה כי גיל ארבעים הוא גיל של ברכה לצדיקים. בגיל זה מתעוררת בהם רוח האמת. רוב נביאי אלוהים הבשילו בשנת הארבעים של חייהם. למשל אדוננו, מורנו ונביאו הקדוש מוחמד, נבחר ונשלח למען תיקון העולם וגאולת האנושות בשנת הארבעים לחייו.

הרוח ברואה

הרוח היא אור הנובע מתוך הגוף ומתהווה בתוך הרחם. תחילה הרוח חבויה בתוך הזרע ואינה מורגשת, רק כאשר הגוף גדל ומתפתח, גדלה הרוח ומתפתחת איתו עד שהיא הופכת לגלויה. אין שמץ של ספק כי הזיקה המסתורית בין הרוח והגוף היא בהתאם לבריאת אללה ורצונו. הרוח היא מהות זוהרת בתוך הזרע עצמו ואינה חלק ממנו. עם זאת המחשבה שהנפש מגיעה מבחוץ, או שהיא יורדת מהשמיים ומתמזגת

עם החומר של הזרע – טעות ביסודה. הרוח כמוסה בתוך הזרע בדומה לאש החבויה באבן צור. הקוראן מפריך את התאוריה האומרת כי הרוח באה משמיים כדבר נפרד מהגוף או שהיא נופלת לפתע על האדמה ונכנסת לרחם. המחשבה הזאת מוטעית לחלוטין ומנוגדת לחוקי הטבע. אלפי החרקים שאנו רואים מדי יום ביומו במאכלים מעופשים או בפצעים מזוהמים אינם באים מבחוץ ואינם נופלים משמיים. קיומם מוכיח שהרוח באה מתוך הגוף ושהיא בריאת אללה ככל בריאה אחרת.

הלידה השנייה של הרוח

ברא את הרוח בתוך הגוף, רצה והתכוון שהבריאה השנייה של הרוח תיעשה כהתגלות באמצעות הגוף. תנועתה של הרוח תלויה בזאת של הגוף. כאשר הגוף נסחף לכיוון מסוים, הרוח הולכת בעקבותיו. מצבו הטבעי של האדם כה חיוני לרוח עד שאיננו יכולים להישאר אדישים לדברי אללה בעניין זה. הקוראן הקדוש נתן את דעתו לשיפור מעשי של חיי האדם, ובאמצעות חוקי עשה ואל תעשה ניסח הנחיות ערכיות מדוקדקות ביותר בכל ההיבטים החשובים בחיי האדם: תנועותיו, אופן סיפוק צרכיו, בריאותו, קשריו המשפחתיים, החברתיים והכלכליים. מכאן ברורה השפעת המצב הטבעי הכולל על מצבו הרוחני של האדם. ובהתחשב בזמן המוגבל שהוקצב לי, אין באפשרותי למנות את כל החוקים וההנחיות הללו.

התפתחותו ההדרגתית של האדם

לימוד יסודי של דברי אללה בנקודה חשובה זאת של חוקי עשה ואל תעשה, בהקשר של תיקון חיי האדם הארציים, מראה את תהליך ההתקדמות ההדרגתית של האדם מהמצב הבהמי לשלב התרבותי ולאחר מכן הגעתו לשלב הגבוה ביותר – המצב הרוחני. בשלב הראשון

הדריך אותו אללה ברוב חסדו אל מחוץ לחשכה וחילץ אותו מהמצב הפראי שבו היה נתון, בכך שהראה לו בעזרת חוקים את הדרך הנכונה לנהל את מעשיו היום־יומיים ואת מערכות יחסיו החברתיות. התהליך מתחיל מהנקודה הנמוכה ביותר בהתפתחות האדם, בשלב זה משרטטים קו הפרדה ואליו הוא צריך להגיע בעזרת חוקים אלו. את היום שבו האדם מגיע למצב שהוא פועל על פי חוקי מוסר אלו ניתן להגדיר כיום שבו הגיע לשלב השני. בפועל שני השלבים הללו הם אותו מצב בהבדל אחד – השלב השני הוא תולדה חיובית של השלב הראשון. הבורא החכם יצר את מערכת ההתפתחות המוסרית כך שהאדם יוכל להתקדם בה ממצב נחות למצב רם יותר.

האמת של האסלאם

כעת מגיע השלב השלישי בהתפתחות האדם ובו הוא מבטל את עצמו בפני אהבת הבורא ורצונו, וחייו הופכים להתמסרות מוחלטת למענו. שלב זה נקרא '**סלאם**' ומהווה את שורש שמה של האמונה, הלא היא '**האסלאם**'.

بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ *
(البقرة 2 : 113)

אכן, כל מי שמתמסר בכל נפשו אל אללה ועושה הטוב, שכרו עם ריבונו, ופחד אין עליהם ולא יגון. (פרשת הפרה 2 : 113)

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ * (الأنعام 6 : 163–164)

אמור: הינה תפילתי ועבודתי, חיי ומותי, כולם למען אללה, ריבון העולמים. אין שותף לו – על זה צוויתי, ואני ראשון המתמסרים לאללה. (פרשת המקנה 6 : 163–164)

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ * (الأنعام 6 : 154)

וזוהי דרכי הישרה, לכו, אם כן, לפיה, ואל תלכו בדרכים אחרות, לבל יפרידו אתכם מדרכו (של אללה). (פרשת המקנה 6 : 154)

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ * (آل عمران 3 : 32)

אמור: אם אוהבי אללה אתם, לכו אחַרי יאהב אתכם אללה ויסלח לחטאיכם, הוא סלָח ורחוּם. (פרשת בית עמרם 3 : 32)

הבחנה בין המצב הטבעי למצב המוסרי

עכשיו אתחיל לפרט את שלושת המצבים של בן האנוש, אולם לפני כן

עליי לחזור ולהתריע כי במצב הטבעי של חיי האדם, כש'הרוח הסוררת' היא הגורם המשפיע ביותר, לדבריו של אללה אין אפשרות לטפל בה בנפרד ממצבו המוסרי של האדם. הדחפים הטבעיים של האדם, התשוקות ותאוות הגוף מוגדרות בקוראן הקדוש כתנאים הפיזיים. תנאים אלו, כאשר הם מתקיימים במינון נכון ובתיאום, הופכים לאיכויות מוסר מצוינות. קשה מאוד להפריד בין המצב המוסרי למצב הרוחני. האדם מגיע למצב הרוחני כאשר התמסרות נפשו לאללה היא מוחלטת, רוחו מטוהרת ונטיותיו הנחותות הודחקו לגמרי. האיחוד עם אללה מושלם כאשר נוצרת באדם נאמנות מוחלטת, אהבה גדולה והתמסרות טוטלית לרצונו של אללה. אין אפשרות להיקרא 'אדם' כל עוד לא הוסבו תנאיו הטבעיים הגופניים לאיכויות מוסר. תשוקות ותאוות טבעיות הן תכונות משותפות לאדם ולחיות הנחותות, ואי אפשר להבחין ביניהם כל עוד האדם לא המיר אותן לתכונות נאצלות.

הפרכת תורת הגינית ההינדית (שימור החיים)

העמדת פנים ואימוץ כמה מתכונות המוסר אינה ערובה לחיים רוחניים. צניעות, רדיפת שלום והתרחקות מרוע הן רק כמה דוגמאות לתכונות טבעיות הנמצאות גם אצל בני אדם נטולי כל ערך מוסרי או רוחני. בעלי חיים רבים אינם מזיקים כלל ונטולי כל נטייה לגסות וכאשר הם מאולפים אין בהם כל נטייה לאכזריות ולתוקפנות, ועדיין תהיה זו טעות לייחס להם ערכי מוסר. בדומה לכך גם בני אדם המאמינים באמונות טפלות ואף פושעים חורשי רע עשויים להתאפיין בתכונות מסוג זה. יש בני אדם כה רכי לב עד שלא יוכלו לסבול הריגת תולעת שפוצעת את מעיהם או קיבתם. יש כאלו שיתנזרו מאכילת דבש או מושק כדי שלא להרגיש מעורבים בפגיעה בבעלי חיים. יש כאלו שיימנעו משימוש בפנינים או במשי כי הדבר כרוך בהמתת בעלי החיים היוצרים אותם.

יש אפילו אנשים שיעדיפו לסבול כאבים עזים מאשר להקל על סבלם בהנחת עלוקות על גופם כי הדבר יביא להמתתן. רגש הרכות יכול להקציין עד כדי הימנעותו של אדם משתיית מים ולשים בכך קץ לחייו ובלבד שלא יחסל את החיידקים והבקטריות החיים במים... רק אדם טיפש יכול להגיע למסקנה כי התנהגות כזו נובעת מנפש מוסרית. האם זו הדרך לטיהור הרוח מהשחיתויות הפנימיות שהן המכשול לזכות בהכרתו של אללה? התמימות והנאיביות שמאפיינות בעיקר חיות ועופות אינן יכולות להיות הבסיס והאמצעי להשגת השלמות הרוחנית. זה בניגוד לחוקי הטבע ומעבר לכך זה אפילו מדחיק את החסד האלוהי שבו התברכנו במהלך בריאתנו. לא נגיע לשלמות רוחנית כל עוד לא הבאנו לידי ביטוי את הכישורים הטבעיים שבהם בורכנו, כל עוד לא צעדנו בהתמדה ובנחישות בתוואי שאללה התווה עבורנו וכל עוד לא התמסרנו כליל לרצונו.

האדם הרוחני המושלם דומה לדג החי בים שמצד אחד מוקרב על מזבח אהבת השם בידי אללה, ומצד שני אותו ים משמש לו מקור של אהבה וגורם לו להתמסרות מוחלטת לרצונו של אללה.

שלוש הדרכים לתיקון האדם

לסיכום, עד כה ראינו שמתקיים באדם טבע משולש – הנפש הסוררת, הנפש המוכיחה את עצמה והנפש הבוטחת השלווה. בהתאם לכך קיימות שלוש דרכים המובילות להתהוות שלבים אלו. בשלב הראשון אנו מטפלים בפראי אדם בורים ומחובתנו להביאם למצב של ישות מתורבתת בכך שנקנה להם חוקים חברתיים בסיסיים שיאפשרו להם קשרים חברתיים איכותיים. בשלב הראשוני הזה מלמדים את פראי האדם הללו לא להלך ערומים, לא לאכול בשר נבלות ולהימנע מכל מעשה ברברי. שלב זה הוא הבסיסי ביותר בתיקון האדם, שלב הכרחי

בהאנשת יצורי אנוש שלא ראו קרן אור אחת של תרבות ויש להקנות להם כללים אלמנטריים של מוסר. כאשר פרא האדם הזה מפנים את יסודות המגע החברתי, הוא בשל לעבור לשלב הבא של ההתפתחות שבו ירכוש תכונות מוסר נשגבות המיוחסות לאנושות. בנקודה זו, שבה הגיע לבשלות חיצונית, יוכל האדם המתהווה לעבור לשלב השלישי ולזכות בטעם ההתאחדות ובאהבתו של אללה. אלו שלושת השלבים שקובע הקוראן לכל מי שחפץ לצעוד בנתיב המוביל לאללה.

הופעתו של הנביא מוחמד הקדוש בעת הצורך לתיקון העולם

נביאנו הקדוש (יברכו אללה) הופיע בזמן שבו העולם כולו היה שקוע בשחיתות מוחלטת. לזה הקוראן הקדוש רומז במילים:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ * (الروم 30 : 42)

השחיתות הופיעה ביבשה ובים. (פרשת הרומים 30 : 42)

התיאור הציורי של הפסקה המתורגמת בשפה ברורה ופשוטה מרמזת על 'אַהֲל־אַלְכִּתאבּ' (עַם הספר), כלומר העם אשר ניתנו לו כתבי הקודש מאללה, שהפך להיות מושחת כאילו מעולם לא שתה ממעיינות ההשראה, כמו עם שמעולם לא זכה בהארה של כתבי הקודש. הקוראן לפיכך, ניתן כדי להפיח חיים חדשים הן בעם הספר והן בעם שלא זכה בספר מעודו. אומר הקוראן:

إِعْلَمُوا أَنَّ اللهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا *
(الحديد 57:18)

זִכרו כי אללה הוא המחיה את הארץ אחרי היותה
מתה (פרשת הברזל 57:18)

חושך מוחלט וברבריות קשה שררו בתקופה זו בכל חצי האי ערב. חוקים חברתיים לא היו ומעשים נתעבים בוצעו בפרהסיה. לא היה גבול למספר הנשים שגבר יכול לשאת; דברים אסורים נעשו במצח נחושה; מעשי שוד, ביזה וגילוי עריות התרחשו כמובן מאליו, ולעיתים קרובות אימהות היו לבנות זוג לבניהן! מנהג נוראי שהיה צורך נחרץ לאסור. במילות ההשראה של הקוראן נאסר מנהג זה:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ * (النساء 4 : 24)

אימותיכם אסורות עליכם. (פרשת הנשים 4 : 24)

אנשים אלו לא היססו לזלול נבלות, ואפילו אכילת בשר אדם הייתה שכיחה בקרבם. לא היה חטא שלא בוצע. מרביתם חיו את הרגע והעתיד לא עניין אותם כלל. רבים מהם היו כופרים. מנהג של רצח ילדות על ידי הוריהן שרר בכל רחבי הארץ. יתומים נטבחו ללא שמץ של רחמים כדי לגזול את רכושם. למראית עין הייתה להם דמות אדם אבל הם היו משוללי כל היגיון, הגינות, בושה או כבוד עצמי. צימאונם ליין לא ידע גבול ומי שעסק בזנות יותר מהאחרים היה למנהיג. בורות שררה בהיקף רחב כל כך שהעמים השכנים קראו להם אנאלפביתים או בורים. זאת הייתה תמונת התקופה והמקום שבהם הופיע הנביא המקודש בעיר מכה.

ההנחיות להגשמת שלושת השלבים של התהוות האדם היו מיועדות להאיר את הדרך באמצעות הקוראן המקודש במכה בתקופה שתיארנו זה עתה. הקוראן הקדוש נחשב לספר ההדרכה המושלם של האנושות, סמכות שהוענקה (מאללה) אך ורק לספר זה מבין כל ספרי הקודש השונים.

לקוראן הקדוש הייתה מטרה עילאית. תחילה להעביר את בני האדם ממצבם הפראי למצב אנושי, לאחר מכן להקנות להם תכונות מוסר נעלות שיהפכום לאנשים חיוביים ובסופו של התהליך להביאם לפסגות גבוהות של תכונותיהם האנושיות ולהפוך אותם לאלוהיים.

מטרתה האמיתית של משנת הקוראן הקדוש היא הגשמת שלושת השלבים של התהוות האדם

הקוראן הקדוש נותן הנחיות מעולות למימוש שלוש אבני הדרך הללו, אבל לפני שאתייחס לנושא זה ברצוני להפנות את תשומת הלב לנקודה אחרת חשובה מאוד – הקוראן אינו קורא לאמונה בדרך של כפייה כלשהי. המטרה האמיתית של הקוראן הקדוש ועיקר משנתו היא ההתהוות המשולשת של האדם. כל ההנחיות המופיעות בו הן האמצעי להשגת מטרה זו. כפי שרופא מתאים את הטיפול לפי המחלות ומחליט אם יש צורך בניתוח או במריחת משחה על הפצעים, כך הם לימודי הקוראן ומשנתו. הנחיותיו מיושמות בהזדמנויות המתאימות כאשר הדבר רצוי ומומלץ כדי לשרת את המטרה המרכזית. לכל לימודיו המוסריים, מצוותיו ומשנותיו של הקוראן יש ליבה אחת – שינוי האדם ממצבו הטבעי הפראי למצב המוסרי ומהמצב המוסרי למצב הרוחני המוחלט.

המרת המצבים הטבעיים למוסריים אחרי תיקונם

כבר ציינתי כי המצבים הטבעיים של האדם אינם שונים במהותם מהמצבים המוסריים, כאשר מעשי האדם מודרכים על ידי אינסטינקטים ודחפים טבעיים. התנהגויות כאלה אינן מעידות על שלב המצב המוסרי, גם אם תוצאותיהן זהות. הן לא יותר מאשר דחפים ויצרים טבעיים. החיבה והצייתנות שכלב, כבשה או כל חיה מבויתת אחרת מפגינים כלפי אדוניהם אינן יכולות להיחשב כנימוסים מעודנים; כמו שהאכזריות

והפראות של הזאב אינן נחשבות לגסות או התנהגות שלילית. נימוסין, חוסר נימוסין או מוסר הם פועל יוצא של הפעלת היגיון או אי הפעלתו בזמן ובמקום הנכון. אדם שאינו מונחה בהתנהגותו על ידי השכל הישר משול לילד שכושר החשיבה שלו טרם הבשיל או לאדם משוגע שאין כל היגיון במעשיו. קו ההפרדה היחיד שניתן לשרטט בין התנהגויות הילד והאדם המשוגע מחד גיסא לבין האדם בעל ההיגיון מאידך גיסא, הוא שהתנהגות הראשונים נובעת מדחפים טבעיים, בעוד שהתנהגות האדם בעל השכל הישר היא תוצאה של כושר החשיבה וההיגיון שבו.

מייד עם היוולדו מחפש התינוק את הפטמה של שד אימו. האפרוח מתחיל ללקט מזונו בעזרת מקורו מייד אחרי בקיעתו מתוך הביצה ובדומה לכך הנחש וגור האריות יורשים אינסטינקטיבית את התכונות הטבעיות של אבותיהם.

מייד עם היוולדו מתחיל התינוק האנושי לגלות תגובות אנושיות, ועם השנים הן נהיות בולטות יותר – צרחותיו הולכות וגוברות, חיוכו מתפתח לצחוק ומבטו מרוכז יותר. מהלכים אלה הם עדיין יותר בגדר דחפים מאשר חוויה אינטלקטואלית. כך גם האדם במצבו הפראי, כאשר כישרונותיו האינטלקטואליים עודם במצבם הראשוני. בשלב זה הוא עדיין כפוף ליצריו ומעשיו אינם נובעים משיקול דעת. דחפיו הטבעיים כפופים לתנאים חיצוניים ומקבלים משמעות חיצונית. אין זה אומר בהכרח שמהלכים אלו אינם רצויים שכן בחלקם הם מייצגים את המעשים ההגיוניים של האדם השקול. גם אם קיימת מידה חלקית של היגיון במעשים מסוימים של פראי האדם לא נוכל לסווגם כמעשים טובים או רעים, כי המניע להם אינו כושר השיפוט וההיגיון, אלא תוצאה של דחפים ותאוות.

המצב המוסרי האמיתי של האדם

לא נוכל לסווג את מעשיו של האדם כמוסריים כל עוד חייו מתנהלים

בדומה לחיי האדם הפראי, אדם שדחפיו הטבעיים הם אלו המנחים אותו בדומה להתנהלות של חיות, תינוקות או משוגעים.

השלב הראשון של הישות המוסרית, כלומר אדם שאפשר לסווג את מעשיו כטובים או רעים מוסרית, הוא כשיש ביכולתו להבחין בין מעשים טובים ומעשים רעים ככלל או בדרגות שונות. זה קורה כאשר כושר השיפוט מפותח במידה שתאפשר גיבוש דעות באופן כללי ויכולת לצפות מראש תוצאות של מעשים, שלב שבו האדם מסוגל להתחרט על מעשיו. זהו השלב השני בחיי האדם שהקוראן מכנה בשם **'א(ל)נַפְסוּל לַאוָּאמָה'**, כלומר הנפש המאשימה את עצמה (במילים אחרות – המצפון). כאשר האדם מגיע לשלב זה כושר השיפוט שלו, הידע שלו ומצפונו מגיעים לשלב שבו תחושת החרטה גוברת עליו בזמן ביצוע מעשים רעים ויש בו דחף לביצוע מעשים טובים. זהו הרגע שבו ניתן לקרוא למעשי האדם – **מוסר**.

הבחנה בין חַ׳לְק (בריאה) וחֻ׳לֻק (מוסר)

חשוב להסביר את פירוש המילה 'חֻ׳לֻק'. חֻ׳לֻק פירושה בריאה בראייה פנימית, מאוד דומה למילה חַ׳לְק שפירושה בריאה בראייה חיצונית. המשמעות האמיתית של המילה חֻ׳לֻק מושגת כאשר שלמות של הבריאה הפנימית מושגת באמצעות מצוינות מוסרית ולא על ידי דחפים ותאוות טבעיים של האדם. בהזדמנות זו כדאי לתקן את הטעות הרווחת לפיה ענווה, צניעות, איפוק וכדומה הן המידות היחידות המהוות את המוסר הטוב. האמת היא שבמקביל לכל פעולה חיצונית צריכה להתקיים התרחשות מורלית פנימית וכאשר כל זה אכן מתקיים ניתן להגדירה כ'חֻ׳לֻק'. למשל, בזמן בכי הפעולה החיצונית היא של העין ממנה זולגות הדמעות; אבל בד בבד מתקיימת בתוכנו תכונה שאותה אנו מכנים בשם רוך ונועם. כאשר תכונה זו מיושמת נכונה על ידי מודעות

מוסרית, היא מידת מוסר מצוינת. כשאדם משתמש בכוח ידיו להגנה עצמית, או למאבק עם אויב, פעולה שהיא פיזית חיצונית מובהקת, בו בזמן מתקיימת בו תכונה פנימית שאותה אנו מכנים בשם גבורה. כאשר משתמשים נכונה בתכונה זו, אזי היא אחת ממידות המוסר הנעלות וקיומה באדם חיונית ביותר למימוש שאיפתו לשלמות.

לפעמים אדם מציל במו ידיו אדם אחר הסובל מידי מְעַנִּיו, או שהוא מרגיש דחף לתרום לנזקקים.

פעולות אלו נובעות מתכונה פנימית שלה אנו קוראים רחמים. כאשר אדם פוגע בחזרה במי שפגע בו זו פעולה חיצונית הנובעת מתגובה פנימית שלה אנו קוראים נקמה. לעומת זאת, כאשר אדם נמנע מלנקום במי שפגע בו, ומבליג בהכרה על מעשה התוקפן הוא פועל מתוך הכרה פנימית שלה אנו קוראים מחילה, תכונת מוסר עילאית הראויה להגדרה חֶ'לֶק. לפרקים האדם משתמש בידיו, ברגליו, במוחו או בעושרו לטובת הזולת. המידה המוסרית התואמת היא נדיבות או צדקה. כפי שכבר אמרנו, כל התכונות הללו נמנות על המידות המוסריות הנעלות כאשר הן מבוצעות בתזמון המתאים. על כן אללה פונה בקוראן אל הנביא המקודש באומרו:

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ * (القلم 68 : 5)

נשבעתי שאתה בעל אופי ותכונות נעלות. (פרשת הקולמוס 68 : 5)

לאמור, התכונות המוסריות הנעלות, כגון נדיבות, גבורה, צדק, רחמנות, טוב לב, אמת, סובלנות וכדומה, שזורות בישותך בשלמות ובהרמוניה. המסר החד משמעי הוא שכל התכונות הללו שהוענקו לאדם באופן טבעי – אדיבות, צניעות, נדיבות לב, קנאה, התמדה, מחילה, סובלנות, טוב לב, אמינות – כאשר הן באות לידי ביטוי במקום הנכון ובזמן הנכון הן נהיות

'אַחְ'לאק (רבים של חֶ'לֶק) כלומר מידות מוסריות נעלות. תכונות אלו מקורן בנטיות וביצרים הטבעיים של האדם, אך כאשר הן נשלטות על ידי השכל וההיגיון באה לידי ביטוי תכונה יסודית של האדם שאינה קיימת אצל חיות פחותות ערך והיא הרצון לקדמה. תכונה יסודית זו היא שמניעה את האדם לדבוק בדת האמיתית ולהשתייך לחברת אנשים טובים כדי שיעזרו לו לפתח את נטיותיו הטבעיות לתכונות המוסר הנעלות שהזכרנו.

התיקון הקוראני הראשון

תיקון המצבים הטבעיים של האדם

כעת נתייחס לשלב הראשון משלושת השלבים שאותם מגדיר הקוראן הקדוש. שלב זה נקרא **أدب** אַדַבּ (נימוסים) בתרבותו של האדם, קובץ החוקים המנחה את פעולות חיי היום־יום, וכל מה שנחוץ כדי להפוך את התכונות החייתיות, כמו אכילה, שתיה, הזדווגות וכדומה לערכים חברתיים. קובץ החוקים בנושא 'אַדַבּ' כפי שנקבעו בקוראן הקדוש הם:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ
وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ
وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ
وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ
اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ
بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ
الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ
إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ * (4 : 24)

ואלה אסורות עליכם לנישואין: אימותיכם, בנותיכם, אחיותיכם, אחיות אביכם או אחיות אימכם, בנות אחיכם ואחיותיכם, המיניקות שלכם ואחיותיכם ליניקה, אימות נשותיכם ובנותיהן, שהן בנותיכם החורגות שאתם אפוטרופסיהן, פרט לאלה שעוד לא התקיימו יחסי אישות ביניכם לבין אימותיהן,

וכן נשות בניכם יוצאי חלציכם, כן אסור לכם להיות נשואים לשתי אחיות בעת ובעונה אחת, אך אללה הוא סולח ורחמן, ולכן לא ייחשבו כבלתי חוקיים נישואין כאלו שנעשו בעבר. (פרשת הנשים 4 : 24)

لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا * (النساء 4 : 20)

אסור לכם לרשת את הנשים בכפייה. (פרשת הנשים 4 : 20)

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ * (النساء 4 : 23)

ואל תישאו נשים אשר נשאו אבותיכם, זולתי מקרים שכבר נעשו. (פרשת הנשים 4 : 23)

أَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ * (المائدة 5 : 6)

הותרו לכם המאכלים הטובים, ומאכל אלה אשר ניתן להם הספר מותר לכם, ומאכלכם מותר להם, ומותרות לכם הנשים הצנועות מבין המאמינות, והנשים הצנועות מבין אלה אשר ניתן להם הספר

לפניכם, לאחר מתתכם להן את המוהר המגיע להן, כאשר אתם מצניעים לכת ולא נואפים, ולא לוקחים אותן כפילגשים. (פרשת השולחן 5 : 6)

בתקופת אַל־גָ'אהִלִיָּה (לפני האסלאם) היה מנהג בקרב הערבים הבורים שגבר שלא נולדו לו ילדים היה שולח את אישתו לגבר אחר כדי שיעבֵּר אותה. מנהג ברברי זה נקרא מסאפחה מוּסָאפַחָה (ניאוף), והקוראן הקדוש השתמש במילים קשות כדי לעקרו משורש:

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ (النساء 4 : 30)

ואל תהרגו איש את רעהו. (הנשים 4 : 30)

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ * (الأنعام 6 : 152)

ולא תהרגו את ילדיכם. (המקנה 6 : 152)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ * فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ * وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ * (النور 24 : 28–29)

הוי המאמינים, אל תכנסו אל בתים זולתי בתיכם עד אשר תבקשו רשות (להיכנס), ותברכו את יושביהם לשלום. זה היאה לכם אם נותני דעת אתם. ואם לא תמצאו בהם איש, אל תכנסו אליהם עד אשר יורשה לכם. ואם יאמר לכם לשוב, שובו. זה היותר יאה

לכם. (פרשת האור 24 : 28–29)

وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا * (البقرة 2 : 190)

ובואו לבתים מפתחיהם. (פרשת הפרה 2 : 190)

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا * (النساء 4 : 87)

וכי יברכו אתכם בשלום, השיבו בברכה טובה ממנה או עֲנו כְּמִידָתָה. (פרשת הנשים 4 : 87)

إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ * (المائدة 5 : 91)

אכן היין ומשחקי המזל, הפסלים והחצים תועבה הם ממעשי השטן, על כן התרחקו מהם למען תצליחו. (פרשת השולחן 5 : 91)

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ (المائدة 5 : 4)

נאסר עליכם לאכול את הנבלה, את הדם ואת בשר החזיר, וכל אשר נקרא עליו שם אחר מבלעדי אללה, ואסורה עליכם החנוקה והמוכה עד מוות והנפולה והנגוחה וזאת שנאכלה על־ידי חית הטרף מלבד זאת

אשר שחטתם במו ידיכם (בטרם נפחה את רוחה מנשיכת הטורף). (פרשת השולחן 5 : 4)

يَسْـأَلُونَكَ مَـاذَا أُحِـلّ لَهُـمْ قُـلْ أُحِـلّ لَكُـمُ الطّيِّبَـاتُ * (المائـدة 5 : 5)

ישאלוך מה הותר להם? אמור: הותרו לכם המאכלים הטובים. (פרשת השולחן 5 : 5)

يَـا أَيُّهَـا الّذِيـنَ آمَنُـوا إِذَا قِيـلَ لَكُـمْ تَفَسّـحُوا فِي الْمَجَالِـسِ فَافْسَـحُوا يَفْسَـحِ اللهُ لَكُـمْ وَإِذَا قِيـلَ انْـشُزُوا فَانْـشُزُوا * (المجادلـة 58 : 12)

הוי המאמינים, אם יאמר לכם פנו מקום ישיבה עם התכנסותכם, עשו זאת, כי אז יפנה לכם אלוה מקום מרווח יותר. אם יבקשו מכם לקום – עשו זאת. (פרשת הטוענת 58 : 12)

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا * (الأعراف 7 : 32)

ואכלו ושתו ואל תבזבזו. (פרשת הרכסים 7 : 32)

وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا * (الأحزاب 33 : 71)

דברו רק אמת ובגלוי. (פרשת המחנות 33 : 71)

وَثِيَابَـكَ فَطَهّـرْ * وَالرُّجْـزَ فَاهْجُـرْ * (المدثـر 74 : 5–6)

כבס בגדיך, והתרחק מן הטומאה. (פרשת המתכסה 74 : 5–6)

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ * (لقمان 31 : 20)

הצנע לכת והנמך קולך. (פרשת לוקמאן 31 : 20)

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى * (البقرة 2 : 198)

וצידה הכינו לכם, והצידה הטובה ביותר היא יראת שמים. (פרשת הפרה 2 : 198)

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا * (المائدة 5 : 7)

ואם הייתם במצב של טומאה (מיחסי מין עם אישה) היטהרו. (פרשת השולחן 5 : 7)

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ * (الذاريات 51 : 20)

חלק מרכושם יש להעניק לקבצן ולאביון. (אלו המבקשים ואלו שאינם מבקשים). (פרשת המזרות 51 : 20)

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا * (النساء 4 : 4)

ואם חוששים אתם שלא תנהגו בצדק עם היתומים, שאו כראות עיניכם שתיים שלוש ואף ארבע נשים, אך אם תיראו פן לא תוכלו לנהוג בהן בשוויון, הרי שרק אחת תותר לכם. או שתינשאו לשפחות אשר בבעלותכם. זאת למען תקיימו צדק. (פרשת הנשים 4 : 4)

وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً * (النساء 4 : 5)

ותנו לנשים את המוהר שלהן בחפץ לב. (הנשים 4 : 5)

זהו הצעד שנקט הקוראן הקדוש לתיקון האדם ואלה הם החוקים שבאמצעותם מתכוון הקוראן הקדוש להעלות את האדם הנחות ממצבו הברברי למעמד של ישות חברתית. המשנה הזאת מכילה חוקים המכוונים ליחסים חברתיים אנושיים תקינים. אין מדובר עדיין בחוקים המקדמים את האדם למצב מוסרי גבוה. צעד זה היה נחוץ לנביא המקודש כדי להפיח חיים חדשים בעם שהתנהל באופן ברברי, ללא חוקים אנושיים ושבשלב הראשון היה צריך ללמדו חוקים בסיסיים להתנהגות חברתית נאותה.

מדוע נאסרה אכילת בשר חזיר?

ה **خنزير** – חִנְזִיר (חזיר) הוא אחד מכמה מזונות האסורים על המוסלמים. עצם השם של החיה המלוכלכת הזאת מרמז על הסיבה לאסור את בשרה למאכל. השם הוא צירוף של חִנְז ו־**אַרָא**. פירוש החלק הראשון "מלוכלך מאוד" והשני – "אני רואה", כלומר השם שאללה הקנה לחיה הזאת כבר עם בריאתה: "אני רואה אותו מלוכלך מאוד" – מרמז על טומאתה. מעניין שגם בשפה ההינדית חיה זאת ידועה בשם 'סוּאָר' –

מילה המורכבת משתי הברות: **סוּ ו־אָר**. החלק הראשון – סוּ, פירושו בשפה הערבית – רע, ואילו החלק השני – אָר, פירושו גם כן בערבית – אראה. המקור של המילה בהינדית הוא בשפה הערבית. (בספרי 'מִנָּן **אַ(ל)רַחְמָאן**' ציינתי שהשפה הערבית היא אם השפות וממנה נגזרו כל השפות האחרות שבעולם). בשפה ההינדית ידועה החיה הזאת גם בשם **בָּד** שפירושו – רע או טמא. כל אדם יודע שהחיה הזאת מלוכלכת וחיה על לכלוך וטינופת. יתרה מזאת היא החיה חסרת הבושה ביותר בין כל החיות. וכמאכל, לבשר החיה הזאת יש השפעה שלילית ומזיקה על גוף האדם ועל נפשו. כידוע, מאכלים משפיעים הן על הגוף והן על הנפש. הרופאים היוונים, עוד לפני האסלאם, הצביעו על כך שאכילת בשר החיה הזאת מביאה לחוסר בושה. על רקע דומה אסר הקוראן הקדוש גם אכילת בשר נבלות כי אכילתן גורמת הן לנזקים גופניים והן לנזקים רוחניים.

התיקון הקוראני השני

תיקון המצבים המוסריים

אחרי השלב הראשון של תיקון האדם, אנו מגיעים לשלב השני במשנת הקוראן הקדוש.

לאחר מתן החוקים ההכרחיים להנחיית פראי האדם, מביא הקוראן חוקים להנחיית האדם להכרה במוסר.

חלוקת תכונות המוסר

בקיצור נאמר כי תכונות נחלקות תחת שתי כותרות:

א. תכונות המאפשרות לאדם להימנע מגרימת נזקים לאדם אחר

ב. תכונות המאפשרות לאדם לעשות טוב לאחרים

בקבוצה הראשונה העיקרון הגורף הוא שאסור לאדם להשתמש בידיו,

עיניו, לשונו או כל איבר מאברי גופו אם יש חשש שפעולתו עלולה לגרום נזק כלשהו לאחר ובכלל זה נזק פיזי, מוסרי או נפשי. לקבוצה השנייה נקודת מוצא זהה לזו של הקבוצה הראשונה אבל במשמעות הפוכה – אם אדם נתקל במצוקה של אחר עליו להשתמש בידיו, עיניו, לשונו או כל איבר מאברי גופו כדי לעזור ולהיטיב את מצב הזולת בכל היבט שהוא.

תכונות מוסר הקשורות למניעת רוע

תחת הכותרת של קבוצה זו נמנות ארבע תכונות –

התכונה הראשונה קשורה בצניעות, והיא **إحصان אִחְצָאן** – כיבוש יצר המין. גבר או אישה נחשבים ל'מוּחְצָן' או 'מוּחְצָנָה' כאשר הם נמנעים מיחסים מיניים אסורים. הימנעות מיחסי מין כאלה נחשבת כתכונה מוסרית רק כאשר אדם בריא פיזית ובשל מנטלית, שולט ביצריו ונמנע בכוח רצונו מיחסים כאלו. זאת אינה תכונה מוסרית כשהמדובר בגבר חסר כוח גברא או באישה נטולת יצרים מסיבה כלשהי, שאין להם יכולת פיזית לקיים יחסי מין. מאותה סיבה ילדים וילדות שעדיין לא הגיעו לבשלות מינית אינם נחשבים כבעלי תכונת **האִחְצָאן**.

אמצעי ענווה וצניעות

כדי להימנע ממעשים מגונים אלו מצווה הקוראן למאמיניו:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا
فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ * وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ
أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ

عَلَى جُيُوبِهِنّ ... وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنّ وَتُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلّكُمْ تُفْلِحُونَ * (النور 24 : 31–32)

אמור למאמינים להשפיל את מבטם ולשמור את ערוותם, זה המוסרי יותר להם, אכן אלוהים יודע יותר את מעשיהם. ואמור למאמינות להשפיל את מבטן ולשמור את ערוותן, ולא תגלינה את יופיין מלבד שקיים הכרח לגלותו, תעטופנה את חזיהן בצעיפיהן... ולא תַפינה ברגליהן למען יוודע אשר הן מסתירות מקישוטיהן. ושובו אל אלוהים, הוי המאמינים, שמא תצליחו. (פרשת האור 24 : 31–32).

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا * (الإسراء 17 : 33)

אל תעסקו בזנות, כי זנות היא פיגול ותועבה. (פרשת בני־ישראל 17 : 33)

وَلْيَسْتَعْفِفِ الّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّى يُغْنِيَهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ * (النور 24 : 34)

ויכבשו את יצרם אלה אשר אין להם כל אמצעים לשאת אישה, עד שיעניק להם אלוהים בחסדו

אמצעים. (פרשת האור 24 : 34)

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا * (الحديد 57 : 28)

את מוסד הנזירות המציאו הם בעצמם. לא ציווינו אותם עליה – רק לבקש את רצון אלוהים, ואולם לא שמרו אותה כאשר ראוי לשמור אותה. (פרשת הברזל 57 : 28)

זה המקום להדגיש ששיטות כמו סירוס ודומיהן מנוגדות לציוויו ולהוראותיו של אלוהים הכול יכול, כי לו היה מצווה כך הגזע האנושי היה נכחד מזמן מעל פני האדמה.

חמש הדרכים לצניעות

פסוקים אלו אינם רק הנחיות טובות לשמירת הצניעות, אלא גם פירוט דרכים מעשיות לאיפוק והן – מניעת העיניים מלהסתכל על זרים, האוזניים משמיעת קולות מעוררי תאווה או סיפורי זימה והתרחקות מכל חשיפה לפיתויים. הדרך האחרונה היא הצום בתקופת הרווקות. אנחנו יכולים לטעון בבטחה כי הסייגים הנמצאים בקוראן הקדוש, ההנחיות אודות הצניעות ופירוט הדרכים לאיפוק הם ייחודיים ובלעדיים לדת האסלאם.

נקודה חשובה הראויה לתשומת לב מיוחדת: התאווה המינית היא נטייה טבעית שאין לאדם שליטה מלאה עליה אלא על ידי שינוי נפשי כולל. כאשר נקרית הזדמנות נטייה זו ניצתת, מתלקחת ויכולה להעמיד את האדם בסכנה ממשית. משום כך הצו השמימי בנידון אינו שמותר

להתבונן ביופיין, קישוטיהן או הליכותיהן וריקודיהן של נשים זרות כל עוד שהדבר נעשה בכוונה טהורה, ולא שמותר להקשיב לשירתן העסיסית או לסיפורי אהבותיהן ויופיין כל עוד הדבר נעשה בלב טהור; אלא שאסור לנו לחלוטין לפזר מבטים לעברן, בין אם נעשה הדבר בלב טהור או טמא. עלינו להתרחק מכל הזדמנות או אירוע שעלולים לגרום לנו למעידה. לכן אין אנו מצווים רק לא להסתכל על אישה בתשוקה, כי אם לא להסתכל עליה כלל, כך שהעין והלב לא ייחשפו לפיתוי.

מטרת החיג'אב

אם העין תתור בחופשיות אחרי היופי הנשי, הדבר עלול לגרום לפיתויו של האדם.

אין לימוד נשגב יותר מאשר המשנה האסלאמית שבקוראן הקדוש כדי להגיע לאיפוק אמיתי. האם ניתן לצַפּוֹת מכלב רעב ששוחרר במקום שיש בו בשר שלא יתקרב אל הבשר ויימנע מאכילתו? זאת תקוות שווא ידידי... זה מה שעומד בהנחת היסוד של ה'**חיג'אב**' לנשים באסלאם. זאת בורות מוחלטת לפרש את הדרשה המציעה **حجـــاب** חיג'אב (רעלה), שהוא אמצעי להסתרת פני הנשים, כמאסר בית. מטרת החיג'אב היא אך ורק למנוע, הן מנשים והן מגברים, להציג ולגלות יופי ומיניות זה לזה. זו דרשה שנועדה לשני המינים.

ההנחיה הראשונה היא **غـض البـصر עַ'ד אַלְבַּצַר** בערבית פירושו השפלת המבט והסטתו כאשר מה שנמצא בטווח הראייה אינו מתאים והשעה אינה כשרה כדי להביט בו. אדם השואף לטוהר לב אסור לו לנעוץ מבטים לכל כיוון כמו פרא אדם. השפלת העיניים בנסיבות המתאימות היא ההנחיה הראשונה בהתנהלות החברתית של האדם. נוהג זה, שאינו מפריע לחייו החברתיים, הינו היסוד של אחת התכונות העילאיות – **הצניעות**.

היושר

התכונה השנייה היא أمانــة אַמָאנָה – יושר או הגינות, ומשמעותה הימנעות מלפגוע ולגרום נזק לאחרים באמצעות הונאה או לקיחת בעלות על רכושם בצורה לא חוקית. שורשי התכונה הזו נמצאים באדם מטבעו. תינוק, המשוחרר מכל הרגל רע, נמנע מיניקת חלב מאישה שאינה אימו. הדחף האינסטינקטיבי הזה בתינוק הוא הליבה שממנה נובעת הנטייה הטבעית להיות ישר, נטייה שמתפתחת והופכת עם הזמן לתכונה מוסרית הנקראת יושר או הגינות.

לתינוק זהו דחף טבעי ולא תכונה מוסרית הואיל ואינו נובע מעיקרון או נעשה באופן מבוקר. לתינוק אין אפשרות בחירה. כדי שתכונה מוסרית תתקיים היא חייבת לנבוע מבחירה. פעולה שאינה תוצאה ממעשה מוסרי של בחירה נכונה אינה יכולה להיכלל בקטגוריה של תנאים מוסריים. אדם שפועל כתינוק מתוך דחף טבעי, מבלי לבחון את מידת ההגינות ביחס לסביבה, איננו יכול להיקרא אדם ישר או נאמן, במובן המדוקדק של המילים.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا * وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا * (النساء 4 : 6–7)

ואל תפקידו את ההון אשר שׂמכם אלוהים אמונים עליו בידי חסרי הדעת, כי אם כלכלו אותם והלבישו אותם ודברו אליהם בנועם ובדרך־ארץ. והעמידו את היתומים למבחן בעת הגיעם לגיל הנישואים, ואם תיווכחו שאכן בוגרים דיים הם, מסרו להם את הונם, ואל תמהרו לבזבז בטרם יתבגרו. ואלה העשירם מכם יימנעו מלגעת ברכוש היתומים ואילו הנזקקים יאכלו ממנו בהגינות, ובעת תמסרו להם את רכושם העמידו עליהם עדים, ודי באלוהים לחשב חשבון. (פרשת הנשים 4 : 6–7)

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا * إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا *
(النساء 4 : 10–11)

ושיראו כיראתם אם היו עוזבים אחריהם צאצאים חסרי ישע. על כן יהיו יראים את אלוהים וידברו דברי אמת. אכן אלה האוכלים את רכוש היתומים בעושק, ימלאו את בטנם אש, ויצלו בלהבה. (פרשת הנשים 4 : 10–11)

מה שאלוהים לימד לגבי יושר ונאמנות על כל פניותיהם מוצג בפסוקים המצוטטים לעיל. נאמנות הלוקה בחסר ולו במשהו מנחיצותה אינה יכולה להיחשב כאחת התכונות המוסריות הנעלות.

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ * (البقرة 2 : 189)

ולא תאכלו איש את רכוש רעהו בשווא ותגרמו לשחד בו את השופטים למען תאכלו מרכושם של הבריות בעוול, ואתם יודעים. (פרשת הפרה 2 : 189)

إِنّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا * (النساء 4 : 59)

הינה אלוהים מצווכם למסור את הפקדונות (התפקידים) לידי הראויים להם (פרשת הנשים 4 : 59)

إِنّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ * (الأنفال 8 : 59)

אין אלוהים נושא עיניו אל הבוגדים. (פרשת השלל 8 : 59)

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ * وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ * وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ * (الشعراء 26 : 182–184)

דייקו והקפידו לבל תפחיתו במידה ושיקלו במאזני צדק. אל תרמו אנשים ברכושם ואל תעוררו שחיתות בארץ. (פרשת המשוררים 26 : 182–184)

وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ * (النساء 4 : 3)

ואל תמירו את הטוב ברע (פרשת הנשים 4 : 3)

אל תמירו דברים פגומים בדברים טובים. אלה הם צווים ואיסורים מקיפים כנגד כל צורה של עסקה לא הוגנת. הקוראן מציג עיקרון כולל המכיל בתוכו במובן הבהיר ביותר כל צורה של חוסר הגינות. אדם הפועל ביושר רק בחלק מעסקיו ואינו מקפיד ולו על הדרגה הקטנה ביותר של יושר בחלק אחר שלהם – לא ניחן בתכונה מוסרית אלא פועל מתוך הרגלים סביבתיים, כי אינו מיישם את כושר השיפוט הדרוש כדי להגיע לרמה של מוסר.

סובלנות והתפייסות

הנחיית המוסר השלישית ידועה בשפה הערבית בשם הוּדְנָה **هدنة** או הָאוּן **هَوْن** שמשמעותה להימנע מגרימת פגיעה גופנית באדם אחר ולנהוג בדרכי שלום בכול. השאיפה לשלום ורדיפתו הן ללא ספק ברכה שערכה לאנושות עצום. ברור כי בהיעדר היגיון אדם אינו יכול להבחין בין שלום למלחמה. עם זאת כבר בשלבי ההתפתחות המוקדמים, עוד בשלב הינקות, יש עדות לנטייה הטבעית שממנה יכול להתפתח מוסר זה, והיא הנטייה להתקרבות והתקשרות. הינה אפוא התא שממנו נובעת התכונה המוסרית הגבוהה של 'הָאוּן'. הוא כשלעצמו אינו יכול להיחשב כתכונה מוסרית כל עוד הוא לא נעשה ביודעין ואינו תולדה של

שיקול דעת, ומשמעותו שונה כאשר היגיון ושיקול דעת באים לעזרתו. ההנחיות בקוראן הקדוש בנידון מובאות בקיצור להלן:

وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ * (الأنفال 8 : 2)

ויַשְׁבו את חילוקי הדעות ביניכם (פרשת השלל 8 : 2)

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ * (النساء 4:129)

כי הפְּיוּס טוב ועדיף (פרשת הנשים 4:129)

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا * (الأنفال 8 : 62)

אם ייטו לשלום נטה גם אתה (פרשת השלל 8:62)

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا * (الفرقان 25:64)

עובדי (אלוהים) הרחמן מתהלכים בארץ בענווה. (פרשת הפורקאן 25 : 64)

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا * (الفرقان 25 : 73)

ובעוברם בסמוך לדוברי רכיל יתרחקו מהם בשקט. (פרשת הפורקאן 25 : 73)

העיקרון המנחה של השאיפה לשלום ורדיפתו הוא שהאדם צריך להבליג, ולהימנע מלהגיב באופן קיצוני לכל התנגדות למשאלותיו.

ההבדל בין סובלנות ומחילה

המילה **לגו** לַעְוֹ (קשקוש, חוסר משמעות בעברית) בפסוק צריכה הסבר. מילה או מעשה נקראים לַעְוֹ או חסרי משמעות כאשר אינם גורמים בפועל לשום אובדן או נזק חומרי, למרות שהם נאמרים או נעשים מתוך כוונה רעה או בקלות דעת. הענווה נדרשת להתעלמות. אך אם נגרם אובדן ממשי (אובדן של חיים, רכוש או כבוד), התכונה הנדרשת בתגובה היא מחילה **עפו** עַפְוֹ, שתשפיע בדרכה הנכונה ותמנע מעשה שיכול לנבוע מאי הבנה או ראייה שגוייה.

ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ
عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ * (فصلت 41 : 35)

גמול בעד הרע במשהו טוב ואז ייהפך אויבך לידיד
נפש ומגן שלך. (פרשת האותות המפורשים 41:35)

התעלמות מפגיעות טריוויאליות כלולה בהפסקת אש **הדנה** הוּדְנָה.

רַפוּת ואמירה טובה

כלל המוסר **הרביעי והאחרון** של הקבוצה הראשונה הוא **רפק** רְפֶק כלומר **רַפוּת**. השלב הראשוני של תכונה זו משתקף כבר בינקות והוא ה־**טלאקה** טָלָאקָה – **סבר פנים יפות**. לפני שהתינוק לומד לדבר, הבעת פניו משרתת אותה מטרה כמו מילים יפות אצל אדם מבוגר. אך התזמון הוא תנאי הכרחי להכרה בנימוסים כתכונה מוסרית גבוהה. הלימוד של הקוראן בנקודה זו הוא כדלקמן:

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا * (البقرة 2 : 84)

ואמרו לבריות דברים טובים (הפרה 2 : 84)

يَـا أَيُّهَـا الَّذِيـنَ آمَنُـوا لَا يَسْـخَرْ قَـوْمٌ مِـنْ قَـوْمٍ عَـسَى أَنْ يَكُونُـوا خَـيْرًا مِنْهُـمْ وَلَا نِسَـاءٌ مِـنْ نِسَـاءٍ عَـسَى أَنْ يَكُـنّ خَـيْرًا مِنْهُـنّ وَلَا تَلْمِـزُوا أَنْفُسَـكُمْ وَلَا تَنَابَـزُوا بِالْأَلْقَـابِ * (الحجـرات 49 : 12)

אל תלעגו איש לרעהו ולא אישה לרעותה, כי אולי טובים האחרים מהם. אל תדברו לשון הרע איש על רעהו ואל תקראו איש את רעהו בכינויים מעליבים. (פרשת החדרים 49 : 12)

اجْتَنِبُـوا كَثِـيرًا مِـنَ الظّـنِّ إِنّ بَعْـضَ الظّـنِّ إِثْـمٌ وَلَا تَجَسّسُـوا وَلَا يَغْتَـبْ بَعْضُكُـمْ بَعْضًـا أَيُحِـبُّ أَحَدُكُـمْ أَنْ يَـأْكُلَ لَحْـمَ أَخِيـهِ مَيْتًـا فَكَرِهْتُمُـوهُ وَاتّقُـوا اللهَ إِنّ اللهَ تَـوّابٌ رَحِيـمٌ * (الحجـرات 49 : 13)

אל תרבו לחשוד, כי לפעמים זה גורם לחטא של חשדנות בכשרים. אל תרגלו ואל תדברו בסתר איש על רעהו. (פרשת החדרים 49 : 13)

وَلَا تَقْـفُ مَـا لَيْـسَ لَـكَ بِـهِ عِلْـمٌ إِنّ السّـمْعَ وَالْبَـصَرَ وَالْفُـؤَادَ كُلُّ أُولَئِـكَ كَانَ عَنْـهُ مَسْـئُولًا * (الاسراء 17 : 37)

אל תתערב במה שאין לך בו ידיעה מבוססת ואל תסמוך רק על השמיעה, על הראייה, או על מחשבות לבך, כי הם גורמים לפעמים להתערבות בלי ידיעת האמת. (פרשת בני ישראל 17 : 37)

תכונות מוסר שנועדו לעשיית טוב

עד כה הוצגה הקבוצה הראשונה של תכונות המוסר הנוגעות בהימנעות מגרימת נזק, כעת אנו מגיעים לקבוצה השנייה המפרטת תכונות מוסר שהנחה הקוראן המקודש לעשיית טוב לאחרים. ואלו הנחיותיו:

ממחילה

התכונה הראשונה בקבוצה זו היא המחילה.

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ * (آل عمران 3:135)

הכובשים את כעסם והסולחים לזולת. (פרשת בית עמרם 3 : 135)

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللهِ* (الشورى 42 : 41)

התגמול בעד מעשה רע הוא מעשה רע דומה לו, אך מי שסולח ומשלים עם יריבו יבוא על גמולו מאלוהים. (פרשת ההתייעצות 42 : 41)

פסוק זה מתייחס לשיקול הדעת הנדרש כדי לדעת מתי למחול. הקוראן המקודש שלנו אינו מורה על מחילה ללא תנאי ולא על השלמה עם הרוע בכל הנסיבות. הוא לא אומר שאין להטיל עונש על האשם בכל מקרה אלא מנחה לשיקול דעת שכל אדם שפוי מבין ומקבל. הציווי מהאיש הנפגע הוא להשתמש בשיפוטו ולהחליט האם נסיבות האירוע מצדיקות עונש או מחילה. בתנאים מסוימים האשם עשוי להפיק תועלת ממחילה ולתקן את דרכיו להבא. אולם במקרה אחר מחילה עלולה להביא לתוצאה הפוכה ולעודד את הפושע להמשיך בפשעיו. המחילה לפי אלוהים אפוא אינה מצווה או הנחיה למחול על חטאים ללא הבחנה. היא דורשת מאיתנו לשקול את העניין תחילה ורק אז להחליט באיזו גישה לנקוט כדי להפיק את המיטב.

יש אנשים נקמנים מטבעם שהנקמה מקננת בהם בעוצמה כזו שאינם שוכחים את הפגיעה לדורי דורות ומצד שני ישנם אחרים הנוטים למחול ולסלוח בכל הנסיבות. הפרזה ברפות ובנועם כמו הפרזה בתאוות הנקם מובילה לתוצאות מסוכנות. אדם שמושפע ממוסר לקוי או מי שמתרפס בפני מתקפה על כבודו או צניעותו בשל חולשה, אינו נחשב כמוחל כי אם אדם חסר כבוד עצמי. אין אדם בר־דעת שיוכל להחשיב זאת כמעלה מוסרית גבוהה. ערכה של המחילה גבוה אך ורק אם היא תגובה במקרה הנכון. לוותר סתם כך על גמול לעבריין, תהיה חומרת העבירה שלו אשר תהא, דבר רחוק הוא מלהיות תכונה מוסרית נעלה שאליה האדם שואף. ההבלגה כלפי פגיעות היא תכונה טבעית שאנו עדים לה עוד בשלב הינקות אך לתינוק יכולת חשיבה ושיקול דעת מוגבלים מאוד. שימוש סתמי בתכונה זו, שבטבע האדם אם כן, אינו מקנה לו שום זכות כל עוד לא השתמש במחילה בנסיבות הנכונות ומתוך שיקול דעת. יש להבחין בין תכונות טבעיות ובין תכונות מוסריות. התכונה המולדת הזו של האדם הופכת לתכונה מוסרית גבוהה כאשר האדם נמנע מנקיטת

פעולה בזמן הנכון ולאחר שיקול דעת לגבי תוצאתה הצפויה – לטוב ולרע. חיות רבות אינן מזיקות ואינן נאבקות כאשר נגרם להן עוול. הפרה נחשבת לתמימה והטלה נחשב לצנוע, אך אין אנו מייחסים להם תכונות מוסר עילאיות ונשגבות שאדם שואף להן, כי הן אינן נובעות משיקול דעת והבחנה בין נכון ולא נכון. רק הנסיבות שבהן ננקטת הפעולה מצדיקות את המעשה או מוקיעות אותו. מילתו החכמה והמושלמת של אלוהים הכול יודע היא אשר קבעה תנאי זה לכל תכונה מוסרית.

עשיית צדק, הטבה ונתינה לקרובים

התכונה המוסרית השנייה שבאמצעותה יכול האדם לעשות טוב לאחרים נקראת **עַדְל** (**عــدل**) כלומר טובה כנגד טובה, באותה המידה; התכונה המוסרית השלישית היא **אִחְסָאן** (**إحســان**) כלומר טוב לב בתוספת ערך מוסף מעבר לנדרש; התכונה המוסרית הרביעית **אִיתָאִ דִ'יל קוּרבּא** (**ايتاء ذي القربى**) כלומר לתת ברוחב לב ונדיבות מבלי לצפות לתמורה כמו יחסה של אם לילדיה. ובמילותיו של הקוראן הקדוש:

> إِنَّ اللهَ يَأْمُــرُ بِالْعَــدْلِ وَالْإِحْسَــانِ وَإِيتَــاءِ ذِي الْقُــرْبَى وَيَنْــهَى عَــنِ الْفَحْشَــاءِ وَالْمُنْكَــرِ وَالْبَــغْيِ * (النحــل 16 : 91)

> אלוהים מצווה על ''עַדְל''(צדק), ''אִחְסָאן''(עשיית טובה), ו''אִיתָאִ דִ'יל קוּרבָּא''(מתת קרובים), והוא אוסר את התועבה, החטא והעושק. (פרשת הדבורים 16 : 91)

הפסוק מביא לתשומת ליבנו שלוש דרגות בעשיית טוב: הדרגה הראשונה

– **עַדְל**, בה האדם מחזיר טובה כנגד טובה למי שעשו טוב עבורו, ולא מעבר לכך. כל אדם נורמטיבי מסוגל להעריך טובה שקיבל מאחרים ויכול להחזיר טובה באותה מידה. הדרגה השנייה – **אִחְסָאן** בעייתית יותר מהראשונה. היא מושתתת על תחושה, גם אם נסתרת, של איזו שהיא זכות לנותן מעצם הענקת הטובה לאחרים. תכונה זו, טובה ככל שתהיה, רחוקה מלהיות מושלמת ונמצאת באיזה שהוא מקום בין **העַדְל** לבין **האִיתְאִ דִ'יל קוּרְבּא**. לתכונה זו נלווית השחיקה המנטלית של עושה הטובה בכך שהוא מצפה להערכה או לתפילת הודיה במקביל לטוב שהוא עושה. ואם מקבל הטובה מגלה התנגדות ולו הקטנה ביותר לנותן הטובה על מעשה החסד, היא עשויה להתפרש על ידי הנותן ככפיות טובה, והוא עלול להעליבו בהזכרת הטובה שעשה לו מדי פעם, ובכך להטיל עליו עול כבד מנשוא. כדי להימנע מכך מתריע הקוראן בפני עושה הטוב באומרו:

لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ * (البقرة 2 : 265)

אל תשימו את צדקותיכם לְאַל בדִבְרֵי התפארות ופגיעה, כמי שמפזר הונו למראית עיני הבריות. (פרשת הפרה 2 : 265)

פירושה של המילה **סַדַקָה**, **צְדָקָה** בערבית, הוא צְדָקָה. מילה זו נגזרת מן המילה **סִדְק צְדֶק**, שמשמעותה יושר וצדק. אם אין כנות במעשה הצדקה הרי הוא נחשב כמעשה ראווה שאין בו גמילות חסדים ונדבנות. נדבן המתפאר ומתרברב בגמילות חסדיו בשעת כעס ויהירות, מבטא בעיקר את ראוותנותו וחולשתו. על כן הזהיר אלוהים את עושי החסדים והנדבנים לבל יתפארו במעשי נדיבותם ויזיקו בכך למקבלי הצדקה.

הדרגה השלישית שאותה אנו למדים ממשנת הקוראן הקדוש בנושא גמילות חסדים היא **אִיתָא דְ'יל קוּרבּא** – כאשר מעשה חסד נעשה בתום לב, למען שמיים ומתוך חמלה טהורה כאותה חמלה הקיימת בין אנשים קרובים ביותר, כגון עשיית טוב של האם לילדיה. הנדבן אינו צריך לחשוב על שווי מעשיו הטובים ולא לצַפּות לשום תמורה או תודה מהאדם שהעניק לו מחסדו. דרגה זו היא הערך העליון והנשגב ביותר בגמילות החסדים לברואי אלוהים. זהו השיא שאליו צריך לשאוף להגיע. דרגה המוגדרת לגמילות חסדים כפי שמתקיים באימהות. מאידך גיסא, ההתקדמות מהדרגה הנמוכה אל הדרגה הגבוהה ביותר בגמילות חסדים מחייבת את כולם בתנאי חשוב וחיוני ביותר, והוא שגמילות חסדים צריכה להיעשות בהתאם לנסיבות ובמינון הנכון. אם הצדקה מוגזמת, אינה ניתנת מתוך שיקול דעת במקום ובזמן הנכונים היא תיהפך למשחיתה. הצדקה הופכת אז להיות מגונה, כי היא מעבר לטעם הטוב, עוברת את הגבול, מכוערת במהותה ותידחה על ידי הצדק והמצפון. במקרה כזה הענקת הצדקה לקרובי המשפחה תהפוך להיות **בִּעְ'י** (**بَـغْي**) – מעשה עוול ורשע, כי גילוי החמלה שאינה במקומה מוליד מצב מכוער ובלתי נסבל. משמעות המילה **בַּעְ'י** לפי מקורות הלשון, הוא גשם זלעפות, מוגזם וחזק בממדיו, ההורס ומשמיד את היבול בשדות, ולצורך הדיון שבו אנו עוסקים משמעותו הפרזה במילוי החובות.

עלינו להבין היטב, שכל אחד משלושת המצבים שהזכרנו לעיל, כאשר אינו נעשה מתוך שיקול דעת ותבונה, הינו מעשה נתעב, לא פחות. מכאן מקורו של התנאי החל על שלושת המצבים, והוא ההתחשבות בנסיבות בכל מקרה לגופו. יש להבין גם שצדק וגמילות חסדים או חמלה כלפי קרובי משפחה, אינם דברים מופשטים הנוצרים מעצמם, כי אם מצבים טבעיים, תכונות מולדות שמוענקות לנו מילדות ומבשילות לשיקול דעת ושיפוט הוגן, כדי שישמשו אותנו בהיגיון ובנסיבות ההולמות.

עוד הוראות אודות עשיית טוב וחמלה

הקוראן הקדוש מתייחס לצדקה וגמילות חסדים, ומפרט בבירור את המצבים הנכונים והמיוחדים לצדקה, כפי שמשתמע מן הפסוק הבא:

يَـا أَيُّهَـا الَّذِيـنَ آمَنُـوا أَنْفِقُـوا مِـنْ طَيِّبَـاتِ مَـا كَسَـبْتُمْ وَمِمَّـا أَخْرَجْنَـا لَكُـمْ مِـنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُـوا الْخَبِيـثَ مِنْـهُ تُنْفِقُـونَ* (البقـرة 2:268)

הוי המאמינים, פַּזְרוּ מן הטוב אשר רכשתם, ומאשר הוצאנו לכם מן הארץ ולא תשאלו את נפשכם אל המאוס לפזר ממנו לצדקה. (פרשת הפרה 2 : 268)

דהיינו: אתם המאמינים, העניקו ותנו לצדקה מהרכוש שלכם בתנאי שזכיתם בו בהגינות ובאמצעים המותרים בחוק, שלא התערבו בו מקורות אסורים, גנובים ונתעבים. ובל יעלה על דעתכם ואל תעזו להעניק צדקה מהון מאוס או בלתי חוקי, אחרת צדקה זו תהיה חסרת ערך. אין לתת תרומה במעשה ראווה והתפארות בפני הבריות. בהקשר זה מוסיף אלוהים בקוראן הקדוש:

وَأَحْسِـنُوا إِنَّ اللهَ يُحِـبُّ الْمُحْسِـنِينَ * (البقـرة 2 : 196)

ועשו טוב, כי אלוהים יאהב את עושי הטוב. (פרשת הפרה 2 : 196)

מעשים טובים וגמילות חסדים צריכים להיות לשם שמיים, כי אלוהים אוהב את הנדבנים עושי הטוב. בהמשך אומר הקוראן:

إِنَّ الْأَبْـرَارَ يَشْرَبُـونَ مِـنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَـا كَافُـورًا * عَيْنًـا يَـشْرَبُ بِهَـا عِبَـادُ اللهِ يُفَجِّرُونَهَـا تَفْجِـيرًا * يُوفُـونَ بِالنَّـذْرِ وَيَخَافُـونَ يَوْمًـا كَانَ شَرُّهُ مُسْـتَطِيرًا * وَيُطْعِمُـونَ الطَّعَـامَ عَلَى حُبِّـهِ مِسْـكِينًا وَيَتِيمًـا وَأَسِـيرًا * إِنَّمَـا نُطْعِمُكُـمْ لِوَجْـهِ اللهِ لَا نُرِيـدُ مِنْكُـمْ جَـزَاءً وَلَا شُـكُورًا * (الانسـان 76 : 6–10)

אכן הצדיקים ישתו מכוס שמהולה ב'קמפור' מעיין אשר ישתו ממנו עובדי אלוהים – (והם ברצונם) פורצים את מימיו השופעים ומחלקים את מנות האוכל – בעבור אהבתם אותו – למסכן, ליתום ולשבוי. הינה אנו מאכילים אתכם למען חסדי אלוהים, לא נחפוץ מכם לא גמול ולא תודות. (פרשת האדם 76 : 6–10)

המילה **כאפור كافـور** (Camphor), נגזרת מן המילה **כפר كفـر**, שפירושה בשפה הערבית להסתיר ולכסות. מכאן שגמיעת כוס מי קמפור ששותים עובדי אלוהים, משככת ומכבה את תאוותיהם השפלות של הישרים, מזככת את לבבותיהם, מטהרת אותם מכל רבב ומזרימה בהם את נועם הכרת אלוהים. בהמשך הפסוק נאמר:

عَيْنًـا يَـشْرَبُ بِهَـا عِبَـادُ اللهِ يُفَجِّرُونَهَـا تَفْجِيرًا * (الانسـان 76 : 7)

מעיין אשר ישתו ממנו עובדי אלוהים (והם כרצונם)
פורצים את מימיו השופעים. (פרשת האדם 76 : 7)

עובדי אלוהים הישרים ישתו ביום הדין ממימי המעיין שהם פרצו במו ידיהם בעולם הזה. פסוק זה שופך אור על סוד כמוס מסודות האמת הפילוסופית של גן העדן, כפי שניתן להבין. באותו פסוק נאמר עוד:

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا * إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا* (الانسان 76:9–10)

מגישים אוכל לעני, ליתום ולשבוי מתוך אהבה. הינה אנחנו מאכילים אתכם לשם אלוהים, לא נחפוץ מכם לא גמול ולא תודות. (פרשת האדם 76 : 9–10)

המאמינים הישרים, חולקים את המזון שהם אוהבים עם העניים, הנזקקים, היתומים והשבויים מתוך אהבתם לאלוהים. הם אינם עושים זאת כדי לקבל גמול או תודה והערכה, כי אם לשם שמיים בלבד. פסוק זה מתייחס לדרגה השלישית של גמילות חסדים, הנובעת מתוך חמלה אמיתית שאין שכר בצידה.

במקום אחר בקוראן הקדוש אומר אלוהים יתעלה שמו:

وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ * (البقرة 2 : 178)

ונתן הונו באהבתו אותו לקרובים, ליתומים,
לעניים, לעובר האורח לקבצנים ולפדיון השבויים.
(פרשת הפרה 2 : 178)

המאמינים הישרים באמת הם אלה שכדי לרצות את אלוהים מסייעים בממונם ובחסדם לקרובי משפחתם; תורמים לחינוך והכשרת יתומים ולהקלת מצוקתם; עוזרים לעוברי אורח, לפושטי יד ולנזקקים; משלמים את חובותיהם של חסרי יכולת, ופודים עבדים ואסירים.

בפסוק נוסף נאמר בקוראן הקדוש:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا * (الفرقان 25 : 68)

ואלה אשר עם הוציאם (את ממונם) לא יבזבזו ולא יקמצו את ידם – כי אם ישמרו על דרך ביניים.
(פרשת הפורקאן 25 : 68)

כאשר המאמינים הישרים מעניקים לנזקקים מממונם הם עושים זאת במתינות, בדרך ביניים שאין בה בזבוז או קמצנות. הם גם עושים כהוראת הפסוק הבא:

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ * (الرعد 13 : 22)

ואלה המחברים את אשר ציווה אלוהים לחברו, והם יראים את ריבונם ויראים מחשבון מחמיר.

(פרשת הרעם 13:22)

ועוד:

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ * (الذاريات 51 : 20)

ובהונם חלק (קצוב) לקבצן ולאביון. (פרשת המזרות 51 : 20)

הפסוק מכוון לאלה המשתפים ברכושם ובהונם נזקקים ומבקשי נדבה כמו גם מקופחים ואביונים, כולל מי שאינם יכולים להביע את מצוקתם בדיבור ובכלל זה בהמות ועופות. אותה קטגוריה של מאמינים משתלבת עם הוראת הפסוק הבא:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ * (آل عمران 3 : 135)

אשר יפזרו (לאביונים) בעת שפע ובעת מצוקה. (פרשת בית עמרם 3 : 135)

דהיינו: הם מושיטים מהונם וממונם לנזקקים לא רק בימי עושר ושפע, אלא אף בימי מחסור ומצוקה. לעיתים הם עושים זאת בסתר כדי להצטנע ולא להתפאר ולעיתים הם נותנים ביד נדיבה בגלוי לעיני כולם כדי לעודד אחרים ללכת בדרכם, כפי שמשתמע מפסוק הקוראן הבא:

وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً * (الرعد 13 : 23)

ויפזרו מאשר חלקנו להם בסתר ובגלוי. (פרשת הרעם 13 : 23)

באותו הקשר אומר אלוהים ישתבח שמו:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * (التوبة 9 : 60)

הינה הצדקות מיועדות אך לעניים ולמסכנים ולמופקדים עליהם, ולאלה אשר נטו ליבותיהם לאסלאם, ולשחרור עבדים ולאלה הכורעים תחת נטל החובות ולשם אלוהים ולזר עובר אורח אשר נושים להם, מצווה היא מאלוהים ואלוהים יודע וחכם. (פרשת התשובה 9 : 60)

הכנסות מצדקה יש להוציא על סיוע לעניים ולנזקקים, מבלי לשכוח את המופקדים על איסוף הצדקה וחלוקתה, להציל את אלה המתפתים ללכת בנתיב השטן, וכן לשחרור שבויים ועבדים, וחסרי האונים הסובלים מבעיות וממצוקות, כולל אלה המקדישים עצמם למען אלוהים, ולסייע לנזקקים ולעוברי האורח. זוהי הוראה אלוהית שיש לקיימה, כי הרי מעשיהם גלויים וחשופים לפני אלוהים היודע והחכם. באותו הקשר נאמר בקוראן הקדוש:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ * (آل عمران 3 : 93)

לא תשיגו את הצדיקות עד אשר תוציאו (מרכושכם) מאשר אתם אוהבים. (פרשת בית עמרם 93:3)

לאמור: האדם לא יזכה בגמול ההולם לגמילות חסדיו אם לא ייתן לנזקקים ממה שהוא עצמו אוהב. הפסוק הבא נושא דגש נוסף למשמעות הצדקה:

وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا * (الاسراء 17 : 27)

ותן לקרוב משפחה את זכותו ולמסכן ולעובר אורח, ולא תרבה לבזבז. (פרשת בני ישראל 17 :27)

יש לתת עזרה וסיוע לקרובי המשפחה בעת הצורך, ולתת גם למסכנים ולעניים ולעוברי אורח, בתנאי שהדבר יהיה לפי יכולתך, במתינות ולא בבזבוז. פסוק זה אוסר בזבוז כספים על מותרות וראוותנות כמו במקרים של חתונות וימי הולדת או תענוגות וטקסים וחגיגות. הבה נתבונן בפסוקי הקוראן שלהלן:

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا * الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ * (النساء 4 : 37–38)

עשו טוב להורים ולקרובים וליתומים ולעניים ולשכן הקרוב ולשכן הרחוק ולרֵעַ אשר איתכם ולעובר האורח ולאשר רכשה ימינכם (עבד ושפחה), כי לא יאהב אלוהים את היהיר והמתהולל אשר יקפצו ידם מתת, את אלו שמשכנעים אחרים לקפוץ ידם ואלו שמחביאים את אשר נתן להם אלוהים מחסדו. (פרשת הנשים 4: 37–38)

הביטוי 'רכשה ימינכם', כולל בנוסף להון גם את העבדים והשפחות, הסוסים והמקנה. צדקה כלפיהם משמעותה נקיטת כל האמצעים האפשריים לחינוכם ולשיפור מצבם.

גבורת אמת

הגבורה **שַגָ'אעָה** (**شجاعة**) היא התכונה **השלישית** ומקורה ביצר של אומץ לב. הילד הרך אינו מהסס להושיט את ידו לתוך האש משום שהוא עדיין אינו תופס את מהות הסכנה, ולכן נוהג לפי התכונה הטבעית. בילדותו האדם אינו חושש להילחם אפילו באריות ובחיות טורפות אחרות ונכון לעמוד לבד לפני צבא שלם. אנשים עשויים לסבור שזוהי גבורה מושלמת, אך התנהגות זו נובעת מדחף טבעי זהה לזה של חיות טורפות וכלבים. הגבורה האמיתית היא תכונה אצילה הנובעת מתוך שיקול דעת בתגובה למצב נתון מסוים. הקוראן הקדוש כולל במסגרת זו את התכונות הנזכרות בפסוק הבא:

وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ *
(البقرة 2 : 178)

אלו שמבליגים במצוקה ובצרה ובעת אסון. (פרשת

הפרה 2 : 178)

ועוד:

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ * (الرعد 13 : 23)

והמתמידים בסבלנותם בציפייה לרצות את אלוהיהם. (פרשת הרעם 23:13)

ובפסוק נוסף:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ * (آل عمران 3 : 174)

אלה אשר אמרו להם האנשים: הינה נאספו עליכם האויבים, התגוננו מפניהם! אך הם הוסיפו אמונה, ואמרו: דיינו באלוהים שהוא הטוב במגינים. (פרשת בית עמרם 3 : 174)

מילות אזהרה אלו רק חיזקו את אמונתם והשיבו למזהירים: "אנו סומכים רק על אלוהים, שומרנו הטוב מכל." עוד מוסיף הקוראן ואומר בפסוק הבא:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ * (الأنفال 8 : 48)

ולא תהיו כאלה אשר יצאו מבתיהם מלאי יוהרה

למען ייראו לעיני האנשים. (פרשת השלל 8 : 48)

אכן, האמיצים האמיתיים הם העומדים איתנים לפני מחלה, אירועים טרגיים ומערכות קרב. הם מחזיקים מעמד בתוקף אמונתם באלוהים וההקרבה למענו ממש לשם שמיים, ולא כדי להציג לראווה את גבורתם. הם אינם נרתעים כשמאיימים ומזהירים אותם מפני אויבים החותרים להכחדתם. אזהרות ואיומים לא רק שאינם מבהילים אותם, אלא מחזקים את אמונתם לשים את מבטחם באלוהים השומר אותם מכל פגע. הגבורה המודגשת בפסוקים אלה אינה כגבורת הכלבים וחיות הטרף, הנובעת כתגובה טבעית מסוג אחד קבוע. אלא גבורה אמיתית, כזאת המתאפיינת בשני נתיבים. נתיב אחד הוא ההתגברות על מאווי הנפש ותאוותה באמצעות גבורתם האישית, ונתיב שני הוא המאבק באויביהם שלא למען אינטרס אישי כי אם לשם הגנה על האמת והצדק לטובת הכלל. כך הם נלחמים במלוא הגבורה, תוך הישענות על אלוהים בלבד ולא מתוך אמונה ביכולתם ובכוחם, כי הישועה מגיעה אך ורק מאלוהים.

מן הפסוקים הללו של דברי אלוהים אנו למדים שהגבורה האמיתית טמונה בסבלנות ובאמת, באי רתיעה או מורא במאבק בתאוות וביצרים ובעמידה איתנה נוכח הפחדים הטבעיים הפוקדים את האדם בזמן אסון או מתקפת אויבים אימתנית. מכאן נובע ההבדל העצום בין גבורת החיה וגבורת האדם. החיה הנגררת לתגובת כעס פועלת בדרך אחת קבועה ואילו לאדם המצטיין בתכונת הגבורה האמיתית יש בחירה בין שתי דרכי פעולה: להיאבק או להבליג, בהתאם לנסיבות.

אמיתות וכנות

התכונה הרביעית מקורה בטבע הבריאה והיא **הכנות והאמיתות**. כל עוד לא ניעור באדם אינטרס אישי, הוא מסרב לַשקר, מתרחק ממנו וחש

צער ותיעוב כלפי מי שנתפס משקר. תופעה זו נטועה בטבע בריאתו של האדם ואינה תכונה נרכשת. ילדים ואנשים לא שפויים כנים באופן טבעי לחלוטין אך אין לראות בכך תכונה מורלית כי הם פועלים מתוך דחף אינסטינקטיבי. אין האדם כן ואמיתי במלוא מובן המילה, כל עוד יצריו ומניעיו האישיים מסיטים ממנו את האמת ואם יעמידו את רכושו, ממונו וכבודו במבחן, הוא לא יהסס לשקר. כי מדובר באותו הדחף שמכוון את כנות הילדים והמטורפים. אין בעולם מישהו שידבר דבר שקר ללא סיבה או דחף, כפי שהדבר מתבטא מן הפסוקים:

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّور * (الحج 22 : 31)

ורחקו מתועבת האלילים ורחקו מדבר שקר. (פרשת העלייה לרגל 22 : 31)

ועוד:

وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا * (البقرة 2 : 238)

ולא יסרבו העדים בהיקראם להעיד. (פרשת הפרה 2 : 238)

وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ (البقرة 2 : 284)

ולא תעלימו את העדות ואשר יעלימה, הינה רעה בלבבו. (פרשת הפרה 2 : 284)

ובהמשך:

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى * (الأنعام 6 : 153)

ודברתם צדק בעדותכם, גם אם מדובר בקרוביכם. (פרשת המקנה 6 : 153)

كُونُوا قَوّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ * (النساء 4 : 134)

העידו עדות אמת לפני אלוהים אף כנגד עצמכם, או נגד אבותיכם וקרובי משפחתכם. (פרשת הנשים 4 : 134)

وَلَا يَجْرِمَنّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلّا تَعْدِلُوا * (المائدة 5 : 9)

ואל תסיט אתכם מעדותכם שנאת אנשים כך שתמנע עדות צדק.(פרשת השולחן 5 : 9)

وَالصّادِقِينَ وَالصّادِقَاتِ * (الأحزاب 33 : 36)

והגברים דוברי אמת והנשים דוברות אמת. (פרשת בעלי הברית 33 : 36)

وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ * (العصر 103 : 4)

ויצוו איש את אחיו על האמת ויצוו איש את אחיו על התוחלת. (פרשת אחר הצהריים 103 : 4)

ולסוף:

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ * (الفرقان 25 : 73)

ואשר לא יעידו עדות שקר. (פרשת הפורקאן 25 : 73)

פסוקים אלה מבהירים את עמדת הקוראן הנחרצת הקוראת לדבוק באמת ולנטוש את השקר. בעלי לב נקי מתרחקים מדבר שקר ומתנהגים בינם לבין עצמם ביושר ללא רבב.

סיבולת

גורם ערכי נוסף המתפתח מטבע בריאתו של האדם הוא האֵיתנות והסיבולת, התכונה החמישית. כל אדם נחשף במידה כזו או אחרת למצוקות, מחלות וייסורים, זהו מאפיין גורף של ההוויה האנושית. כמו כן, כל אדם נאלץ להתמודד עם המצוקות והצער שחלים עליו. אין ספק שמצבים אלה מעמידים במבחן את אופיו של האדם שכן התמשכות הסבל עשויה להביא למצב של דיכאון. עם תחילתם של צער וייסורים אך טבעי הוא שהאדם יְבַכֶּה את מר גורלו, אך בסופו של דבר, לאחר ההתנסות הראשונית בסבל, הוא נרגע, מתעשת ופועל בנחישות לחלץ עצמו מהמצב שאליו נקלע. התנהגות זו של כאב ועוגמת נפש שאחריהם התפכחות והתנגדות להשלים עם המצב ופעילות החלטית

כדי להיחלץ ממנו, אינה יכולה להיחשב כתכונה מוסרית נעלה. כדי להגיע לדרגה של תכונה כזו בהקשר המדובר על האדם לשאת את מצוקותיו מבלי להתלונן, מתוך אמונה שהמצוקה והסבל מהווים ניסיון של אלוהים והיענות לרצונו. אלוהים, יתעלה שמו, מתייחס לנושא זה בפסוקים הבאים בקוראן:

وَلَنَبْلُوَنّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصّابِرِينَ * الّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنّا لِلّهِ وَإِنّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ * أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ * (البقرة 2 : 156–158)

ואכן נסה ננסה אתכם בייסורים, בפחד, ברעב, באובדן רכוש, נפשות ויבול. ובשורתנו למאמינים אשר אם תאונה להם צרה יאמרו: אנחנו לאלוהים ואליו נשוב. אלה הם שיזכו בחסדו של אלוהים וברחמיו ואלה הם ההולכים בדרך הישר. (פרשת הפרה 2 : 156–158)

אלוהים פונה אל המאמינים ומבהיר להם שאכן הוא מעמיד אותם במבחן, ומעת לעת הם עשויים לעבור תלאות וייסורים, בהלה ופחד, עוני, מחסור ורעב. הוא עלול לפגוע ברכושם, בהם אישית, ביקיריהם ואף בילדיהם. חייבים הם לעמוד במבחן בכך שיהיו נחושים באמונתם והכרתם שכל אשר להם פיקדון הוא מאלוהים שיש להשיבו ביום מן הימים ולסמוך רק עליו. אם כך אכן ינהגו הם יזכו לברכתו של אלוהים

ויהיו מאושרים בדרכם ואמונתם.

לסיכום ניתן לומר שהאיתנות והנחישות הנזכרות בפסוקים לעיל הן הייחול של האדם להיות מרוצה ונכנע לרצון אלוהים. אחת מן המשמעויות הנלוות לסבלנות הנזכרת כאן היא המושג صِـدْق צִדְק שהרי אלוהים מסייע לאדם, מעניק לו טוב והנאה ומספק את צרכיו כאוות נפשו, ואין זה הוגן וצודק למחות, להתלונן או לכפור אם יחליט אלוהים יתעלה רצונו, לגרוע מהאדם דבר מה.

סימפתיה לברואי אלוהים

התכונה השישית. חיבה לאלו הדומים לך היא מהתכונות הטבעיות של האדם. טבעי הוא שאנשים המשתייכים לדת מסוימת מגלים סימפתיה למאמיני אותה הדת ובהשפעת הדחף של אותה אהדה רבים מאותם אנשים מתייחסים בעוינות לבני לאומים אחרים, כאילו אינם שייכים לגזע האנושי. מצב זה אינו יכול להיכלל בהגדרת תכונה מוסרית נעלה. מדובר בדחף טבעי שמצוי אפילו בין העופות. לדוגמא כשמת עורב מאות עורבים מתכנסים יחד. חיבת אדם הופכת לתכונת מוסר דגולה כאשר היא ממומשת בהזדמנות הנאותה באופן צודק ושוויוני. מידת מוסר נעלה ששמה סימפתיה ומשמעותה זהה הן בערבית והן בפרסית. אלוהים ישתבח שמו, מתייחס לתכונת מוסר זו בפסוקים הבאים בקוראן:

وَتَعَاوَنُـوا عَلَى الْـبِرِّ وَالتَّقْـوَى وَلَا تَعَاوَنُـوا عَلَى الْإِثْـمِ وَالْعُـدْوَانِ * (المائـدة 5 : 3)

ועזרתם איש את אחיו לצדק וליראת אלוהים ולא תעזרו איש את אחיו לחטא ולאיבה. (פרשת השולחן 5 : 3)

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ * (النساء 4 : 105)

ולא תרפו מלחפש אחר אנשים אלו. (פרשת הנשים 4 : 105)

وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا * (النساء 4 : 106)

ואל תיקח חלק בריב הבוגדים. (פרשת הנשים 4 : 106)

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا * (النساء 4 : 108)

ולא תסנגר על אלה המרמים איש את אחיו, כי לא יאהב אלוהים את הבוגד והפושע. (פרשת הנשים 4 : 108)

לאמור, הפסוקים הללו מנחים אותנו שלא להסס בהגשת עזרה לבריות, לעודד אותם ולנחמם באשר הם, ללא שום זיקה להשתייכותם הדתית או העדתית. יתרה מזאת, אין לסייע לבוגדים ולנוכלים ולו בגלל קנאות ההשתייכות הדתית לאסלאם כי אלוהים אינו חס על הבוגדים והפושעים.

הכמיהה לישות נַעֲלָה

החיפוש המתמיד אחר ישות נעלה שאליה שואף האדם הוא בטבע בריאתו. תכונה זו ניכרת בתינוק מרגע לידתו. מייד עם היוולדו ניתן להבחין בתכונה רוחנית זו הבאה לידי ביטוי במשיכה הגוברת לאימו ולהשראה שמעניקה לו אהבתה. עם התפתחות תכונותיו, חושיו ורגשותיו, משיכה

זו מתחזקת יותר ויותר ואין הוא מוצא רגיעה ומחסה אלא בחיק אימו. אם הוא מופרד מאימו חייו הופכים למרירים. הר של מתנות לא יסיח את תשומת ליבו מתחושותיו אליה. כל אושרו ממוקד בה ואין כל תחליף מלבדה. אם כן, מה הוא טבעה של משיכה זו של התינוק כלפי אימו? משיכה זו נבראה בטבע האדם על ידי בורא העולם ובאה לידי ביטוי בכל פעם שאדם חש אהבה אל רעהו. ביסודה מבטאת תחושה זו את המשיכה לאלוהים הקיימת בטבע בריאתו של האדם. כמיהה למשהו שחסר לו, משהו שאין הוא זוכר את שמו, למשהו שהוא נכסף למצוא בתוככי כל דבר שאליו הוא נקשר מעת לעת. חיבת האדם לרכוש, לצאצאיו או לאישה, התרגשותו, משיכתו לקול שירה ערב וכדומה – כל אלה משקפים לאמיתו של דבר את כמיהתו לאהבה האמיתית. האדם אינו מסוגל לראות במו עיניו את הישות האלוהית שכן היא חבויה, כפי שאש החיים הקיימת בכל דבר נסתרת היא. לכן שוגה האדם ונוטה לייחס נוכחות של הישות האלוהית למושגים גשמיים שאליהם הוא נמשך.

בהקשר זה ממשיל הקוראן הקדוש את העולם לארמון של בדולח שרצפתו זכוכית שקופה ותחתיה שופע זרם מים בעוצמה. מי שעיניו מוליכות אותו שולל סבור בטעות שהזכוכית השקופה היא זרם המים החזק, והוא פוחד לדרוך עליה כאילו ידרוך על מים זורמים, למרות שלמעשה מדובר בסך הכול בריצוף זכוכית. כך הוא גם ביחס לגרמי השמיים העצומים – הירח, השמש ודומיהם. המייחסים כוח עילאי לגרמי השמיים הללו וסוגדים להם כלאלים, טועים טעות גסה ממש כמו המייחסים כוח עוצמתי של מים זורמים לרצפת הזכוכית השקופה – עליהם להתייחס לכוח העליון האדיר האמיתי, זה שנמצא בבסיסם וחבוי מאחוריהם, אחרת עובדי אלילים המה, כפי שמשתקף מן הפסוק הקוראני שלהלן:

إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ * (النمل 27 : 45)

זה ארמון מרוצף זכוכית. (פרשת הנמלה 27 : 45)

דהיינו: רצפת הארמון אינה זרם מים אדיר מעורר בהלה, כי אם בסך הכול זכוכית שקופה...

טעות הפילוסופים

בקיצור, למרות שאלוהים הכול יכול מוכיח את קיומו ועליונותו, הוא אינו גוף מוחשי בשום אופן ונפלאות העולם החומרי כשלעצמם אין בהם כדי לאשר את קיומו של בורא היקום.

הסדר הקוסמי המושלם של גרמי השמים ופלאי היקום שאנו רואים וחווים, מביאים אותנו להכרה שחייבת להיות יד מכוונת; אולם אין הדבר מהווה הוכחה מוצקה לוודאות קיומה של הישות האלוהית. המדענים, הפילוסופים והאסטרונומים שהעמיקו במחקרים של גרמי השמיים ופלאי היקום, לא נחלצו ממערבולת הספקות והחשדנות לגבי קיום הישות האלוהית. למרות כל הישגיהם המדעיים, הם לא הצליחו להגיע למסקנה נחרצת לגבי קיום הישות האלוהית, והיו קורבן למסקנות מוטעות שלא חרגו מהשערות. חוקי סדר היקום ומחזוריותו, מבנה גוף האדם ושכלו ושאר דברים המעידים על חוכמה וכוח אדירים הדרושים לניהולם המדויק והקבוע, מן הדין שיובילו למסקנה יותר מסבירה על ההכרחיות בקיומה של ישות אלוהית, אלא שסבירות אינה ודאות מוחלטת וראייה פנימית שכזו פגומה מיסודה. לאמיתו של דבר קיים הבדל עצום בין סבירות לבין ודאות. השכנוע הרציונלי הנובע מן הראייה וההבחנה הממשית בסדר היקום אינם משמשים תחליף לוודאות

ולהשלמה רוחנית ונפשית. חייב להיות שכנוע מוצק שאלוהים אכן קיים.

ההכרה הנובעת מלימוד הטבע מהולה בסכנה משום שאין בה ממש והיא בגדר ויכוח סרק בלבד. מאחר שהדחקת הספק אינה מרגיעה ואור האמת אינו חודר ללב ללא שכנוע מוחלט, ניתן לקבוע שראיית מלאכת היצירה האלוהית בלבד אינה מספקת להוכחת קיומו אם לא יאשר זאת אלוהים הכול יכול בדבריו.

להמחשה: אם אנו ניצבים לפני דלת חדר נעולה מבפנים מסקנתנו המיידית היא שבחדר חייב להימצא מישהו אשר נעל את הדלתות מבפנים כי אי אפשר לנעול את הדלת בעזרת מפתח או כלי אחר מבחוץ. אך אם יעברו שנים, שנה אחר שנה, מבלי שיישמע מבפנים קול בתגובה לקריאות האנשים בחוץ, תשתנה דעתנו ונתחיל להטיל ספק אם מישהו אכן נמצא בחדר. קרוב לוודאי שנגיע למסקנה שיש בחדר משהו מסתורי שאינו מובן לנו. כך הוא הדבר ביחס להכרה בישות האלוהית המתבססת על מחקרי הטבע של הפילוסופים – אלה נעשו על יסוד התבוננות בלבד ומכלול הישגיהם מוביל למסקנות מאכזבות לגבי קיום אלוהים בורא היקום. שאלת קיום הישות האלוהית אינה יכולה להיות מושלמת כל עוד אנו מתייחסים רק לחלק אחד של השאלה, זה הקשור למעשי אלוהים. המאמצים לגילוי הישות האלוהית מוטעים הם כל עוד הם נשענים אך ורק על חיפוש בערימה של דברים חומריים. גישתם של מחפשי הישות האלוהית כאילו היא גוף מת, שצריך לגלות אותו על ידי נבירה בערימות גרוטאות, אפופה בחילול קדושתו של אלוהים הדגול.

המחשבה שגילוי חוכמתו, כוחו העילאי וישותו של אלוהים תלויה במאמצים של בני תמותה דוחה ומקוממת. אלוהים המשתקף מנקודת מבט זו אינו אלוהים העומד במרכז כמיהתנו ומסייע לנו בהגשמת כל משאלותינו. האם אלוהים צריך להציג את פניו לבריות, או שמוטל עלינו לחפש את ישותו

למעננו אנו? האם הוא זקוק לגלות לנו את נוכחותו או שמשימה זו מוטלת עלינו? אכן, אלוהים נצחי הוא, קיים מאז ולעולם, ונגלה למאמיניו בקולו הברור והמבורך המצהיר: "أنا الموجود" – "הריני! חי וקיים."

הטענה שהכרת אלוהים היא מעשה חסד של האדם היא מחפירה. חמורה אף יותר הטענה שדבר קיומו של אלוהים היה נשאר בגדר נעלם אלמלא היו הפילוסופים מסיקים לגבי ישותו כמלך היקום הנצחי ושלולא הבנתם זו לא היו הבריות מכירים בקיומו.

החיפוש אחר הוכחת הישות האלוהית האמיתית ביסודות מוחשיים החלטיים הוא דבר חמור. כיצד העזו לומר שכדי שאלוהים יוכל להשמיע את קולו עלי אדמות צריך שתהיה לו לשון? זהו רעיון שאינו מתיישב עם ישותו הרוחנית. הרי אלוהים ברא את השמיים ואת הארץ מבלי שהיו לו ידיים גשמיות. האם הוא, הרואה את הכול, אינו יכול לראות את כל היקום ללא עיניים גשמיות? האם אינו שומע את תפילותינו מבלי שיהיו לו אוזניים כשלנו? האם זה חיוני והכרחי שהוא ידבר, יקרא, יראה וישמע כאחד האדם? אין מקום להתכחשות להתגלות האלוהית העילאית, כשישויות אחרות הן כאין וכאפס לעומתו.

הטענה שאלוהים השמיע את קולו בעבר, גילה את ישותו לדורות הקודמים בקול ברור והפסיק לעשות זאת כיום, היא טענה מופרכת לחלוטין. אלוהים הנצחי אינו משתנה. הוא פנה למאמיניו הנבחרים בעבר, מדבר עימם גם בהווה, ומברכם בשפע דבריו הקדושים כל עוד הם פונים אליו במלוא הכנות ממעמקי ליבם ונפשם. נבחרי אלוהים שותים לרוויה מכוס מעייני התגלותו גם כיום. הוא ממשיך להעניק משפע טובו וברכתו למאמיניו, כפי שעשה זאת לכל אורך דברי הימים. אמת היא שחוקי המוסר וההלכה המושלמים, שנועדו להדריך את האנושות לדרך הישר, נחתמו לאחר שהושלמו בשליחויות הנביאים והשליחים והגיעו

לשיאם בשליחותו של הנביא מוחמד עליו השלום, אך מעיינות ספרו הקדוש בנושא ההתגלות לא נעלמו כלל וכלל.

הסיבה להופעתו של הנביא הקדוש בחצי האי ערב

ההתגלות האחרונה של האור הנבואי הקדוש בחצי האי ערב מעידה על החוכמה האלוהית הקדושה שלא במקרה שילחה את ישמעאל אל מדבר **פארן** כאשר נפרד מישראל.

אלוהים, יתעלה שמו, הוא שניתק את הקשר בין שושלת ישמעאל ושושלת ישראל. משמעות '**פארן**' בערבית – שני הנמלטים, היינו אלה שאברהם אבינו הפרידם מבני ישראל ולא היה להם חלק בהלכה ובתורה, כפי שנאמר שישמעאל לא יהיה בקרבם ושאינו חלק מירושת יצחק.

כך נותקו הישמעאלים משארי בשרם ונותרו ללא כל קשר עם עמים אחרים. כל העמים זכו בחוקים, הלכות ומשנות כששליחי אלוהים ונביאיו הביאו לעמיהם את משנת אלוהים ומצוותיו. רק הערבים בחצי האי ערב, שאליהם לא הגיעה משנת אלוהים, נותרו בורים ונחשלים ביחס לשאר העמים. חצי האי ערב יועד להיות התחנה האחרונה של הנבואה, ומכאן האוניברסליות שאפיינה את השליחות הזו. מתוקף היותה שליחות אחרונה מן הדין היה שתקיף את כל העמים, שתביא את ברכתה לכל האומות ותוקיע את חטאי כל הבריות באשר הן. ההלכה הקדושה שהפיץ נביא האסלאם יועדה לעולם כולו והייתה מושלמת בכל תחום ונושא. החוקים השמימיים שהביא עימו נשאו בשורה של רפורמה אנושית כללית ללא אבחנה בין מין, גזע וצבע. חוקים אלו כללו צופן אוניברסלי ורפורמות למען כלל הציוויליזציה ולא לתרבות מסוימת,

כפי שהיה נהוג בכל הספרים שקדמו להם. הקוראן הקדוש היה מושלם בהיקפו כמקור למידות מוסר והנחיה לדרך הישר. הקוראן הוא המדריך לכל ברואי אלוהים, הוא מכיל את הנתיב החיוני להתפתחותו המוסרית, החברתית והרוחנית של האדם.

תרומת הקוראן הקדוש לעולם

הקוראן הקדוש היה הראשון שהיטיב להבחין בין יצרים טבעיים לבין מידות מוסר אנושיות נשגבות, שחרר את האדם מיצרי הבריאה הטבעית והביאו אל שיא של מידות המוסר. הקוראן לא הסתפק בכך, וחינך את האדם גם להתרוממות הרוח, פתח בפניו דלתות להכרת אלוהים וקדושתו והביאו לרמות רוחניות נשגבות. הוא הנחה מיליוני בני אדם לדרך הישר והבהיר להם היטב את שלוש הרמות של התפתחות האדם שאליהן התייחסנו לעיל. הקוראן הקדוש מכיל באופן מקיף ביותר את כל משנות החינוך הדתי־אנושי, המובילות לשלמות האדם כפי שמשתמע מן הפסוק שלהלן:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا *
(المائدة 5 : 4)

> השלמתי לכם היום את דתכם, ומלאתי לכם את טובי, ובחרתי לכם את האסלאם לדת. (פרשת השולחן 5 : 4)

פסוק זה מבהיר בצורה ברורה, ובמונחים מוחלטים שהאסלאם הינו הדת המושלמת. הוא מדגיש שהמונח 'אסלאם' פירושו התמסרות כוללת של

האדם לאלוהים ושהישועה מותנית בהקרבה אישית של האדם, כולל ויתור על האינטרסים שלו וההתגברות על תאוותיו. המשמעות הבולטת כאן היא שההקרבה כרצון או כתאוריה אינה מספקת ויש להגשימה הלכה למעשה. מכאן שהמילה '**אסלאם**' נושאת בחובה את שיא השלמות של המאמין.

ראיות לקיומה של הישות האלוהית

הפילוסופים, הדבקים בנימוקיהם המושלמים, אינם מסוגלים לגלות את האמת האלוהית. הקוראן הקדוש לעומת זאת מעניק לנו את המידע הרלוונטי למהות הישות האלוהית. שני אפיקים מציע לנו הקוראן כדי להגיע להכרת אלוהים. הראשון – לגלות את הישות האלוהית בדרך של נימוקים והסקת מסקנות באמצעות חידוד החושים וההיגיון. האפיק השני הוא בגישה הרוחנית שבה נדון במענה על הסוגיה השלישית. הקוראן מביא אותנו למסקנה ברורה ומשכנעת תוך כדי נימוק הולם לגבי מהות הישות האלוהית כפי שנאמר בתשובת משה רבנו לפרעה לשאלתו מי הוא האלוהים שלכם, והרי התשובה בפסוק הקוראני שלהלן:

رَبُّنَـا الَّذِي أَعْطَـى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَـهُ ثُـمَّ هَـدَى *
(طـه 02 : 15)

אלוהינו הוא אשר נתן לכל דבר את חייו (את תכונתו) וינחהו. (פרשת טא הא 20 : 51)

אם נתבונן בבריאה הטבעית של כל בני האדם עלי אדמות ונעמיק בהבנת תכונותיהם, נמצא שהן הולמות את טבע בריאתם. אם נדקדק בפרטי הפרטים של תכונות אלו נגיע בקלות להבנה שדמותנו וטבע בריאתנו

נוצרו בשיא השלמות בידי רב אומן. הדבר תקף לגבי כל הברואים האחרים החושפים מול עינינו את הרצון האלוהי וכוחו להעניק לכל יצור נברא תבנית ייחודית ומושלמת. ההוכחה השנייה לישות האלוהית באה לידי ביטוי בקוראן הקדוש בהגדרת אלוהים ישתבח שמו כסיבת כל הסיבות, כפי שמשתמע מן הפסוק הבא:

وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى * (النجم 34 : 35)

וכן אל אלוהיך הקֵץ (הסוף) האחרון. (פרשת הכוכב 43 : 53)

דהיינו כל סבב הסיבתיות בסדר היקום מסתכם בריבון העולמים. כל דבר נשען על טבע הבריאה של סדר היקום, הסיבה והמסובב. כל הישויות קשורות במוטיב הסיבתיות. על בסיס זה צמחו בעולם המדעים והאומניות המקיפים את כל הדומם, החי והצומח שחלקם מהווה את המקור וחלקם האחר את ההמשכיות. הסיבה נוצרת מעצם מהותה, או ממהות אחרת, והדבר יוצר שרשרת של סיבות ומהויות הקשורות זו בזו. שרשרת זו מתפתחת בעולמנו, מול עינינו, אך אינה יכולה להמשיך לנצח ותגיע אל סיומה בנקודה כלשהי. מכאן שהקץ הוא אך ורק בידיו של בורא היקום, בידיו של אלוהים.

עוד הוכחה מסייעת לגילוי הישות האלוהית משתקפת בפסוק שלהלן:

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ *
(يس 63 : 14)

חלילה לה לשמש להדביק את הירח (בדרכו), ולא

הלילה לעבור את (גבול) היום, כולם במסילתם ינועו. (פרשת יא סין 36 : 41)

לאמור, השמש אינה משיגה את הירח, וליל הירח אינו יכול להשיג את יום השמש. לכל אחד נקבע מסלול משלו, ממנו לא יחרוג לעולם. האם הסדר השמימי האבסולוטי הזה יכול להתקיים בפני עצמו, ללא השגחה עליונה מכוונת?

מובן מאליו שללא יד מכוונת היה משתבש סדר היקום. תובנה זו מוכיחה שחייבת להיות השגחה עליונה של ישות אלוהית המתכננת ושולטת במספר העצום, האינסופי, של כל פעולות גרמי השמיים הענקיים ביקום, שכל שיבוש בסדר מחזוריותם היה גורם להריסתו והכחדתו. מכאן נובעת השאלה המובילה אותנו לישות האלוהית: כיצד אפשר שמערכת כה אדירה ומסובכת תפעל במשך השנים והדורות בסדר מופתי, אילו לא היה כוח אלוהי עליון המנצח על כל פרט ופרט ביקום? את הרמז הגלוי לשליטת החוכמה העילאית האלוהית הקדושה המניעה את כל היקום, אנו מוצאים בקוראן בפסוק שלהלן:

أَفِي اللهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ* (ابراهيم 41 : 11)

האם בספק אתם בדבר אלוהים בורא השמיים והארץ. (פרשת אברהם 14 : 11)

האם מישהו מסוגל להטיל ספק בישות אלוהים אשר ברא שמיים וארץ מופלאים כאלה?

הוכחה נוספת לישות האלוהית נובעת ממשמעותו של הפסוק הקדוש שלהלן:

كُلُّ مَـنْ عَلَيْهَـا فَـانٍ * وَيَبْـقَى وَجْـهُ رَبِّـكَ ذُو الْجَـلَالِ وَالْإِكْـرَامِ * (الرحمـن 55 : 72–82)

כל אשר עליה עובר וכלה, וישארו פני אלוהיך בעל ההוד ובעל הכבוד. (פרשת הרחמן 55 : 27–28)

סופם של כל היצורים להתכלות ולהיכחד, הדבר היחיד שייוותר הוא הבורא הקדוש בלבד. אם נניח שהעולם מתמוטט, גרמי השמיים נכחדים, היקום החומרי הופך כולו לתוהו ובוהו והכול יהיה כלא היה – הרי חשיבה נכונה והכרה פנימית צלולה יביאו אותנו למסקנה שמן הדין שלאחר הכיליון וההכחדה הכללית יוותר דבר מה שאינו בר הכחדה ולא יחול עליו כל שינוי שהוא. ישות נצחית זו מתגלמת באלוהים אשר יצר כל דבר ביקום יש מאין. הקוראן הקדוש מסייע בידנו בהוכחה נוספת לקיום הישות האלוהית, כפי שנרמז בפסוק שלהלן:

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى * (الأعراف 7 : 371)

האין אנוכי אלוהיכם ויאמרו: "אמנם כן". (7 : 173)

כאשר אלוהים שאל את בני האדם האם הוא יתעלה שמו הוא אכן אלוהיהם, ענו הם – אכן, אנו מעידים כך. בפסוק זה מבהיר אלוהים, ישתבח שמו, שהנפשות נושאות תכונות ייחודיות מטבע בריאתן. אין ספק שהאמונה באלוהים היא תכונה אצילה, מהתכונות הנשגבות, ולכן לא תתכחש נפש לישות האלוהית. אלו שיעזו להתכחש הם כפויי טובה, שהרי אין ביכולתם להוכיח את התכחשותם באופן חותך; ולמרות התכחשותם הם מודים שלכל דבר יש סיבתיות, סיבה ומסובב...

האתיאיסט מתכחש לישות האלוהית לא מעצם התנגדותו לכך, כי אם בשל חשיבתו שאין הוכחה חותכת לקיומה. למרות התכחשות זו הוא מכיר בעובדה שלכל תופעה יש סיבה בדיוק כמו שאין אדם היכול להתכחש לכך שלא ייתכן שמחלה גופנית נגרמה יש מאין וחייבת להיות סיבה פנימית שגרמה לה. התכחשות לסדר הסיבתיות והסובב, מנוגדת לכל העקרונות והמדעים. אילולא הסדר המופתי של היקום, לא היה ניתן להתנבא בכל תופעות הטבע, שהרי כל החישובים נשענים על תכונות הטבע כגון סערות, ליקויי חמה או ירח, תהליכים גאולוגיים ועובדות אחרות שלא ניתן היה לקבוע ללא גורם הסיבתיות. מכאן הפילוסוף החוקר את סודות היקום, אף אם אינו מכיר בישות אלוהים, אינו יכול להתכחש לישות האלוהית. גם אם אינו מצהיר על כך בגלוי, הרי הוא מודה בצורה זו או אחרת שכן הוא ממשיך כמונו לחפש את הסיבות להתרחשויות. דבר זה בפני עצמו הוא סוג של הכרה אף אם אינו בגדר הכרה מושלמת. אילו היינו מרדימים את המתכחש לישות האלוהית בדרך כלשהי, עד כדי שיתוק חושיו וניתוקו מהרהורי חיי העולם הזה, היה בוודאי מכיר ומודה בישות האלוהית. הפסוק שהבאנו אכן מבהיר היטב שהתכחשות לישות האלוהית היא רק ביטוי ארצי, וידה של הבריאה הטבעית הטהורה, הטבועה בהכרה בקיום הישות האלוהית, תהיה תמיד על העליונה.

תכונותיו של אלוהים

להלן כמה מן הראיות המוכיחות את קיום הבורא, יתעלה שמו, כפי שהן מופיעות בקוראן הקדוש:

هُـوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُـوَ عَالِـمُ الْغَيْبِ وَالشَّـهَادَةِ

هُـوَ الرَّحْمَـنُ الرَّحِيـمُ ... الْمَلِـكُ الْقُـدُّوسُ السَّـلَامُ الْمُؤْمِـنُ الْمُهَيْمِـنُ الْعَزِيـزُ الْجَبَّـارُ الْمُتَكَـبِّرُ *
(الحشر 95 : 32–42)

הוא אלוהים ואין בלתו, יודע הנסתרות והגלוי, הוא הרחמן והרחום... המלך הקדוש, עושה השלום, הנאמן, המקים, העזוז, הגיבור והמרומם.
(פרשת האספה 59 : 23–24)

הפסוק מדגיש: "**הוא אלוהים ואין בלתו**" כדי להפריך את האפשרות שיש לאלוהים שותפים כלשהם. אילו הייתה לו ישות מתחרה יתכן שישות זו הייתה גוברת עליו פעם ומסכנת את מהותו וקיומו. בפועל הפסוק מדגיש שאין כל ישות אלוהית אחרת הראויה שיעבדו אותה ויאמינו בה. אלוהים הוא הוא המושלם והכולל של כל התכונות, המידות והמעלות הנשגבות. ולו היינו צריכים לבחור אלוהים מבין כל הישויות, לו היו כאלה בנמצא, בחירה על בסיס התכונות הנשגבות המושלמות ביותר שהיינו מסוגלים להעלות על הדעת, לא היה מי שיתמודד עימו כלל, כי רק הוא הנעלה והנשגב ולא היה בסיס לישות אחרת זולתו.

התכונה השנייה המודגשת בפסוק זה היא "**יודע הנסתרות**". משמעותה של תכונה זו היא שאלוהים מכיר היטב את מהותו וישותו, בעוד האדם, שכבן אנוש יכולת הבנתו מוגבלת, אינו מסוגל לרדת לעומק משמעותה של הישות האלוהית הקדושה. בריאתו של אלוהים אמנם ברורה אל מול עינינו – ראה השמש, הירח וכל גוף אחר – אך אין ביכולתנו להבין או להכיל את המהות האלוהית בשלמותה.

בהמשך אומר הפסוק: "**יודע הנסתרות והגלוי**" לאמור שאין ביקום

דבר מה הנסתר ממנו. הכול גלוי בפניו, שהרי לא יתכן שמי מבין יצורי בריאתו נעלם ממנו. כל דבר ביקום, אף הזעיר ביותר, גלוי בפניו. אך לבן אנוש אין תכונה שכזו. אלוהים יודע היטב את סדר הדברים וסיומם, מתי ישים קץ ליקום, מתי ימיט חורבן כללי ויביא את יום הדין. שום ישות בלתו אינה מסוגלת לדעת זאת. אלוהים לבדו יודע עיתות כל האירועים והתהוות קורות דברי הימים.

"**הוא הרחמן והרחום**", המשכו של הפסוק מציין את תכונת החסד האלוהי המוחלט. תכונה שלא מציינת גמול ליחיד או שכר ליצורים החיים, אלא הענקה של מידת רחמים שווה לכל יצירי כפיו באשר הם, תכונה שטומנת בחובה אושר, שלמות ורווחה, כפי שמשתקף מבריאת השמש, כדור הארץ וגופים אחרים שנבראו הרבה לפני שאנו, בני האנוש, ראינו את ניצוץ החיים והופענו בעולמנו. תשורה זו שהעניק לנו אלוהים הולמת את תכונת הרחמים השוכנת בו, תכונה המוגדרת במונח الرحمانيـة רַחְמָאנִיָּה (מידת הרחמים). מכאן נובע הכינוי האלוהי – **הרחמן**.

כינויו של אלוהים בפסוק זה '**הרחום**' נובע מכך שאלוהים גומל על המעשים הטובים של כל יצירי כפיו ואינו מקפח איש. גילוי של מידת רחמים (رحيميـة רַחִימִיָּה, שמשמעותה חמלה) ומכאן כינויו **הרחום**.

אלוהים הוא "**אדון יום הדין**" לאמור בעל סמכות השיפוט לכל בריאתו, סמכות בלעדית לו בלבד, סמכות שאינו מאציל לאיש כדי לשמר ולייחד את שליטתו המוחלטת בשמיים ובארץ. אין מי מלבדו שיש לו הזכות לשפוט בשרירות את הבריות בעוד הוא משקיף מהצד.

אלוהים נקרא בהמשך הפסוק "**המלך הקדוש**" דהיינו מלך שאין בו כל דופי, פגם או רבב. מלכות השמיים, בניגוד למושג המלוכה עלי אדמות,

אינה ניתנת להעברה לידיים אחרות ולא יתכן שתעבור כליל מן העולם. נתיני המלוכה הארצית יכולים לעבור לארץ אחרת כשהם מותירים את מלכם ללא נתינים, וייוותרו ללא מי שיטיל מרותו עליהם; כל ממלכה עלי אדמות חשופה למכת רעב או מחסור; ולחלופין נתיני ממלכה עלולים להתקומם נגד מלכם ולמרוד בו ובשלטונו. ואילו מלכות השמיים שונה במהותה ואינה דומה כלל למלכות הארץ, שהרי בידי אלוהים היכולת להכחיד את כל בני האנוש ולברוא אחרים במקומם.

לולא היה כל יכול לא היה מסוגל לנהל את מלכותו בצדק מוחלט מבלי לקפח איש מבריותיו. בעולם הבא מעניק אלוהים לברואיו הראשונים ישועה וחמלה. הוא אינו מונע מהם את התשורה הזו ומפיח בהם חיים מחדש בעולמנו כדי להעמידם שנית בניסיון ובמבחן. לולא היה יכול ליצור נפשות חדשות העולם היה ניצב לפני שתי ברירות — או שלא יהיו בו נפשות כלל או שהישועה והחמלה, שאותן הבטיח לברואיו הראשונים, היו נעלמות כבמחי יד.

במצב כזה היה נופל פגם או דופי בישות האלוהית והיא הייתה נחשבת כמלוכה מזן מלכי העולם הזה, שמלכותם מעוותת ורוויה בפגמים. החוקים שהממשלות מחוקקות לניהול משטריהן נגועים, שכן אם אינם עולים בקנה אחד עם האינטרסים של שליטי עולמנו הם אינם מהססים להפר אותם תוך כפיית אי צדק וקיפוח נתיניהם. כך למשל חוקת השליטים הארציים מאפשרת הטבעת מלחי ספינה ונוסעיה כדי להצילה, הם אינם חסים על חיי אדם לטובת רכוש ואינטרסים חומריים. אלוהים יתעלה שמו אינו מושפע כלל מהתלבטויות שכאלה ואינו מקריב דבר על חשבון דבר אחר. אלמלא היה מושלם בכוחותיו וביכולתו, ובורא יש מאין את יצוריו ובריותיו, היה מצטייר כאחד משליטי העולם הנחשלים הפועלים בתוקפנות ובעושק כדי להבטיח את שלטונם או שנוהגים במידת הצדק

אבל נותרים ללא נתינים וללא שליטה. אלוהים ישתבח שמו נקי מכל רבב וחף מכל דופי וספינתו כולה מצבור של צדק, יושר ואמת.

תכונה אלוהית נוספת הנזכרת בפסוק המצוטט היא תכונת **السلام אַל־סלָאם עושה השלום**. אלוהי השלום המוחלט, חף מכל רבב ודופי, מחוסן ממצוקות וסבל, מעניק שלום וביטחון לזולת. תכונה זו נובעת מכך שאלוהים אינו נחשף לתהפוכות הזמן, הוא אינו קורבן למצוקות, אינו חשוף לעינויים, לסבל, למוות או השפלה מידי אדם, שאם לא כן כיצד היינו תולים בו את תקוותינו ונותנים בו את אמוננו להושיענו מכל עינוי וסבל?

לאותם אלילי השקר המוליכים אותנו שולל מתייחס אלוהים באומרו:

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ * مَا قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ * (الحج 22 : 47–57)

אלה (האלילים) אשר אליהם תקראו מלבדי אלוהים לא יבראו ולו זבוב, גם אם יתאחדו למען זה יחד, ובשלול מהם הזבוב דבר־מה לא יוכלו להצילו מידיו. חסרי אונים הם, גם הדורש וגם אשר אותו ידרשו, לא העריכו את אלוהים כנכון ערכו, אכן אלוהים חזק וגיבור. (פרשת העלייה לרגל 22 : 74–75)

תכונה נוספת של אלוהים היא תכונת **المؤمن** אַלְ מוּאְמִן שפירושו המאמין, לאמור מעניק ביטחון ומביא ראיות לאחדותו ושלמותו. תכונה זו מפנה את תשומת ליבנו לעובדה שהמאמין באלוהים יזכה בביטחון מלא ונצחי בכל הנסיבות. לא יביכו אותו הבריות ולא תהיה בו בושה כלשהי ביחס לאלוהים, משום שהוא נושא עימו ראיות חותכות לאמונתו. לעומתו ניצב המאמין באלילים במבוכה חמורה, משום שהוא דבק בטענות מופרכות וטפלות כדי להתחמק מדבר האמת ומהבושה על משגים בלתי משכנעים.

בהמשך לפסוק זה מביא אלוהים את הפסוק הבא בקוראן הקדוש:

الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ * (الحشر 95 : 32)

המקים, העזוז, הגיבור והמרומם. (פרשת האספה 59 : 23)

לאמור השומר את הכול, הנכבד מכולם, המנפץ את כולם והעולה על כולם, שאינו זקוק לאחרים הודות לשלמות תכונותיו. בהמשך נאמר:

هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى * (الحشر 95 : 42)

הוא אלוהים היוצר, הבורא וצר הצורה, לו היפים בשמות. (פרשת האספה 59 : 24)

לאמור הוא אלוהים בורא הנפשות והגוף, יוצר העוברים ברחם אימם, הוא החובק את כל השמות וכינויי השלמות שניתן להעלות על הדעת.

ובפסוק הבא:

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * (الحشر 95 : 52)

ישבחו כל מי אשר בשמיים ובארץ והוא הגיבור והחכם. (פרשת האספה 59 : 25)

שוכני שמיים משבחים ומקדשים את אלוהים כפי ששוכני הארץ עושים כן. פסוק זה מעיד שיש גרמי שמיים מיושבים ושוכניהם מונחים על ידי ההלכה האלוהית. עוד אופן שבו מתאר הקוראן הקדוש את אלוהים משתמע מן הפסוק הבא:

إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * (البقرة 2 : 12)

כי אלוהים כל יוכל. (פרשת הפרה 2 : 21)

פסוק זה הוא הבסיס לשלוות המאמין כי מה היה באפשרותנו לבקש מאלוהים אילו היה חלש ואינו כל יכול? בפסוק אחר נאמר:

الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ * (الفاتحة 1 : 1–4)

השבח לאלוהים ריבון העולמים; הרחמן והרחום; אדון יום הדין.(פרשת הפתיחה 1 : 1–4)

כזה הוא אלוהים, ניחן בתכונת הרחמים והחמלה, אדון היקום כולו השומר לעצמו בלבד את זכות השיפוט בקרב ברואיו. אלוהים הוא זה

שמקשיב לתפילות המאמינים ולכמיהותיהם ונענה להן ברוח הפסוק הבא:

أُجِيبُ دَعْوَةَ الدّاعِ إِذَا دَعَانِ * (البقرة 2 : 781)

אענה לקריאת הקורא בקראו אלי. (פרשת הפרה 2 : 187)

תכונה מהותית של אלוהים משתמעת מן הפסוק הבא:

هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ * (آل عمران 3 : 3)

הוא החי והקיים. (פרשת בית עמרם 3 : 3)

אלוהים חי לנצח, מקור כל חי ומשענת לכל הבריות. אלמלא היה נצחי היה מקנן בנו החשש שמא מותו יקדים את מותנו וניוותר ללא ריבון עולם. עוד נאמר בקוראן הקדוש:

قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ * اللهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * (الاخلاص 211 : 2–5)

לאמור: אלוהים אחד הוא, אלוהים הצור, לא הוליד ולא נולד ואין דומה לו אחד. (פרשת היחוד 112 : 2–5)

דהיינו, אלוהים אחד ויחיד הוא בלבד, רם ונשגב, שכינה עליונה, שונה במהותו מבני התמותה, לא נולד ולא יילד ואין דומה לו או מקביל מסוגו.

החסד האמיתי

מהות הצדק ביחסנו לבורא העולמים מתבססת על אמונה אמיתית במהות האלוהית ודבקות איתנה באמונה זו. מידות המוסר המתבקשות מאמונה זו וההוראות הנובעות מהן הן חלק בלתי נפרד ממשנת המוסר של הקוראן הקדוש.

המאפיין הבולט ביותר המשתמע מהוראות אלו הוא הצורך לדבוק באמונה זו ללא כל הקלה או הפרזה. הקוראן הקדוש הגדיר את מידות המוסר בממדיהן האמיתיים כנתיב של מעלות טובות הנמצא במרכזם של שני קצוות. ההליכה בשביל הביניים הזה, מבלי לגרוע ממנו או להוסיף עליו, מובילה אותנו למידות הטובות. התנהגות הולמת המכוונת את האדם אל המרכז יוצרת בהכרח מידות טובות. איכר הזורה את הזרעים בשדהו קודם זמנם או אחריו שם כספו על קרן הצבי ותהליך הזריעה ירד לטמיון.

מידות טובות, אמת וחכמה מצויות תמיד במרכז וכל מי שבוחר ללכת בשביל האמצע הזה יגיע ליעד הנכסף. בתווך שבין קצוות הבלע והכזב עוברת האמת. דבקות במידות הטובות תוביל את האדם לנתיב המרכזי. כדרך יתר המידות הטובות מוביל שביל הביניים גם לידיעת הישות האלוהית והכרתה, שהיא החשובה מכול. שביל ביניים זה הוא השביל שהקוראן הקדוש אימץ לגבי תכונותיו ומידותיו של אלוהים. הקוראן הקדוש מגדיר את אלוהים כבעל תכונות הראייה, השמיעה, הדיבור וכן הלאה, אך בו בזמן מתריע בפנינו לבל נשווה או נדמה אותו לכל יצור שניתן להעלות על הדעת, כפי שמשתמע מהפסוקים הבאים:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ * (الشورى 24 : 21)

אין כמוהו דבר. (פרשת ההתייעצות 42 : 12)

فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْأَمْثَالَ * (النحل 61 : 57)

אל תדמו אפוא לאלוהים דבר. (פרשת הדבורים 16 : 75)

אכן, אין לדמות באלוהים משהו ממעשי בני התמותה כי הוא נעלה וטהור ללא רבב.

ההבדל בין לימודי האסלאם ודתות אחרות

לסיכום ניתן לקבוע שהאסלם אימץ בהוראותיו ובפסיקותיו את שביל הזהב. פרשת הפתיחה **الفاتحة אַל־פָּאתִחָה** בקוראן הקדוש מדגישה ביתר שאת את רעיון שביל הביניים ואורחות החיים הנכונים, ובהקשר זה מלמדת אותנו את התפילה הנודעת:

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ * (الفاتحة 1 : 6–7)

הַנְחֵנו באורח מישרים. באורח אלה אשר חננת, ולא באורח אלה שהחרון עליהם ולא של התועים. (פרשת הפתיחה 1 : 6–7)

הפסוקים הללו מדברים על שלושה סוגי אנשים: הראשונים הם אלו שזעם אלוהים וחרונו חלים עליהם. אלה הם, לדברי הקוראן הקדוש, בני אדם שיש בהם זעם כלפי אלוהים, הנגררים אחרי תאוותיהם הנתעבות ובכך הם מביאים על עצמם את חרונו של אלוהים; הסוג השני אלו התועים, הסוטים מדרכו של אלוהים, השבויים באשליות וביצרם הבהמי;

הקבוצה השלישית היא של אלו הבוחרים בדרך הישר, בנתיב שבין שני קצוות הקבוצות שתוארו לעיל. קבוצה שהקוראן הקדוש מגדיר כאלו שזכו בחסד האלוהי.

לסיכום, ניתן לקבוע שהקוראן הקדוש מנחה אותנו לשביל הביניים שנתיבו מוביל ל"**אורח מישרים**". בעבר, משנת משה שמה את יהבה על נקמה ואילו משנתו של ישו הגזימה בהטפה למחילה וסלחנות. הקוראן הקדוש לעומתן מלמד אותנו שהגישה הנכונה בין שני הקטבים הללו היא בחירת שביל הביניים שביניהן, כפי שמשתמע מהפסוק הבא:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا * (البقرة 2 : 441)

וכך שמנו אתכם אומת ביניים. (פרשת הפרה 2 : 144)

דהיינו, אלוהים ישתבח שמו מוליך את האומה האסלאמית בשביל הביניים ומכוון את אנשיה לשביל הזהב הזה בכל אורחות חייהם. תבוא הברכה על כל אלה שאימצו להם את נתיב הביניים הזה כאורח חיים. כמילות הפתגם הערבי: "**שביל הביניים הוא העדיף**".

התיקון הקוראני השלישי

תיקון המצבים הרוחניים

נדון עתה בשלב השלישי של התפתחות האדם במצביו הרוחניים. התייחסנו כבר לנושא זה והבהרנו שלדברי הקוראן הקדוש גולת הכותרת של המצבים הרוחניים היא הנפש השלווה. במילים אחרות

נפש השרויה במצב של ביטחון ושקט פנימי מצעידה את האדם ממצב של מידות טובות אל מצב של רוחניות אלוהית. הפסוקים הבאים מן הקוראן הקדוש מתייחסים לנושא זה:

يَـا أَيَّتُهَـا النَّفْـسُ الْمُطْمَئِنَّـةُ * ارْجِـعِي إِلَى رَبِّـكِ رَاضِيَـةً مَرْضِيَّـةً * فَادْخُـلِي فِي عِبَـادِي * وَادْخُـلِي جَنَّـتِي * (الفجـر 98 : 82–13)

הוי את הנפש השלווה; שובי אל ריבונך שבעת רצון ורצויה, ובואי בתוך עובדַי ובואי בתוך גני. (פרשת השחר 89 : 28–31)

כדי להבהיר את המצבים הרוחניים ולדון בהם, מן הראוי שננתח את משמעות הפסוקים לעיל ביתר פירוט. המצב הרוחני הנשגב ביותר שאליו מסוגל האדם להתעלות בחיי העולם הזה מחייב אותו לחפש מרגוע ומנוחה בקרבת אלוהים. קרבה זו בלבד מבטיחה את שלוותו, מנוחתו, אושרו והנאתו. אכן מדובר בשלב חדש בחיים, שלב המוגדר במונח חיים שמימיים, חיים של גן עדן. מסירות האדם ודבקותו באמונה, בצדק ובטוהר המידות מכשירים אותו לגמול ולחסד האלוהי הבאים לידי ביטוי בחיים שמימיים עלי אדמות. בעוד שאחרים מצפים לגן העדן בעולם הבא הוא כבר נהנה ממנו עוד בחייו בעולם הזה. בהגיע האדם לשלב זה הוא מבין שהסבל, עול המצוות והתפילות הם אלו שהביאוהו להתעלותו, הזינו וטיפחו בו את הבשלות והשלמות הרוחנית הניתנת להשגה עוד בחיי העולם הזה. אם בדרכו אל שלוות הנפש ישכיל האדם להתגבר על מעשי הטומאה, יביע צער וחרטה על דרכו הנפסדת ועל חוסר יכולתו לשלוט בתאוותיו, רגשי החרטה והסלידה יקרבו אותו לשלב הרוחניות. וכאשר מאמציו יוכתרו בהצלחה האדם אכן יגיע

לשלב הרוחני המיוחל ובו יחדל ממעידותיו, תאוותיו יתמוססו ורוח הקודש תתעצם בקרבו. זה השלב שאומנם הוא חש בו בושה וכלימה על חולשותיו וכשליו בעבר אך שלב העימות עם השטן כבר מאחוריו. טבע בריאתו ישתנה ללא הכר ויבוא קץ לכל נטיותיו ותכונותיו הגשמיות מן העבר. הוא מוצא את עצמו נוטע בליבו במו ידיו את אהבת מידות המוסר ועוקר ממנו את מידות הרשע האוויליות. בה בעת ייטמעו הצדק והאמת במעמקי נפשו ויד אלוהים תשמור עליו ועל כל מעשיו ומהלכיו. דבר האמת יביס את הבלע והכזב והאמונה האמיתית תהיה מנת חלקו, כדברי הפסוקים הבאים:

أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ * (المجادلة 85 : 32)

אלה כתב אלוהים בליבותיהם את האמונה ויאמצם רוח מאתו. (פרשת הווכחנית 58 : 23)

במו ידיו מעניק אלוהים אמונה לאדם המאמין ומחזק אותה ברוח הקודש. ועוד:

حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ * فَضْلًا مِنَ اللهِ وَنِعْمَةً وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * (الحجرات 49 : 8–9)

הוא [אלוהים] חיבב עליכם את האמונה, וייפה אותה בלבבותיכם וימאיס בעיניכם את הכחש והאוון והמרי, ואלה ההולכים נכונה, חסד מאת

אלוהים ונועם, ואלוהים יודע וחכם. (פרשת החדרים 49 : 8–9)

אלוהים יתעלה שמו מחדיר בלבבות ההולכים באורח מישרים את אהבת האמונה, מאדיר אותה בעיניהם ומשניא בנפשותיהם את התאוות, האווילות והמרי כאות חסד וברכה, שהרי הוא החכם הבקיא בכל דבר.

ולסיכום נאמר בפסוק הבא:

جَـاءَ الْحَـقُّ وَزَهَـقَ الْبَاطِـلُ إِنّ الْبَاطِـلَ كَانَ زَهُوقًا *
(الإسراء 17 : 82)

האמת באה ואָפֵס השקר, אכן השקר ימעד. (פרשת בני ישראל 71 : 28)

החדרת האמונה האמיתית בלב המאמין מנציחה את האמת, דוחקת את השקר ומכחידה אותו כליל. כך מתייחסים דברי אלוהים בקוראן הקדוש לשלב השלישי של התעלות הנפש. מי שאינו מגיע לשלב זה ראייתו לקויה והוא נטול טביעת עין ופיכחות. ראוי לציין שהפסוק "**אלוהים חרט בליבותיהם את האמונה ויאמצם ברוח הקודש**" משמעותו הברורה היא שהאדם לא יזופה ולא יטוהר לחלוטין ללא סיועה של הישות האלוהית הקדושה. בשלב השני של התפתחות הנפש מתחולל מאבק בין המידות הטובות לבין המידות הרעות. לפרקים חש האדם בשלב הזה חרטה ונקיפות מצפון מטבע תכונותיו הטובות, אך לעיתים גובר עליו, בעל כורחו, יצר הרע. לעיתים גובר עליו הייאוש, כפי שקורה עם חולה במחלה חשוכת מרפא. כך ממשיך הוא להתחבט בין שתי התחושות לפרק זמן שבסיומו בבת אחת מתעורר בו אור האמונה. באופן גלוי ומופלא מתרחש בנשמתו מעין שינוי, כאילו יד מסתורית חזקה מדרבנת

אותו, חושפת את ראייתו לישות האלוהית ופוקחת את עיניו לאור חדש שכמותו לא ראה מעולם.

מהי הדרך אל הרוחניות האמיתית?

נשאלת השאלה איך מגיעים לנתיב הזה וכיצד מתגלה האור העילאי הזה? עולמנו מבוסס על סיבה ומסובב, שום דבר לא קורה במקרה. לא נגיע לסיומה של כל דרך שהיא אם לא יהיו לנו אמצעי גישה הולמים. לא נצליח להשיג שום ידע שאנו חפצים בו אם לא נתנסה בנתיב הלימוד המנחה אליו. חוקי הטבע הינם נצחיים, לא ניתן לבטלם במחי יד. חוקים אלו קובעים שכדי להגיע לתוצאה חייבים לנקוט פעולה מתאימה. אם אנו יושבים בחדר חשוך וברצוננו להאירו, הדבר הנכון לעשותו יהיה פתיחת חלון המשקיף לאור השמש. אם כך נעשה יפרוץ האור לחדר ויאיר את כל פינותיו. כך הוא הדבר ביחס לנושא דיוננו. מן הראוי שיהיה בנו פתח כדי שחסדי אלוהים ותשורותיו יוכלו להיכנס דרכו. כמו כן חייבת להיות גישה שתאפשר לנו להגיע באמצעותה למצבים הרוחניים.

מכאן שחובה עלינו לחפש בהתמדה, יומם וליל וללא ליאות את הדרך המתאימה, את שביל הזהב, אורח המישרים, למען הצלחתנו במישור הרוחני, גם אם הדבר כרוך בשעבוד מיטב מאמצינו ויכולות הבנתנו לטובת השגת יעד זה. האם ניתן לגלות את שביל הזהב הזה, דרך הביניים הזאת, באופן מופשט בלבד? האם נוכל להגיע לאחדות האלוהית בסיוע חוכמתנו וניסיוננו בלבד? האם יתכן שהיגיון אנושי ופילוסופיה לבדם מסוגלים לפתוח בפנינו את שערי השמיים, למרות שהניסיון מלמד ששערים אלו ייפתחו אך ורק בידי אלוהים? אכן, מסקנות אנושיות כלל אינן מסוגלות להפיץ את אורו הזוהר של אלוהים הנעלה. מי ששואף לצעוד בדרך הישר חייב לשעבד את כל כושרו ויכולתו לרצון אלוהים ולהשליך יהבו עליו, להתפלל בעקביות, בשקידה ובהתמדה למען ההארה

האלוהית. רק באמצעות סיוע אלוהי ניתן להצליח למצוא את הישות האלוהית. דהיינו גילויו של אלוהים אפשרי רק על ידי אלוהים עצמו.

תפילה מעולה

מבין כל התפילות והתחינות נחשבת התחינה והקריאה לאלוהים בפרשת הפתיחה בקוראן הקדוש לנעלה ביותר, כי במילותיה מתגלמת תפילה מושלמת, העונה לדרישות הבריאה האנושית ולצרכיה ובה בעת נובעת ממנה השתקפות נאמנה של ההתלהבות הטבעית של הנפש. להלן נוסח התפילה והתחינה שהקוראן הקדוש מלמד אותנו:

الْحَمْـدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِـينَ * الرَّحْمَـنِ الرَّحِيـمِ * مَالِـكِ يَـوْمِ الدِّيـنِ * إِيَّـاكَ نَعْبُـدُ وَإِيَّـاكَ نَسْـتَعِينُ * اهْدِنَـا الـصِّرَاطَ الْمُسْـتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِيـنَ أَنْعَمْـتَ عَلَيْهِمْ * غَـيْرِ الْمَغْضُـوبِ عَلَيْهِـمْ وَلَا الضَّالِّـينَ * (الفاتحـة 1 : 1–7)

בשם אלוהים הרחמן והרחום. השבח לאלוהים ריבון העולמים. לרחמן ולרחום. לאדון יום הדין. אותך אנו עובדים, ובך ניעזר. הנחנו באור מישרים. באורח אלו אשר חננת, לא באורח אלו שהחרון עליהם, ולא של התועים. (פרשת הפתיחה 1 : 1–7)

המילה 'עובדים' מופיעה בצורת רבים כיוון שאנו משקיעים בעבודת אלוהים את כל כוחותינו ויכולותינו ונכנעים לו בכל ישותנו ובכל מאודנו, כי אדם המגייס את מלוא יכולותיו וכוחותיו הפנימיים אינו נחשב ליחיד

אלא לקבוצה שלמה. כניעת כל הכוחות לפני אלוהים היא המשמעות למהות מונח ה'אסלאם'. הפסוקים הללו מבהירים לנו שחסדי אלוהים מוענקים לאלה המקריבים את חייהם ואת האינטרסים שלהם למען אלוהים. הם מקדישים את עצמם במלוא המסירות לרצון אלוהים ורק לאחר מכן מייחלים לחסדיו שבהם זוכים באמצעות הקרבה, הסתודדות, התגלות והזדהות עימו. על ידי תפילתם ותחינתם הכנות, הם עובדים את אלוהים מעומק ליבם, בכל רמ"ח אבריהם, מתמידים בדבקותם, נמנעים מעשיית חטאים ומתרחקים ממעשים שעלולים להביא עליהם את חרונו של אלוהים וזעמו. מאחר שכמיהתם לאלוהים היא כנה וישירה, מצוא ימצאוהו, ישתו לרוויה מכוסו, כוס הדעת, ויזכו בהכרתו.

הצורך בהתמדה

זהו לכאורה השלב השלישי בהתפתחותו הרוחנית של האדם, השלב שבו השכינה תנוח על לבבו, ולמענה הוא נוטל על עצמו כל צרה ופגע, ומתמסר לאלוהים בכל ישותו וכנותו, כאילו כל דבר מלבד אלוהים שבק חיים לכל חי. אמת מוחלטת היא שלא נוכל לזכות להתגלותו של אלוהים בפנינו אם לא יגיעו כל תאוותינו ויצרינו לחיסולם המוחלט. היום שבו יגיע הקץ לחיינו הגשמיים הוא יום ניצחוננו הרוחני ויום התגלות השכינה. אנו נשארים בעיוורוננו כל עוד אנו רואים מראות אחרים מלבד אלוהים ואנו בגדר מתים אם איננו מפקידים את חיינו בידי אלוהים יתעלה שמו. הפסוקים מ**פרשת הפתיחה** רומזים בצורה גלויה וברורה שהצלחה אמיתית בעולם הרוחני מותנית ביושר מושלם, יושר הנובע ממסירות אמת, כזה העומד במבחן הניסיון, שאי אפשר לבתרו בחרב או לכלותו באש והוא עמיד בכל מצב ללא דופי ורבב. מוות או פרידה מקריים אינם מפילים את רוחו או מזעזעים אותו, הוא אינו חושש מהשפלה ולא פוחד מהמוות המאיים. אכן, ההליכה בנתיב זה הינה

קשה מאוד, המעבר בו צר מאוד והוא רצוף תלאות. הקוראן הקדוש מתייחס לכך בפסוקים הבאים:

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللهُ بِأَمْرِهِ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ * (التوبة 9 : 24)

אמור: אם אכן אבותיכם ובניכם, ואחיכם ונשותיכם וקרוביכם, רכוש אשר צברתם לכם, וסחורה שאתם חוששים לגורלה ומשכנותיכם אשר חמדתם – אהובים עליכם יותר מאלוהים ומשליחו ומן המאבק למענו כדי להנחותכם, אזי חכו עד אשר יאמר אלוהים את דברו. אלוהים לעולם לא ינחה לדרך הישר את הסרבנים. (פרשת התשובה 9 : 42)

מן הפסוקים הללו משתמע באופן נחרץ שאלה המעדיפים את אהבת ממונם, ילדיהם ובני ביתם על אהבת הרצון האלוהי, הם בגדר חוטאים ועבריינים בעיני אלוהים, וסופם להיכחד.

היושרה המושיעה אותנו מסבלנו היצרי היא זו המביאה את יצרינו לכיליון. יושרה המוענקת לנו אך ורק כשאנו ניצבים הישר לנוכח פני אלוהים, כפי שמשתמע מן הפסוק הבא:

بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ * (البقرة 2 : 113)

אכן כל אשר נשא נפשו אל אלוהים ועשה טוב. (פרשת הפרה 2 : 311)

לאמור, מצב היושרה אינו בר השגה אלא אם נתמסר לאלוהים בכל חושינו ורמ"ח איברינו ונפקיד בידיו את גורלנו באופן מוחלט, כפי שמתברר מן הפסוק הקדוש הבא:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * (الأنعام 6 : 163)

תפילתי, עבודתי, חיי ומותי לאלוהים ריבון העולמים הם. (פרשת המקנה 6 : 361)

כאשר אהבת האדם לאלוהים מתעצמת עד כדי מאיסתו בחיים הגשמיים והפקדת גורלו בידי אלוהים, או אז נאות אלוהים המרעיף אהבה על אוהביו, להקרין מאהבתו על אותו אדם. מיזוגן של שתי אהבות אלו יוצר הילת אור, הילה שאינה יכולה להיות מנת חלקם של אלה הדבקים בחיים הגשמיים של העולם הזה. אלפי מאמינים וצדיקים נרצחו בדם קר רק משום שנבצר מבריות העולם האווילי הזה להבחין באור האלוהי הנובע מהם. התייחסו אליהם כאל נוכלים משום שלא הבחינו שפניהם מוארות באור האלוהי. הקוראן הקדוש התייחס לעיוורון הבריות בפסוק הבא:

وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ * (الأعراف 7 : 199)

וראית אותם מביטים אליך, אך אינם רואים.
(פרשת הרכסים 7 : 991)

בקיצור, האדם הארצי הופך להיות שמימי ברגע שזכה בהארת האור האלוהי. או אז אלוהים בורא היקום מרעיף עליו את סוד שיחו ותהילתו. ליבו של האדם המואר פועם באהבת ריבון העולמים, הופך מקום משכן לאלוהים ומקור גאוותו. מרגע התחדשותו זו האדם משתנה לחלוטין. אלוהים נגלה לו באור חדש וראייתו למסורת ולהלכות האלוהיות מקבלת מֵמַד שונה. לא שאלוהים נהיה עבורו אל חדש, כי אם משנתו והלכתו משתנות ביחס לאופן שבו ראה את העולם קודם לכן ונוגדות את התפיסה הפילוסופית של העולם הזה. השינוי הזה מתואר בפסוק הקדוש הבא:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ * (البقرة 2 : 208)

ובבני אדם יש אשר ימכור את נפשו בבקשו רצון אלוהים, אכן אלוהים רחמן כלפי עובדיו. (פרשת הפרה 2 : 802)

זהו מצבו של האדם שזכה להגיע לשלב השלמות הרוחנית לאחר שביטל עצמו למען אלוהים. פסוקים אלה מבהירים היטב שרחמי אלוהים, יתעלה שמו, חלים על האדם הזה ומושיעים אותו ממצוקותיו ועינוייו כגמול על התמסרותו המוחלטת. מאותו רגע האדם סבור ומשוכנע שהוא נברא אך ורק כדי לציית לאלוהים, לקיים את מצוותיו ולשרת את בריותיו, לגייס את כל יכולתו ואת רמ"ח איבריו למעשים טובים ולאמונה טהורה מתוך כניעה, כמיהה והנאה הנשקפות ממעשי הציות והכניעה לאלוהים ישתבח שמו. רצון האל משתקף ברצונותיו שלו והנאתו המלאה נובעת

מכניעה זו. מעשיו הטובים נעשים, מטבע הדברים, באושר ובעונג ולא מתוך כפייה. זהו למעשה גן העדן עלי אדמות המובטח לאדם הרוחני, ואילו גן העדן של העולם הבא משקף נכונה את גן העדן הנוכחי, המגלם בצורה מוחשית את הנאות האדם בעולם הזה, כפי שהקוראן הקדוש מתייחס בפסוק הבא:

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ * (الرحمن 55 : 47)

ולזה הירא מפני מעמד אלוהים מובטחות שתי גינות. (פרשת הרחמן 55 : 74)

ובפסוק אחר נאמר:

وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا * (الانسان 76 : 22)

והשקה אותם אלוהיהם משקה טהור. (פרשת האדם 67 : 22)

ועוד בפסוקים הבאים:

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا * عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا * (الانسان 76 : 6–7)

אכן הצדיקים ישתו מכוס שמהולה ב'קמפור',

ממעיין אשר ישתו ממנו עובדי אלוהים, (והם כרצונם) פורצים את מימיו השופעים. (פרשת האדם 67 : 6–7)

מי שהגיע למעמד האלוהי ולתהילתו יזכה בשני הגנים, גן העדן שבעולם הזה וגן העדן השמימי. אלו המבטלים את עצמם למען אלוהים, מנת חלקם המשקה הטהור המזכך את ליבם, נפשם ורצונותיהם.

ההשפעה משתיית כאפור (camphor) וזנג'ביל (ג'ינג'ר)

המילה **כאפור** הנזכרת בפסוק, נגזרת מן המילה כפירה, שמשמעותה הסתרה והצפנה, והרמז לשתייה מכוס האהבה והישועה של אלוהים המדחיקה את תאוותיהם ותשוקותיהם ומסירה מליבם לחלוטין את אהבת חיי העולם הזה. והרי כלל הוא שהנטיות נובעות מתשוקות הנפש, ואם הנפש משתחררת מנטיות אלה ומתנתקת מהן או אז יפחתו בהדרגה התשוקות והתאוות עד שייעלמו כליל. מכאן המשמעות הנוקבת המובהרת על ידי אלוהים בפסוק זה: המתנזר והפורש לאלוהים בכל מאודו, ירחק מאוד מתאוות הנפש ועקב כך הן יידחקו, ידעכו וייטמנו כפי שטומנים חומר רעיל בכאפור (*Kafur* – camphor). בהמשך נאמר בפסוק הקדוש:

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا * عَيْنًا فِيهَا تُسَمّى سَلْسَبِيلًا * (الانسان 76 : 18)

והושקו הם בכוס מֵי זַנְגַ'בִּיל (ג'ינג'ר) מהולים

במי מעיין ששמו סַלְסַבִּיל. (פרשת האדם 76 : 18)

מקור המילה זַנְגַ'בִּיל מערבית והיא מורכבת משתי הברות. כל הברה היא מילה בפני עצמה: 'זָנָאָ' ו'גַ'בָּל'. זָנָאָ פירושה לעלות וגַ'בָּל פירושו הר וביחד 'הוא עלה להר'. מכאן שישנם שני שלבים, כמו השלבים בין ההינתקות ממחלה ממאירה לבין ההחלמה המלאה ממנה – בשלב הראשון החיידקים הרעילים נכחדים, החולי מתפוגג והסכנה נעלמת, אך החולשה הנובעת מן המחלה עצמה עדיין שולטת בגוף. כך למרות שהסכנה חולפת, אין החולה מסוגל לבצע מלאכה כלשהי עד שיחזור לאיתנו, לא ימעד יותר בהליכתו וישוב להיות אדם בריא לחלוטין. השלב השני, הוא השלב הבא לאחר שהחולה חוזר לאיתנו. גופו שופע חיות ומרץ, לא רק שהוא מסוגל לצעוד בצעדים איתנים, כי אם גם לעלות לפסגת הר תלול במלוא המרץ וללא חשש. זהו המצב הרוחני שאליו האדם מגיע בשלב השלישי של ההארה הרוחנית ומכאן משמעות הפסוק לגבי שתיית כוס משקה הזַנְגַ'בִּיל. הישרים ללא דופי מתעצמים ברוחם עד כדי התגברות על כל מכשול גשמי באשר הוא, ומפליאים ביכולת ההקרבה העצמית שלהם.

אפקט הַזַנְגַ'בִּיל

הזַנְגְבִיל (הג'ינג'ר) הוא צמח שהשורש שלו ידוע מימי קדם בסגולותיו לחיזוק מערכת החיסון, ביכולתו להעניק לגוף חום טבעי נגד נגיפים ולהקל מאוד במחלת הדיזנטריה (המלווה בשלשולים קשים), צמח זה נקרא בערבית زنجبيل זַנְגַ'בִּיל. שני הפסוקים, המזכירים את הקמפור (בערבית كافور כאפור) והזנְג'בִּיל, מבהירים היטב שאם האדם נגמל מתאוותיו ויצריו הגשמיים ופונה לדרך הצדק והיושר, דועך להט יצריו

הגשמיים, כמו השפעת הזנג'ביל המבטל את השפעות החומרים הרעילים. לאחר ההחלמה החולה זקוק להשיב את כוחותיו כדי לחזור לאיתנו. לגבי המאמין משול משקה הזנג'ביל הטהור להתגלות האלוהית מלאת ההוד, התהילה והזוהר. משקה זה משמש גם כמשל למזון הרוחני למאמינים הישרים. כאשר האדם מתחזק, הודות להתגלות האלוהית, הוא מגיע לדרגת ההתרוממות העילאית המחזקת את רוחו ומחסנת את נפשו לעמידה איתנה בכל מבחן, הודות לאהבתו המופלגת לאלוהים. שני המונחים שבהם משתמש הקוראן הקדוש, **כאפור** וזנְגַ'בִּיל – הראשון במשמעות של משכך והשני במובן של זירוז – מקבילים לשני המצבים שהמאמינים עוברים בהתנהגותם הרוחנית. בהמשך אומר הפסוק הקדוש:

اِنّـا أَعْتَدْنَـا لِلْكَافِرِيـنَ سَلَاسِـلًا وَأَغْـلَالًا وَسَـعِيرًا
* (الانسـان 76 : 5)

אכן אנו ייעדנו לכופרים להבות אש, שלשלאות ואזיקי ברזל. (פרשת האדם 76 : 5)

פסוק זה מציין שאלה אשר דוחים את האמת ואינם מחפשים את אלוהים בלב שלם, יגמול להם אלוהים במטבע שלהם. התמכרותם לענייני הגשמיים שבעולם הזה כובלת אותם באזיקים, כך גם התעסקותם המופלגת בטרדות החיים כופתת את צווארים בקולרי ברזל המונעים מהם להרים את ראשיהם אל השמיים. ליבם נכווה בלהבות האש של רדיפת הבצע ותאוותם לרכוש ולקניין. אלוהים מעניש אותם בשלושת העונשים, משום שהוא מוצא אותם שקועים בחטאים אלו ואינם ראויים לקרבתו הנשגבה, כדברי הפסוק – באזיקים, קולרי ברזל ולהבות אש.

מהות העונשים מבהירה שעל כל מעשה של האדם יש תגובה עובדתית

טבעית. למשל כשהאדם סוגר את דלתות חדרו התוצאה הטבעית תהיה חשכה. אנו מגדירים תוצאה זו כתגובה אלוהית למעשינו הואיל ואלוהים הוא העילה לכל העילות. כך למשל התגובה הטבעית של אלוהים לבליעת רעל, מעשה שהאדם מעולל לעצמו במו ידיו, היא הענשת אותו אדם במותו. בחיינו החומריים, כמו בחיינו הרוחניים, כל מעשה מלווה בתוצאה נחרצת המוגדרת כמעשה ידי אלוהים. אלוהים ישתבח שמו מתייחס לשני היבטים אלו בפסוק הבא:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا * (العنكبوت 29 : 70)

ואלה אשר חירפו נפשם בשבילנו, ננחה אותם באורח מישרין בדרכינו. (פרשת העכביש 29 : 70)

אלו אשר נאבקים ומחרפים את נפשם למען אלוהים יזכו לכך שאלוהים ינתב את צעדיהם אליו. לעומתם יוענשו הסוטים מדרכו של אלוהים באובדן הדרך ותעיית לב, כפי שנזכר בפסוק הבא:

فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللهُ قُلُوبَهُمْ * (الصف 61 : 6)

וכאשר סרו הסיר אלוהים את ליבותם. (פרשת השורה 61 : 6)

אלוהים הבהיר נקודה זו ביתר שאת בפסוק שלהלן:

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ

سَبِيلًا * (الإسراء 17 : 73)

מי אשר עיוור היה בעולם הזה, עיוור יהיה בעולם הבא והתועה מכול בדרך. (פרשת האספה 17 : 73)

פסוק זה מדגיש שהצדיקים זוכים לראות את פני אלוהים בעולם הזה, ומי שאינו מצליח לראות את אלוהים בחיי העולם הזה, לא יזכה לכך גם בעולם הבא. יסוד ההגעה לגן העדן שבעולם הבא טמון כבר בעולם הזה, כפי שהעיוורון בחיי היום־יום בעולם הזה מוביל לגיהינום של העולם הבא.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ * (البقرة 2 : 26)

ובשר לאלה המאמינים ועושים הישר, כי להם נכונו גנים, שתחתיהם נהרות זורמים. (פרשת הפרה 2 : 26)

בפסוק זה אלוהים משווה את האמונה לגן פורח שתחתיו זורם נהר. יש במילים אלו פילוסופיה עילאית הקושרת מעשים טובים ואמונה עם גמול נאות המתבטא בגן עדן, כקשר בין כרמים ונהרות. עצים נובלים אם לא משקים אותם, כך גם האמונה נובלת אם איננה מושקית במעשים טובים. אם האמונה ריקה, נטולת מעשים טובים, הרי היא חסרת כל ערך. כך גם להפך, אם נוטלים מן המעשים הטובים את האמונה לא יהיו למעשים טובים אלו כל ערך שהוא. זו היא האמת הצרופה על גן העדן לפי האמונה המוסלמית.

האמת של גן עדן וגיהינום

גן העדן הוא צל נלווה לאמונה ולמעשים הטובים בחיי העולם הזה, והוא בשום אופן אינו מהדורה חדשה שהאדם לא התנסה בה בחייו. אכן, גן העדן של האדם נובע מתוכו, מנימי נפשו פנימה ומשקף את אמונתו ואת מעשיו הטובים בחיי העולם הזה. כאשר האדם חווה את הנאותיו ורואה בדמיונו את כרמיו ונהרותיו, כך יראה אותם באופן מוחשי בעולם הבא. הקוראן הקדוש מלמד אותנו שהאמונה הצרופה האמיתית והמושלמת, האמונה באלוהים, בתכונותיו העילאיות ובמידותיו הנשגבות, היא מעין גן קסום וכרם מניב פירות, ואילו המעשים הטובים משולים לנהרות. בהקשר זה אומר אלוהים יתעלה שמו:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ * تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ * (ابراهيم ١٤ : ٢٥–٢٦)

> האינך מבחין כיצד המשיל אלוהים את המילה טובה לעץ הטוב אשר שורשיו יציבים וסעיפיו (נוגעים) בשערי השמיים, אשר נותנים את פריים בכל עת. (פרשת אברהם 14 : 25–26)

כלומר, כשהאמונה באה לידי ביטוי במילת אמון נטולת כל זיוף, הגזמה, הקצנה או יהירות, נקייה מכל רבב ומושלמת – משולה היא לעץ מושלם, נטול פגמים, ששורשיו נטועים עמוק באדמה, ענפיו מגיעים לשמיים ונפרשים בגן העדן והוא נושא פירות תמיד, אין רגע שבו ענפיו נטולי פרי. בהשוואה זו מפנה אלוהים יתעלה שמו את תשומת ליבנו לסמליות שבשלוש התכונות המהותיות הללו:

הראשונה היא **ששורש** האמונה, כלומר משמעותה האמיתית, חייב לחדור למעמקי האדמה. לאמור שאמיתותה וערכיה יהיו מקובלים על האדם מטבע בריאתו והכרתו הצלולה; התכונה השנייה ממשילה את האמונה **לענפיו של עץ** המגיעים לשמיים ונפרשים בגן עדן, כדי להדגיש שהיא חייבת להיות מושתתת על חוקי הבריאה של הטבע, מעשי ידי אלוהים. במילים אחרות חוקי הטבע צריכים לגבור ולנטרל כל ספק או עילה באשר לקיומה ואמיתותה של האמונה באופן מוחלט, ללא שום יכולת לערער עליהם; התכונה השלישית מדברת על **פירות העץ** המצויים בשפע בענפיו תמיד. כלומר הברכה והשפע, הנובעים מקיום האמונה במשמעותה כמתואר לעיל, יבואו לידי ביטוי כל הזמן ולא ייפסקו אף פעם. ולהשלמת דיוננו נביא להלן את הפסוק הבא:

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ * (ابراهيم 14 : 27)

ומשל מִלה מאוסה, כעץ מאוס שורשיו נעקרו מעל לאדמה ולא יכון לעולם. (פרשת אברהם 14 : 27)

המילים השליליות, המאוסות, דומות לעץ ששורשיו מעל האדמה ואין בו שמץ של יציבות. אין הן מתיישבות עם ההיגיון וחוקי הטבע, הן מעין בדותות ואגדות, ומטבע בריאתו האדם דוחה אותן ממנו והלאה. כפי שהקוראן השווה את המילים הקדושות שבאמונה לעץ המניב פירות עסיסיים כגון ענבים או רימונים, כך הוא משווה מילה מאוסה וטמאה לעץ טמא, כגון עץ הזַקוּם הנודע ('**עץ המוות**' ששוכני הגיהינום אוכלים מפירותיו).

ואומר הקוראן הקדוש:

أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ * إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ * إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ * طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ * (الصافات 37 : 63–65)

האם זה טוב יותר לאירוח, או שטוב ממנו עץ ה"זַקּוּם". אכן אנו קבענו אותו מבחן לבני העוולה. הינה הוא עץ שצומח בקרקעית השאול וצורת פריו כראשי השטנים. (פרשת המתייצבות בשורות 37 : 63–65)

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ * طَعَامُ الْأَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ * كَغَلْيِ الْحَمِيمِ * (الدخان 44 :44–47)

אכן עץ ה"זַקּוּם". הוא מאכל החוטא הנפשע כנחושת כל אש, גועשת בבטן כמים הרותחים. (פרשת העשן 44 : 44–47)

האם הבחירה בגן העדן נכונה היא או שמא עץ הזקום – הצומח בלב הגיהינום ופירותיו נראים כראשי השטן, והוא מובא כאן כהתנסות לחוטאים – הוא עדיף? כמובן שהשטן הוא הוא המוכחד המובל לאבדון. לאמור מי שטועם מפירות הזַקּוּם נידון לכליה. אכן, פירות עץ הזקום יהיו מזונם של החוטאים. פירות אלו יהיו חדים וצורבים, כנחושת

מותכת שתבעבע בבטנם כמים רותחים. בהמשך קובע הפסוק הקדוש:

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ * (الدخان 44: 50)

טעם כי החשבת עצמך לכל יכול והנכבד. (פרשת העשן 44 : 50)

מוסר ההשכל המשתמע מן הפסוק הוא שאילולא יהירותו, קלות דעתו ותפארת כבודו המזויפת לא היה החוטא טועם היום טעם מרורים וסבל. קיימת סברה שהמילה **זַקּוּם** מורכבת משתי הברות: 'זֶק' ו'אֶם', זֶק במובן של טְעַם, ו'אֶם' בנויה מהאותיות הראשונה והאחרונה של הפסוק הקדוש. אלוהים נוקט לשון השוואה בין מילות האמונה בחיי העולם הזה לעצי גן העדן, ובאותה לשון משווה בין מילות הכפירה ואי אמונה לעץ הזקום שבגיהינום, במילים אחרות אומר אלוהים – שורשי גן העדן ושורשי הגיהינום תחילתם בחיינו בעולם הזה. בפסוק אחר מתואר הגיהינום:

نَارُ اللهِ الْمُوقَدَةُ * الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ *
(الهمزة 104 : 7–8)

האש שהוצתה על ידי אלוהים היא אשר תעלה על הלבבות. (פרשת העשן 104 : 7–8)

אש הגיהינום ניזונה ממעשה החטא, מקורה בזעמו של אלוהים ולהבותיה מגיעות תחילה אל הלב. אש הגיהינום היא האש היוקדת של מצוקות החיים, העצב, האנחות ועינויי הלב. זאת משום שכל סוגי העינויים הרוחניים משאירים את חותמם בלב תחילה, ורק לאחר מכן עוברים ליתר איברי הגוף. בהמשך מתייחס הקוראן הקדוש לאש הגיהינום כפי

שאנו למדים מן הפסוק הבא:

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ * (البقرة 2 : 25)

האש אשר תאכל את האנשים ואת האבנים. (פרשת הפרה 2 : 25)

הדלק המשמש להתלקחותה ולבעירתה המתמשכת של אש גיהינום הוא בני האדם אשר נטשו את האמונה באלוהים ופנו לאמונה באלילים, בפסלי יצורים זרים המשולים כאן לאבנים שבהן האמינו החוטאים. ההתייחסות להזנת אש הגיהינום בבני אדם ובאבנים חוזרת גם בפסוק אחר של הקוראן הקדוש:

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ * (الأنبياء 21 : 99–100)

הינה אתם ואלה אשר תעבדום מבלעדי אלוהים מושלכים למאכלת הגיהינום. (פרשת הנביאים 21 : 99–100)

הפסוק מבהיר לנו היטב שגן העדן והגיהינום אינם מושגים ארציים אלא רוחניים ביסודם. הם מנותקים מן העולם הזה ומתגשמים בעולם הבא.

האמצעים להקמת הקשר הרוחני המושלם עם אלוהים

האמצעי שמלמד אותנו הקוראן הקדוש לביסוסה של מערכת יחסים רוחנית מושלמת עם אלוהים הוא האסלאם, כלומר האדם יקדיש את כל החיים למען אלוהים וישקיע עצמו בתחנונים ובתפילות אשר לימד אותנו אלוהים בסורה אל־פָּאתִחָה. זוהי תמצית האסלאם – כניעה מוחלטת לאלוהים ולתחנונים ולתפילות הנלמדים מסורה אל־פָּאתִחָה היא

השיטה היחידה לפגוש את אלוהים ולשתות את מי הגאולה האמיתית. זהו האמצעי היחיד שחוק הטבע קבע לעילוי הגבוה ביותר של האדם ולפגישתו את האלוהים. אלה לבדם מוצאים את אלוהים ודרכם נכנסים לאש הרוחנית של האסלאם וממשיכים להיות עסוקים בתחינות שנקבעו בסורה אַלְ־פָּאתִחָה.

משמעות האסלאם

ובכן מהו האסלאם? האסלאם הוא האש היוקדת המשמידה ושוללת את תאוות חיי העולם הזה. אש זו מכלה את אלילי השקר ומקריבה את חיינו, רכושנו, ממוננו ויוקרתנו כקורבן לאלוהים הקדוש. האסלאם הוא המעיין הנצחי שממנו אנו שותים את המים הצלולים של החיים החדשים. הוא מאחד את כל כוחותינו הרוחניים בעוצמה רבה כבשלשלאות ברזל. הוא להבת האש הקורנת מפנימיותנו בהילה בוהקת ארצית ושמימית. שני אורות קורנים אלו מתמזגים, מכחידים ומכלים את כל תאוותינו, תשוקותינו ואהבתנו לזולת, מלבד אהבתנו לאלוהים, ומכלים את חיינו הקודמים כליל. מצב זה הוא לב ליבה של הגדרת 'האסלאם'.

ההשפעות של החיים הרוחניים

האסלאם מביא להכחדת נטיותינו ותאוותינו הנפשיות ומפיח בנו חיים חדשים. אלה הם חיי ההתחדשות האמיתיים שבהם זוכים המגיעים למעמד זה בהשראה האלוהית. בשלב הזה מתגשמת ההתגלות האלוהית והזכות לחזות בפניו של אלוהים. הקשר עם אלוהים מתהדק ומתחזק עד כדי כך שהמאמין המגיע למעמד מכובד זה זוכה לראות את אלוהים במו עיניו. המאמין שואב כוח עליון. אלוהים מאיר את ליבו ואת חושיו ומפיח בו חיים שמימיים קדושים בתנופה עילאית. בהגיע המאמין למעמד זה הוא מתאחד עם אלוהים. אלוהים נהיה העין שבה הוא רואה,

והאוזן שבה הוא שומע, הלשון שבה הוא מדבר, היד שבה הוא הודף את תוקפיו והרגל שבה הוא פוסע. אלוהים מתייחס להגעה למעמד זה בפסוק הבא:

يَدُ اللهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ * (الفتح 48 : 11)

יד אלוהים מעל ידם. (פרשת הנצחון 48 : 11)

יד הנביא שמעל ידיהם אינה אלא יד אלוהים. להלן עוד פסוק המתייחס לאותו נושא:

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى * الأنفال 8 : 18)

ולא אתה הוא אשר ירית בירותך (בהם חץ) אלא אלוהים ירה. (פרשת השלל 8 : 18)

במעמד המתואר כאן מגיע המאמין לאחדות מלאה עם אלוהים, רצון האל השולט על כל הרצונות זורם בעורקיו, חולשותיו הופכות לעוצמות כהרים איתנים ועומדות בפני כל קושי. תפיסת עולמו של המאמין והשגתו השכלית מתעדנות ומשתבחות. הקוראן הקדוש מתייחס למעמד זה בפסוק הבא:

وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ * (المجادلة 58 : 23)

ויאמצם ברוח מעימו. (פרשת הווכחנית 58 : 23)

אהבת האדם לריבונו של עולם שופעת ואינה יודעת גבולות. למען אלוהים הוא מוכן לשאת בקללות, בהשפלות ובעינויים עד כדי הקרבת חייו. תלאות

אלו כמו שבירת קש הן. כמיהתו לאלוהים, מבלי לרדת לפשרה, אדירה היא. יד סמויה מכוונת אותו בכל אשר יפנה ומובילה אותו למבטחים בכל הנסיבות. ההתמסרות לרצונו של אלוהים הופכת למהות חייו וכך הוא מתקרב מאוד לאלוהים, כפי שמשתמע מן הפסוק שלהלן:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ * (ق 50 : 17)

ואנחנו קרובים אליו מחבל הוריד. (פרשת קאף 50 : 17)

כפי שפירות שהבשילו היטב נופלים מן העץ, כך קשרי האדם ומערכות יחסיו בעולם הזה נושרים מאליהם. קשרי המאמין עם אלוהים מעמיקים ומתהדקים והוא מתרחק בהדרגה מכל הבריות. הוא מתכבד בסוד שיחו עם אלוהים ומתענג בשמיעת השיח האלוהי.

להגיע למעמד זה משמעו פתיחת שערי הקרבה לאלוהים כפי שהיו בעבר. אלוהים יתעלה שמו מרעיף על דורשי חסדו את התענוגות המיוחלים, כפי שהיה בימים עברו. אורח חיים זה איננו בר השגה בהבעת רצון ובכמיהה שטחית אלא אך ורק בהקרבה אמיתית. רבים הם המבקשים והדורשים את קרבתו של אלוהים, אך מעטים הם הזוכים להשגתה. ההגעה למעמד נשגב זה מחייבת הקרבה אמיתית וכנה. צליחת האש במסירות ובהתמדה מהווה תנאי בל יעבור לדורשי אלוהים, דבר המחייב עקביות, חריצות ומסירות ללא גבולות. כדברי אלוהים ישתבח שמו המתייחסים לנושא:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ

دَعْــوَةَ الدّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْــتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُــوا بِي لَعَلّهُــمْ يَرْشُــدُونَ * (البقــرة 2 : 187)

וכי ישאלוך עבדַי עלַי, הינה קרוב אנוכי, אענה לקריאת הקורא בקראו אלי, יענו אפוא לי והאמינו בי למען ילכו נכוחה. (פרשת הפרה 2 : 187)

הסוגיה השנייה

מצבו של האדם אחרי המוות

בהתייחס לשאלה הזו יכול אני לומר שבפועל מצב האדם אחרי מותו אינו מצב חדש אלא המשכיות המשקפת בבהירות את איכות חייו בעולם הזה. האמונה והמעשים הטובים כמו גם הרעים נחרטים כולם באדם פנימה במשך חייו בעולם הזה. לאמונה השפעה סמויה לטוב ולרע, בונה או הרסנית, התואמת את אופיו והווייתו של האדם בחיי העולם הזה.

מהות הנועם של גן העדן

במעבר לעולם הבא המצב משתנה, וכל מה שהיה נסתר בחייו צף ונגלה באופן מוחשי אל מול פניו, ממש כפי שהדברים נראים לנו מוחשיים בחלומותינו תוך כדי שינה. אם הולך ומתפתח באדם חום גבוה יראה בחלומו להבות אש ואם הוא נחלש כתוצאה משפעת או צינה ימצא את עצמו בחלום שקוע במים. במילים פשוטות מה שהולך ומתפתח בגופנו נראה אל מול עינינו בחלום. כך יש להבין את דרכו של אלוהים ביחס לעולם הבא, כפי שהחלום ממיר את מצבנו הרוחני למצב מוחשי כך קורה בחיי העולם הבא. מעשינו ותוצאותיהם באשר הם, יצופו וייחשפו פיזית עם המעבר לעולם הבא; כל מה שצברנו ואנו נושאים בתוכנו באופן נסתר במהלך חיינו כאן, יוצג חשוף על השלכותיו לגבינו בעולם הבא. כפי שהאדם חווה חזיונות מסוגים שונים בחלומותיו ואינו מודע לכך שאלו חזיונות ותו לא, והוא רואה אותם כאמת לאמיתה – כך יקרה

בדיוק בחיי העולם הבא. אלוהים יציג באמצעות חזיונות כאלו עוצמה חדשה, עוצמה מושלמת, מלאה ומוחלטת כי הוא הכול יכול האחד והיחיד. לו לא היינו קוראים לתנאים אלו שלאחר המוות חזיונות אלא מגדירים אותם כיצירה חדשה של כוח עליון זה היה מדויק לחלוטין.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ
* (السجدة 32 : 18)

ואין נפש שתדע איזה עונג נסתר לעיניים מחכה עבורם. (פרשת ההשתחוות 32 : 18)

לאמור, אין מי שיכול לדעת איזה אושר נסתר מחכה עבורו כגמול למעשיו. **'תשורות נסתרות'** ו**'נחת רוח'** כך תיאר אותן אלוהים כדי להמחיש שאין למצוא כמותן בעולם הזה. מובן מאליו שהנאות העולם הזה אינן נסתרות מאיתנו ומוכרות לנו כחלב, רימונים, ענבים ודומיהם שאותם אנו אוכלים בעולמנו. להראות שמכמני העולם הבא שונים במהותם לחלוטין, ואין שום קשר בינם לבין הנאות העולם הזה. מי שרואה לנגד עיניו את הוויית גן העדן במונחים של הוויית העולם הזה, אין לו כל מושג מהו הקוראן.

הפסוק הנזכר מדגיש שאין מדובר בעולם הבא במושגי הנועם וטוב העולם הזה המוחשיים, ואל לנו להעלות בדעתנו שאין הדבר כך כאשר אלוהינו ושליחו מייחלים עבורנו את הנאות גן העדן הנפלאות, כדי שלא לעוות את דברי הקודש בקוראן הקדוש.

לו היינו מעלים בדמיוננו שחלב גן העדן מקורו בעיזים או פרות החיות בגן העדן, או שהדבש נרדה מכוורות הדבורים ששוכנות בו ונשפך לנהרות בידי מלאכי גן עדן, הייתה זו הפרה בוטה של הפסוקים הנשגבים הקובעים

בבירור שחיי הנועם בעולם הבא נשגבים מהכרתו של האדם בחייו ואין בכוח הדמיון האנושי לחזותם. מהות חיי הטוב והנועם שבעולם הבא היא רוחנית והיא באה לידי ביטוי בהארת הנפש והאדרת הכרת החסד האלוהי. יהיה תיאורם וניסיונות השוואתם לתופעות החומריות בעולמנו אשר יהיה, ליבתם רוחניות ואמונה. אומר הפסוק הבא:

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا * (البقرة 2 : 26)

ובשר לאלה המאמינים ועושים הישר, כי להם נכונו גנים שתחתיהם נהרות זורמים, ומדי זכותם בפְּרִים יאמרו: הוא שניתן לנו לפנים. וניתן להם (פרי) כמראהו. (פרשת הפרה 2 : 26)

אין להעלות על הדעת שהכוונה ב"**הוא שניתן לנו לפנים**" למאכלי העולם החומרי הזה. הבנה כזו נוגדת לחלוטין את משמעותו המוחלטת של הפסוק כולו. כוונתו לאמור שהמאמינים ישרי הדרך, אשר נטעו במו ידיהם גינות שעציהם אמונה ונהרותיהם מעשים טובים, הם אלו שיקטפו את פירות מעשיהם. ומאחר שבאופן רוחני כבר טעמו מפירות אלו בעולמנו, הרי הם מכירים אותם מייד בגן העדן ואומרים: "**הרי זה מאכלנו לפנים**", והכוונה שפירות אלו כדמותם בלבד. הפסוק הזה קובע ברורות שאלו שניזונו בפירות האהבה האלוהית עוד בעולם הזה יזכו באותם פירות בעולם הבא. השעות והימים שהיו מבלים במשכני התנזרותם עמוק אל תוך לילותיהם, שופכים סוד שיחם לפני אלוהים,

אהובם האמיתי ומתענגים מקרבתו. תענוגות אהבת אלוהים כפי שטעמו והתנסו בהם בעולמנו, כפי שיזכרו אותם נשמותיהם.

מובן מאליו הוא שהפירות המוזכרים בפסוק זה אינם הפירות הארציים שבעולם הזה כלל ועיקר.

לא יעלה על הדעת לטעון שהמזון הרוחני שבו זכו המאמינים ישרי הדרך בעולם הזה, שאותו הכירו היטב, יכול להיות אותו מזון רוחני בעולם הבא, מזון המתואר כעונג שאיש אינו יכול לראות, לשמוע או לדמיין, שאם לא כן קיימת סתירה בין שני הפסוקים. הנכון הוא שאין כאן כל ניגוד כי הכוונה היא לעונג רוחני שלא ניתן לחוש בחיינו בחושינו הבסיסיים: הראייה, השמיעה והמחשבה. לו הכוונה הייתה שאכן תענוגות העולם הזה כפי שאנו חשים ורואים הם אלו שלהם זוכים המאמינים ישרי הדרך בחסדי שמיים בעולם הבא, אזי היה כאן ניגוד. אולם האדם הרוחני אינו מצוי בחיי העולם הזה, חיים אלו מאוסים עליו מעצם היותו אדם שמימי הזוכה בתענוגות החסד האלוהי.

האדם החומרי מוצא את עושרו בחומריות העולם הזה, בעוד שהאדם השמימי זוכה באושר השמימי. תענוגות שמיים נסתרים לחלוטין מהעולם הזה. אין שום אפשרות לראותם, לשומעם או לחוש בהם בשום חוש מחושינו. המאמינים היראים שחייהם בעולם הזה הפכו לשמימיים ושתו רוחנית מן הכוס במראה החומרי כאן, יזכו לשתות ממנה בגן העדן ולהיווכח שלא חשו או חוו פיזית בתענוגות אלו בעולם הזה בשל סגולותיהם הרוחניות. רק אז ייווכחו שגן העדן חף מתענוגות העולם הזה לחלוטין. כל עוד התנהלו חייהם בעולמנו לא עלה בדעתם כלל, ולא יכלו לחוש כלל בתענוגות אלו במשמעותם הפיזית. בעולם הבא לעומת זאת, הם חווים אותם בהווייה שלא הייתה כמותה בעולם הזה. ההקשר היחיד בין עינוגי העולם הזה לבין אלו של העולם הבא הוא השימוש

במשמעותם החומרית כאן כדי לחזקם ולעורר את כמיהתם לנשיאת בשורת העולם הבא, זאת ותו לא.

שלוש תובנות הקוראן אודות החיים בעולם הבא

הקוראן הקדוש קובע שלוש תובנות ביחס לחיים בעולם הבא ואלו הן:

התובנה הראשונה

הקוראן הקדוש חוזר, מדגיש ומפרש שחיי העולם הבא אינם בגדר חיים חדשים כי אם בבואת המשך לחיים בעולם הזה, כפי שנאמר בפסוק הבא:

> وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا * (الاسراء 17 : 14)

> ולכל איש קשרנו את גורלו לכנפיו, לגרגרותיו, והוצאנו לו ביום התקומה ספר אשר ימצאנו פרוש. (פרשת בני ישראל 17 : 14)

פירושו של דבר שאלוהים ישתבח שמו מטיל על כל אדם אחריות למעשיו, ואת מעשיו וסודותיו הוא יחשוף בצורת ספר גלוי ופתוח ביום התקומה. ראוי לשים לב במיוחד למילה **طائــر** (טָאאִר – עוף) בפסוק הנזכר. פירוש המילה הוא בעל כנף, והיא מובאת כמטפורה למעשיו של האדם – מעשים אלו, הן הטובים והן הרעים, עפים וחולפים כעופות בשמיים. הנטל או ההנאה שכרוכים במעשים אלו חולפים עוברים חיש קל אך בלב הם מותירים תמיד משקע כבד או חוויה טובה ונעימה. הקוראן הקדוש מבהיר כאן אמת ערכית לפיה כל מעשה בחיינו חורט

חוויה נסתרת בליבנו.

כל מעשה שלנו מלווה בתגובה מקבילה של אלוהים, ומטביע את חותמו לטוב או לרע לא רק באופן שבו חש עושה המעשים בליבו, בעיניו, באוזניו ובתחושותיו, אלא גם ברישום כל המעשים הנסתרים מעין שיתגלו כולם בספר הפתוח של האדם, ספר שייחשף ביום תקומתו. במקום אחר בקוראן הקדוש מספר לנו אלוהים ישתבח שמו על אנשי גן העדן:

يَـوْمَ تَـرَى الْمُؤْمِنِـينَ وَالْمُؤْمِنَـاتِ يَسْـعَى نُورُهُـمْ بَـيْنَ أَيْدِيهِـمْ وَبِأَيْمَانِهِـمْ * (الحديـد 57 : 13)

ויום יש אשר תראה את המאמינים ואת המאמינות אורם ירוץ לפניהם ולימינם. (פרשת הברזל 57 : 13)

לאמור שאור אמונתם של המאמינים והמאמינות, הנסתר בחיי העולם הזה, ייחשף ביום התקומה ויאיר באופן מוחשי. במקום אחר בקוראן מתייחס אלוהים לחוטאים:

أَلْهَاكُـمُ التَّكَاثُـرُ * حَـتَّى زُرْتُـمُ الْمَقَابِـرَ * كَلَّا سَـوْفَ تَعْلَمُـونَ * ثُـمَّ كَلَّا سَـوْفَ تَعْلَمُـونَ * كَلَّا لَـوْ تَعْلَمُـونَ عِلْـمَ الْيَقِـينِ * لَـتَرَوُنَّ الْجَحِيـمَ * ثُـمَّ لَتَرَوُنَّهَـا عَـيْنَ الْيَقِـينِ * ثُـمَّ لَتُسْـأَلُنَّ يَوْمَئِـذٍ عَـنِ النَّعِيـمِ * (التكاثـر 102 : 1–9)

רדיפת הבצע הסיחה את דעתכם, עד בואכם אל

סף הקבר. לא ולא כי ידוע תדעו. לא ולא כי לו ידעתם אל נכון. ראה תראו את (אש) השאול. ועוד ראו תראו במו עיניכם. וביום ההוא שאול ישאלוכם על דבר התענוגות. (פרשת ההתרבות 102 : 1–9)

תאוות ההזדווגות ותענוגות החיים בעולם הזה הסיחה את דעתו של האדם מחיי הנצח של העולם הבא עד לפרידתו מן החיים ורדתו אל הקבר. אין שום תועלת בדבקות בחיי העולם הזה ויש להיזהר ממנה כי היא ממיטה עלינו כליה. אילו יכולנו להיווכח בָּאמת היינו רואים במו עינינו את הגיהינום עוד בימי חיינו כאן, ראיית אמת מוחשית, כפי שנחוש על בשרנו את העינוי במלואו ביום הדין.

שלושת סוגי הידע

אלוהים מתאר בפסוקים אלו שלוש רמות של חיי הגיהינום: **הידיעה הברורה, הראיה הברורה והאמת הברורה.** כדי שכלל הבריות יבינו היטב את משמעות שלוש הרמות הללו ניעזר במשל הבא: אם אדם רואה מרחוק עמוד עשן הוא מסיק שיש שם אש, מתוך הבנתו שאין עשן בלי אש. הוא אומר לעצמו שאכן משתוללת שם אש. ידיעה זו המבוססת על מסקנה הגיונית הינה **ידיעה ברורה.** אם יתקרב ויראה במו עיניו את להבות האש תהפוך ידיעה זו לרְאָיה **ברורה.** אם יושיט את ידו לתוך האש וייווכח בקיומה הידיעה תהפוך **לאמת ברורה.** הנמשל הוא שיש ביכולתו של האדם לדעת על הגיהינום **ידיעה ברורה** עוד בחייו. עם המוות הופכת ידיעה זו **לראיה ברורה** וביום הדין תהפוך היא **לאמת ברורה.**

שלושת העולמות בחיי האדם

יש לציין בשלב הזה שהקוראן הקדוש מגדיר שלושה מצבים בחיי האדם.

עולם הרכישה

השלב הראשון הוא העולם הזה, עולם הבריאה הראשונה שהוא עולם **אַלְ־כַּסְּבְּ** (**الكسب** – הרכישה). בעולם הזה האדם עושה מעשים טובים או רעים ואלוהים גומל לו על מעשיו בשכר או עונש. לאחר התחייה הצדיקים ימשיכו להתקדם בטוב ולנסוק בדרגות הרוחניות, לא כשכר או תוצאה ממעשים טובים או מאמץ אישי של האדם, אלא מחסד האל האדיר גרידא.

עולם הַבַּרְזַך

השלב השני הוא **עולם בין המֵצרים** (**البرزخ** אַלְ־בַּרְזַך) שמשמעותו שלב הביניים (בַּרְזַך פירושו מֵצר), דהיינו השלב שבין החיים בעולם הזה לבין החיים בעולם שלאחר תחיית המתים, העולם הבא. מכאן אנו למדים שקיים עולם ביניים, עולם ההמתנה.

בספרנו **מְנָן אַ(ל)־רַחְמָאן** (חסדי אלוהים) הוכחנו שהלשון הערבית, שבה התבטא אלוהים ישתבח שמו, היא אם כל השפות, השפה הראשונה שבה בחר אלוהים ושפת המקור של כל התורות והמדעים. הערבית היא הבסיס להשראה האלוהית משום ששימשה כשפת הקוראן הקדוש, ספר הקודש האחרון של אלוהים.

המילה **בַּרְזַך** היא מילה ערבית המורכבת משתי הברות: **בַּר** ו־**זַך** ומשמעותן היא שהשלב הראשון, שלב הרכישה, נחסם והוסתר. שלב הבַּרְזַך, שלב הביניים, הוא השלב שבו הגוף מופרד מהנשמה, מושלך לבור ומתפורר בעוד הנשמה מושלכת לבור אחר. שני הבורות הללו נפרדים ומפרידים בין הגוף והנשמה באמצעות ה'**ברזַך**', המצר היבשתי, כך שהנשמה המנותקת מהגוף כבר אינה יכולה לגרום לעשיית טוב או רע כפי שעשתה לפנים, בטרם הופרדה מהגוף. ידוע לכול שבריאות הנשמה קשורה ותלויה בבריאות הגוף. פגיעה פיזית בחלק מסוים במוח

גורמת לאובדן הזיכרון ופגיעה בחלק אחר בו מנטרלת את החשיבה או את התחושה. היפגעות המוח מגידול, קריש דם, דלקת, פרכוס או עיוות יגרמו לשיתוק, שבץ או אובדן הכרה.

לנשמה חייב להיות גוף

מניסיון אנו יודעים שללא הגוף אין לנשמה כל יכולת לתפקד ואין בה כל תועלת. אנו מתפתים להאמין באשליה שהנשמה יכולה לפעול באופן עצמאי כשהיא מנותקת מהגוף אחרי המוות, אבל אין בידנו יכולת כלשהי לאמת זאת. לעומת זאת מציאות חיינו מראה באופן חד משמעי שהנשמה נפגעת או נתקפת שיתוק בשל פגיעה באברי הגוף. הניסיון מלמד אותנו שבריאות הגוף אכן חיונית לבריאות הנפש ואין כמו היפגעות בינת האדם בימי זקנתו עד בלותו מזוקן כדי להמחיש זאת. כדברי הפסוק מהקוראן הקדוש:

لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا * (الحج 22 : 6)

אשר לא ידע דבר אחרי ידעו. (פרשת העלייה לרגל 22 : 6)

תובנה זו, המבוססת על התבוננות וניסיון חיינו, היא המחשה לכך שללא הגוף הנשמה היא לא כלום. עובדה נוספת המובילה את האדם להכרה ברורה זו היא ההנחה שאילו הייתה הנפש מסוגלת להתקיים בפני עצמה, בנפרד מהגוף, לא היה אלוהים קושר אותה לגוף קשר בל יינתק ללא צורך, כי לא היה בכך כל טעם. מצד שני מן הראוי לציין שלמרות שאלוהים ברא את האדם גוף ונפש כדי שיוכל להגיע לפסגת ההישגים, מתברר שבתקופה הקצרה של חייו בעולמנו, לא הצליח האדם

לעשות כן. מכאן נשאלת השאלה, ובצדק, איך תוכל נפשו להגיע לפסגת ההישגים ללא סיוע הגוף? עקרונות האסלאם קובעים בצורה נחרצת שתפקוד אידיאלי של הנפש מותנה באחדותה המושלמת עם הגוף.

אין כל ספק, בשעת המוות נפרדת הנשמה מהגוף בר־הכליה ואין מנוס מכך, אך בעולם הביניים (**אַלְ־בַּרְזַך**) כל נשמה מקבלת גוף חדש כדי לקבל את התמורה על מעשיה בעולם הזה, לטוב ולרע. הגוף החדש אינו בר־כליה כדוגמת הגוף בעולם הזה, אלא גוף של אור או חושך שנרקם בהתאם לפועלו של האדם ולמעשיו בחיי העולם הזה. הכול תלוי באופי מעשיו של האדם, והגוף המתהווה בשלב הזה יהיה תחליף המשכי לגוף שהתכלה. יש גופים של אור ויש גופים של חושך, הכול מותנה באור או בחושך שבמעשי האדם. אכן יש מסתורין במשנה זו אולם אין מדובר במשהו בלתי הגיוני או במשהו שאינו מתקבל על הדעת. האדם המושלם זוכה בגוף קורן מאור עוד בחייו משום שהוא זוכה לישות אור השונה מהישות הגופנית הרגילה.

התנסות אישית

אדם רגיל, שלא זכה בחסד הרוחניות האלוהית, אינו מסוגל להבין את פשר התופעה הזאת ורואה בה דבר מיסטי, שהוא מעבר ליכולת תפיסתו השכלית. לעומתו, אלו שזכו בחסד הרוחניות האלוהית וביכולת של ראיית הנולד הנובעת ממנה, יבינו ללא כל קושי את משמעות הגוף הקורן באור או את הגוף הלוט בחשכה, משמעות הנובעת ממעשי האדם בעולם הזה. לסיכום, נוכל לקבוע שהגוף החדש שמתהווה בעולם **אַלְ־בַּרְזַך**, עולם הביניים, נוצר כדי לתת גמול למעשיו הטובים או למעשיו הרעים של האדם.

התנסיתי אישית בכך בעצמי. פעם אחת, בהיותי ער לחלוטין, ראיתי חזיון של אנשים לאחר מותם. ראיתי סוטים, חוטאים, כופרים שגופותיהם שחורות כאילו נבראו מפיח. סוד ראייתי טמון בחסד האלוהי שאליו

נחשפתי אישית, ועל כן אומר אני בביטחון ובוודאות שכל אדם מקבל גוף חדש לאחר מותו כפי שאמר הקדוש ישתבח שמו.

הגוף החדש, יש שיהיה נאצל באור יקרות ויש שיהיה גוף שחור של חושך. טועה האדם שינסה לתהות על קנקנו של סוד המסתוריות הזאת הנבצרת מתפיסתו. העין רואה אך אינה יכולה לעכל את המראה כפי שהלשון יכולה לטעום מבלי לראות את מה שטעמה. באותו אופן שכלו של האדם אינו יכול לפענח את פשר המסתורין הזה אלא אם תתגלה לו הקדושה האלוהית. אלוהים יצר חוקים משלו לפענוח הדברים הנסתרים הללו כך שכדי להבין את מהותם אנו חייבים תחילה לדעת מה משמעותם.

בהקשר זה יש לציין שאלוהים הגדיר בדבריו הקדושים את הסוטים והחוטאים כמתים ואילו את הישרים בעלי הלב הטהור הוא מכנה חיים. מה שמסתתר מאחורי כינוי זה הוא שעבור אלו שאינם מכירים באלוהים משמעות החיים מתמקדת בזלילה, בשתייה ובסיפוק תאוותיהם. אלה חייהם פשוטם כמשמעם. חיים אלו נעלמים לחלוטין עם מותם ולא ייוותר להם קשר כלשהו לחסד הרוחניות. על כן תחייתם מחדש נועדה למטרת הענשתם ותו לא. כך מתייחס אלוהים יתעלה שמו לעיקרון המסתורין הזה לאמור:

إِنَّـهُ مَـنْ يَـأْتِ رَبَّـهُ مُجْرِمًـا فَـإِنَّ لَهُ جَهَنَّـمَ لَا يَمُـوتُ فِيهَـا وَلَا يَحْـيَى * (طـه 20 : 75)

כי זה אשר יבוא אל אלוהיו פושע, הינה לו גיהינום, לא ימות ולא יחיה בו. (פרשת טא הא 20 : 75)

הישרים והצדיקים אינם מתים עם מותם הפיזי כיוון שזכו והאמצעי הנצחי למחייתם יהיה ברשותם.

עולם התחייה

אחרי עולם הביניים, **אַלְ־בַּרְזַך**, מגיע השלב השלישי – עולם **אַלְ־בַּעְת'** (**הבעת**), עולם התקומה והתחייה מחדש. עולם יום הדין שבו כל נשמה, טובה או רעה, מקבלת גוף נראה לעין. יום שבו נחשפת ההתגלות האלוהית המושלמת. יום שבו כל אדם יחוש את ישותו של אלוהים ויכירה. יום שבו מקבל כל אדם את הגמול המלא על מעשיו – לטוב או לרע.

כיצד כל זה קורה ומתחולל? אין כל פלא בכך, כיוון שאלוהים הוא הכוח העליון, הכול יכול, שאין דבר העומד בפני רצונו.

דבריו של אלוהים בפסוקים הבאים מהקוראן הקדוש מבהירים זאת היטב:

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ * وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ * قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ * الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ * أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ * إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ * فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ *

(يـس 36 : 78–84)

> האם לא ישים האדם אל ליבו כי בראנו אותו מטיפה, והינה הוא יריב גלוי (לנו). ויעש אותנו משל וישכח את בריאתו. אמור: מי יחיה את העצמות והן נמקות? אמור יחיין זה אשר הקימן בפעם הראשונה. הוא היודע כל יצור. האין לאל, זה אשר ברא את השמיים ואת הארץ, יד לברוא בריאה כמוהם? אמנם כן, והוא הבורא והיודע. אכן דרכו בחפצו דבר הוא, אשר יאמר לו הווה והיה. ישתבח אפוא זה אשר בידו מלכות כל דבר ואליו תשובו. (פרשת יא סין 36 : 78–84)

בפסוקים אלו מבהיר אלוהים יתעלה שמו שאין דבר שהוא בלתי אפשרי עבורו. מי שבורא אדם מטיפת זרע לא ייבצר ממנו לברוא אדם זה מחדש.

הסרת אי־הבנה

יתכן ויהיו מי שיחלקו על טענה זו באומרם שאם העולם השלישי, העולם הבא, יתעכב להגיע הרי שעולם הביניים (הבַּרְזַך) יהפוך לבית מעצר, ובו ייכלאו יחדיו רשעים וצדיקים לזמן המתנה ממושך. מחשבה כזו בטלה ומבוטלת לחלוטין ומקורה בבורות מוחלטת. אלוהים מבהיר בדבריו הקדושים שעולם הבַּרְזַך משמש למתן הגמול הטוב לישרים ולצדיקים בעוד הרשעים יבואו בו על עונשם. הצדיקים יזכו בגן העדן והרשעים יושלכו לגיהינום.

בקוראן הקדוש פסוקים רבים המדגישים כי לאחר מותו האדם ייתן דין

וחשבון בהתאם למעשיו בחייו בעולם הזה. לפניכם הפסוק המתייחס לאדם הצדיק:

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ * (يس 36 : 27)

ויאמר (אליו) כנס אל גן עדן. (פרשת יא סין 36 : 27)

ואילו ביחס לרשע נאמר:

فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ * (الصافات 37 : 56)

וראהו בבטן שאול. (פרשת מתייצבות בשורות 37 : 56)

שני הפסוקים מתייחסים לצדיק שהיה לו חבר רשע בחייו בעולם הזה. כאשר נפטרו שניהם סיקרן את הצדיק מה עלה בגורלו של ידידו הרשע ואז הבחין בו בלב הגיהינום. מכאן שהשכר והעונש חלים על האדם מייד לאחר מותו. אלו שמעשיהם מייעדים אותם לגיהינום מושלכים אליו ישירות ואלו שמעשיהם הועידו אותם לגן עדן נישאים אליו ישירות. בהיבט אחר יום הדין הוא יום התגלות עוצמת כוחו וחוכמתו הייחודיות של אלוהים שברא את האדם כדי שיכיר בו כבוראו, שממית את בריותיו כדי שייווכחו שהוא כל יכול ושלבסוף הוא בורא אותם מחדש, בריאה מושלמת, כדי להוכיח להם שהוא הכוח העליון.

התובנה השנייה

הנקודה השנייה בחשיבותה שהקוראן הקדוש עוסק בה בהקשר לחיי העולם הבא, מדגישה את הפיכת התופעות הרוחניות שבחיי העולם הזה

לתופעות גשמיות ומוחשיות בחיי העולם הבא, הן בשלב הבַּרְזַך והן בשלב **עולם התקומה**. להלן שניים מן הפסוקים הקדושים המתייחסים לכך:

وَمَنْ كَانَ فِي هَـٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا * (الإسراء 17 : 73)

ואשר עיוור היה בעולם הזה, יהיה עיוור בעולם הבא והטועה מכל (אדם) בדרך. (פרשת בני ישראל 17 : 73)

במילים אחרות, העיוורון הרוחני בעולם הזה יהפוך לעיוורון ממשי בעולם הבא.

בפסוק השני אומר אלוהים:

خُذُوهُ فَغُلُّوهُ * ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ * ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ * (الحاقة 69 : 31–33)

תפשוהו וכבלוהו, בשאול צלוהו, אחרי כן הביאוהו בשלשאות אמותיהם שבעים אמה. (פרשת הבלתי נמנע 69 : 31–33)

משמעות הפסוק היא שהעינויים הרוחניים בעולם הזה, שהרשע חווה בחייו כתאוות ויצרים, יהיו לעינויים ממשיים בעולם הבא. החישוק שיאזוק את צווארו משקף את תאוות החיים המביאות להרכנת הראש וכבילת הרגליים ומותירות בלב אנחה, אכזבה וייאוש. להט התאווה בחיי העולם הזה יהפוך ללהבות אש שורפת בעולם הבא. כזה הוא גורלו של

הרשע בחיי העולם הזה, גופו רווי בלהט התאוות ובתוך תוכו הוא חש את צריבת הכישלון והייאוש. כאשר ימות ויתנתק מדחפיו החומריים והייאוש הנצחי ישלוט בו, או אז יחשוף בפניו אלוהים את התאוות והדחפים כלהבות מוחשיות של אש שורפת שתחצוץ בינו ובין מאווייו מחייו בעולם הזה. כפי שאלוהים ישתבח שמו אומר בקוראן הקדוש:

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ * (سبأ 34 : 55)

והוקם חיץ בינם ובין הדבר אשר ישתוקקו לו.
(פרשת שבא 34 : 55)

חיץ זה הוא מהות העינויים עצמם, האזיקים של שבעים האמות שבהם נכלאים הרשעים. וכאן טמון הסוד הכמוס, האזיקים מסמלים את ממוצע גילו של האדם הרשע, שבעים שנה לערך שאותן הוא מעביר בתענוגות ובתאוות החיים. שבעים שנים שחי האדם, להוציא את ימי ילדותו וזקנתו, הן פרק זמן ארוך שבו היה יכול לנהוג בתבונה, ביושר, בחריצות ובהגינות; פרק חיים שלם שבזבז על תענוגות, סטייה ופריצות מבלי להתפכח מהן ולחזור למוטב. משום כך שבעים שנות חייו מבוטאות באזיקים שאורכם שבעים אמות, אמה אחת לכל שנה.

צל בעל שלושה ענפים

ראוי להדגיש שוב שאלוהים ישתבח שמו אינו רודף את האדם שהוא מעניש אלא משיב לו כגמולו בעוון מעשיו השטניים. הפסוק הבא מהקוראן הקדוש מבהיר לרשעים עיקרון זה:

انْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ * لَا ظَلِيلٍ

وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ * (المرسلات 77 : 31–32)

לכו לכיוון צל שבו שלושה ענפים, אינו פורש צל, ואינו מגן מפני הלהבה. (פרשת השלוחות 77 : 31–32)

שלושת הסעיפים שמציין הפסוק מייצגים בהמיות, פראיות וחמדנות. תכונות שאם אין בולמים אותן מובילות בהכרח לחטא ולמעשים מרושעים ומטופשים. שלושת הענפים הללו יתגלו ביום הדין כענפים נטולי עלים, שאינם מעניקים צל ולא יועילו במאום מפני חום הלהבות היוקד.

בניגוד לצפוי לחוטאים בפסוק הבא מתייחס אלוהים ישתבח שמו, לאשר יקרה לאנשי גן העדן:

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ * (الحديد 57 : 13)

ויום יש אשר תראה את המאמינים ואת המאמינות אורם ירוץ לפניהם ולימינם. (פרשת הברזל 57 : 13)

ובפסוק אחר אומר אלוהים, ישתבח שמו:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ * (آل عمران 3 : 107)

ביום אשר ילבנו פנים, ופנים ישחרו. (פרשת בית

עמרם 3 : 107)

ובפסוק נוסף יאמר עוד:

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى * (محمد 47 : 16)

משל הגינה אשר נועדה ליראים (את אלוהים) תוכה הנהרות מים לא ישחתו ונהרות חלב אשר לא שנה טעמו ונהרות יין נעים לשותים ונהרות דבש מזוכך. (פרשת מוחמד 47 : 16)

תיאור מטפורי לנועמי גן עדן

מן הפסוקים הללו נובע שבגן העדן המובטח זורמים אין ספור נהרות של המעדנים הנזכרים. נהרות המסמלים את מי החיים הרוחניים שמהם שתה האדם הישר בחיי העולם הזה. החלב הרוחני שהזין רוחנית את האדם בינקותו יתגלם בחיי העולם הבא בנהר של חלב; משקה היין הרוחני של האהבה האלוהית שממנה התענג בחיי העולם הזה יהיה לנהר זורם של יין; והדבש הרוחני המתוק שאת טעמו העניקה לו האמונה כשחי בעולם הזה יהיה בגן העדן לנהר של דבש טהור. כל המצבים הרוחניים יהיו למקומות מוחשיים, לגני פאר ונהרות ביום הדין, יום שבו יזכו הצדיקים להתגלות האלוהית במלוא הדרה ועוצמתה.

המסר המסכם הוא שכל המצבים הרוחניים לא יהיו נסתרים עוד, וביום התקומה ייחשפו כדברים גלויים ומוחשיים.

התובנה השלישית

התובנה השלישית ביחס לחיי העולם הבא קשורה לקביעתו של הקוראן הקדוש שלהתרוממות הרוח בעולם הבא אין גבולות. אלוהים יתעלה שמו אומר:

وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * (التحريم 66 : 9)

ואת אשר האמינו אתו, אורם ירוץ לפניהם ולימינם ואמרו: אלוהינו, השלם לנו אורנו וכפר לנו כי אתה הכול יכול. (פרשת האיסור 66 : 9)

כמיהה זו של המאמינים המתפללים לאלוהים שישלים את אורם, מסמלת את התרוממות הרוח והעלייה בדרגות האמונה ללא שום מגבלה. משמעות הדבר היא שלאחר כל שלב משלבי ההארה מבקשים המאמינים להמשיך ולהתרומם לשלב נוסף. כאשר הם נוכחים לדעת שהישגיהם עדיין מוגבלים ביחס לשלמות האידיאלית הם מייחלים לעלות דרגה נוספת, וכששאיפתם מתגשמת ומצטיירת בפניהם הדרגה הבאה, הם אינם מסתפקים בדרגות השלמות הקודמות וחותרים לעלות לדרגה נוספת וחוזר חלילה. כמיהה זו להתרוממות רוח נצחית במדרגות שלמות האמונה מבהירה היטב את משמעות התפילה: "**השלם לנו אורנו**"... לאמור, הצדיקים יתמידו בשאיפתם לשלמות והתרוממות הרוח, לא ימושו מאמונתם, יישארו דבקים בגן העדן ויוסיפו לעלות בדרגות השלמות הרוחנית.

כאן מתעוררת השאלה – מה הטעם בדרישה למחילה לאחר הכניסה

לגן העדן?

כדי לברר את השאלה מן הראוי להבין את משמעות המילה **מַעְ'פִּרָה** – **مغفـرة** (מחילה), ואת משמעות הביטוי **אִסְתִעְ'פָאר** – **اسـتغفار** (בקשת מחילה). במקור משמעות המילה **מחילה** היא הסרת החסרונות והפגמים. הצדיקים ממשיכים ומתפללים לאלוהים שיביאם לשלמות מוחלטת, טבולה כולה באור. מייד עם הגיעם לשלב הבא של השלמות הם מרגישים מחדש בחסרון, ומתפללים להתנתק מהשלב שאליו הגיעו כדי להתרומם לדרגה הבאה של שלמות רוחנית. לפיכך ימשיכו שוכני גן העדן לבקש מחילה בלתי פוסקת ובלתי מוגבלת. למילים 'בקשת מחילה' ו'מחילה' אותה המשמעות. כמיהת הנפש למחילה נושאת בחובה גאווה לאדם ולא כלימה או מבוכה חלילה. יילוד אישה שאינו מסוגל לחתור למחילה לא ראוי שייקרא כלל בן אנוש. הוא מעין תולעת, מוכה בעיוורון ובעל לב טמא.

לסיכום יש להדגיש שלפי הקוראן הקדוש גן העדן והגיהינום אינם בגדר תופעות גשמיות חדשות אלא השתקפות של חיי האדם בעולם הזה. נכון הוא ששניהם נראים מוחשיים אך לאמיתו של דבר הם משקפים את המעשים והעובדות שחווינו בחיינו בעולם הזה.

אנו מכנים את גן העדן ואת הגיהינום בשמות אלו לא משום שבגן העדן נטועים עצים באדמה כדוגמת העצים עלי אדמות ולא משום שבגיהינום יש אש יוקדת וגופרית רותחת הדומים לאלו שעלי אדמות. גן העדן והגיהינום, לפי האמונה המוסלמית, משקפים את מעשי האדם בחייו בעולם הזה.

הסוגיה השלישית

תכלית חיי האדם והדרכים להשגתה

הסוגיה השלישית, עוסקת בתכלית חיי האדם עלי אדמות ובאידיליה של תכלית זו.

בני האדם חלוקים בדעתם לגבי תכלית החיים וכל הפרשנים, בהתאם לתפיסת עולמם, נתנו לה משמעות שאינה חורגת מחומרניות, הנאות ותענוגות החיים. אלוהים יתעלה שמו הגדיר בקוראן הקדוש יעד נשגב ושונה לחלוטין לחיי האדם, כפי שהדבר מודגש בפסוק הבא:

وَمَـا خَلَقْـتُ الْجِـنّ وَالْإِنْـسَ إِلّا لِيَعْبُـدُونِ *
(الذاريـات 51 : 57)

ולא בראתי את הג'ן ואת האדם כי אם למען יעבדוני. (פרשת המזרות 51 : 57)

לפי הקוראן הקדוש התכלית האמיתית לחיי האדם היא להכיר את אלוהים, לעבוד אותו ולהתמסר לו כליל. עובדה אחת ברורה לנו לחלוטין, אין לו לאדם כל אפשרות בחירה לתכלית חייו כי הוא הרי הגיע לעולם הזה וינטוש אותו שלא מרצונו או שליטתו.

בסופו של דבר האדם הינו יצור, והבורא הוא שיצר אותו הביאו לעולם והעניק לו תכונות עדיפות על יתר החיות. האדם מסוגל להכיר בעובדה זו או להתכחש לה, אך אין ספק שהתכלית העיקרית לחיי האדם נסובה

סביב ההכרה באלוהים, עבודת אלוהים וההתמסרות המוחלטת לרצונו. אלוהים, יתעלה שמו, אומר בקוראן הקדוש:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ * (آل عمران 3 : 20)

אכן דת האמת בעיני אלוהים היא האסלאם. (פרשת בית עמרם 3 : 20)

ובפסוק נוסף אומר אלוהים:

فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ * (الروم 30 : 31)

בריאת אלוהים אשר ברא את בני האדם בדרכו היא הדרך הנכונה ואין בילתה, זאת היא הדת הנכונה. (פרשת הרומים 30 : 31)

האסלאם ערֵב להבטחת הכרתו של אלוהים במאמיניו והוא מנחה את האדם לקיים את המצוות האלוהיות. אלוהים ברא את תכונות האדם על בסיס משנת האסלאם ולמען האסלאם נברא האדם. אלוהים מנחה את האדם להשתמש בתכונות שהעניק לו כדי שיאהב אותו, יעבוד אותו ויציית לו בכל מאודו. לתכלית זו העניק אלוהים לאדם תכונות תואמות למשנת האסלאם.

חיפוש מולָד אחר האל הכול יכול

אין זה המקום להרחיב שוב את הדיבור בפירוש הפסוקים הללו. כבר התייחסנו לנושא זה בחלק השלישי של הסוגיה הראשונה. נסתפק אפוא

בהוספת הערות אחדות הקשורות להתאמה המופלאה של תכונות האדם לאסלאם. כל התכונות הקשורות לטבע האדם ויצרו, חיצונית כפנימית, תכליתן האמיתית היא אהבת אלוהים הכרתו ועבודתו. האדם אינו יכול למצוא תחליף לאלוהים. בין אם יתמסר לתענוגות ולפעילות הנלווית להן, בין אם יהיה עשיר מאוד, סוחר מבריק, פקיד בכיר, מלך דגול או פילוסוף מעמיק, הוא יפרוש מן העולם הזה בצער רב ובנפש מיוסרת. חרטה ונקיפות מצפון יעיבו על ליבו בשל התמכרותו לתענוגות החיים, רדיפת כבוד ותחבולות למען הישגים והצלחות חומריים שבהם היה שקוע בחייו.

מנקודת ראות אחרת אם ניקח לדוגמא את החיות, יצורים שתכונותיהם מוגבלות לביצוע דברים ספציפיים ולא מעבר לכך, נגיע למסקנה שהמגבלה על תכונות החיות קשורה לתכלית המוגדרת של ייעוד בריאתן. השור למשל משמש לחריש, להשקיה ולהובלת משאות. המשימות הללו הן תכלית בריאתו ואין השור מסוגל למלא ייעודים נוספים כלשהם.

באותו הקשר בחינת תכונות האדם מבהירה לנו שתכלית בריאתו הנשגבה מתגשמת בחיפושו אחר אלוהים יתעלה שמו. תכלית זו כובשת אותו לחלוטין ומגבירה את כמיהתו להתמוסס אל תוך אהבת אלוהים, לבטל את עצמו למען התמסרותו הטוטלית לאלוהים הדגול. בכל הקשור לאופיו הטבעי הבסיסי באוכלו, שתייתו ושנתו, ניתן להשוות את האדם לחיות – ישנן כאלה שמיומנותן אף גבוהה משלו במידה ניכרת כמו הדבורה היוצרת דבש מצוף הפרחים, יכולת שכלל אין לאדם. שלמותו הייחודית של האדם תלויה במידת התמסרותו לאלוהים. התכלית הנשגבה של חיי האדם בעולם הזה היא החלון המכוון את נשמתו כלפי אלוהים תמיד.

האמצעים להשגת התכלית לחיי האדם

נשאלת השאלה כיצד נוכל להשיג תכלית נעלה זו ומהם האמצעים שבהם ייעזר האדם כדי להכיר את אלוהים?

האמצעי הראשון והבסיסי להשגת ההתמסרות הנעלה הזו היא ההכרה האמיתית והאמונה המוחלטת באלוהים. אין ביכולתו של האדם להגיע למטרה נכספת זו אם בצעדיו הראשונים הוא טועה ומאמין בעוף, חיה, אלמנט חומרי או בישות אנושית כלשהי כאלוהים. אלוהים החי והאמיתי יסייע לברואיו המחפשים אותו אך אלוה מת אינו מסוגל להושיע את מאמיניו המתים. אלוהים יתעלה שמו מביא בקוראן הקדוש את סיפור המשל הבא:

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ * (الرعد 13 : 15)

> אליו תופנה תפילת האמת, ובאשר לאלילים אשר משתחווים להם מבלעדי אלוהים, לא יענו להם במאומה. ואין דוגמתם אלא כמי שפורש את כפות ידיו למים למען השיבם אל פיו ולא יוכל השיבם אליו. ואין קריאת הכופרים אלא תפילת שווא. (פרשת הרעם 13 : 15)

אלוהים העליון הכול יכול, הוא הראוי שנעבוד אותו, כי הוא זה שיוכל להושיענו בשעת מצוקה, בניגוד לאלילי השקר המדומים שאין בידם להושיע במאום.

האמצעי השני להשגת התכלית המושלמת של החיים כרוך ביופיו המושלם של אלוהים הכול יכול. טבעי הוא שהיופי האלוהי מושך את הלב ומשרה אהבה עילאית. היופי האלוהי מתגלה באחדותו, בהדרו, בהודו ובתכונותיו העילאיות. הקוראן הקדוש מפנה את תשומת ליבנו לסגולות הייחודיות של אלוהים יתעלה שמו בפסוקים הבאים:

قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ * اللهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * (الإخلاص 112 : 1–5)

אמור: הוא אלוהים אחד, אלוהים סלע משען, לא יָלַד ולא הולד, ואין דומה לו אחד. (פרשת הייחוד 112 : 1–5)

אכן אלוהים הוא אחד ומיוחד בסגולותיו ובהודו ואין דומה לו. הכול זקוקים לו, הוא שופע חיים, הוא שיוצר את הכול ואותו לא ייצור איש, הוא לא נולד מאב ולא כילד נולד, אין דבר השווה לו. הקוראן הקדוש תיאר את אלוהים הנעלה בתכונותיו המושלמות וחזר על זאת פעמים רבות. הוא מעלה דיוקן של אלוהים כובש הלבבות, בניגוד לאלילים חסרי האונים של הדתות הפגניות.

האמצעי השלישי להשגת התכלית טמון בהבנת נדיבותו של אלוהים וגמילות חסדיו. היופי והחסד הם שני המוטיבים העיקריים של רגשות האהבה. תכונות אלוהים הקשורות לנדיבות ולגמילות חסדים מובאות בפרשת הפתיחה של הקוראן הקדוש:

الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ * (الفاتحة 1 : 2–4)

התהילה לאלוהים ריבון העולמים, הרחמן והרחום, אדון יום הדין. (פרשת הפתיחה 1 : 2–4)

מן הראוי להבהיר שגמילות החסדים של אלוהים לא יכולה הייתה להיות מושלמת לולא היה בורא את היקום ואת הבריות יש מאין, ואם לא היה מרעיף על הבריות חמלה וסיוע בכל הנסיבות, ומקנה להן ממכמני רחמיו וחסדיו וכל טוב ללא הגבלה. הקוראן הקדוש מתייחס לחסד המושלם של אלוהים כפי שמשתמע מן הפסוק הבא:

وَإِنْ تَعُـدُّوا نِعْمَـتَ اللهِ لَا تُحْصُوهَـا * (ابراهيـم 14 : 35)

וכי תספרו חסדי אלוהים לא תמנום כולם. (פרשת אברהם 14 : 35)

האמצעי הרביעי לתכלית הנכספת מכוון לתפילה, הקוראן הקדוש אומר:

ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ * (غافر 40 : 61)

קראו לי ואני אענה לכם. (פרשת המאמין 40 : 61)

הקוראן הקדוש מציין נקודה זו בהדגשה וביתר שאת משום שהאדם יכול להגיע לאלוהים תוך הסתייעות בתפילה ובתחינה אליו, אבל אך ורק בעזרתו של אלוהים עצמו.

האמצעי החמישי להגיע לאלוהים הוא ההקרבה וחירוף הנפש. יש להקדיש את הממון, להקריב את הנפש ולנצל את יכולותיו של האדם,

חוכמתו, תורתו וכל כישוריו כדי להגיע לאלוהים. בהקשר זה אומר אלוהים יתעלה שמו בקוראן הקדוש:

وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ * (التوبة 9 : 41)

וחרפו הונכם ונפשותיכם למען אלוהים. (פרשת התשובה 9 : 41)

ובפסוק נוסף נאמר:

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ * (البقرة 2 : 5)

ומאשר חלקנו להם יפזרו (פרשת הפרה 2 : 5)

ושוב בפסוק נוסף:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا * (العنكبوت 29 : 70)

אך אלה אשר חֵרפו נפשם בשבילנו נדריכם למישרין בדרכינו. (פרשת העכבישה 29 : 70)

מן הפסוקים האלה משתמעת המסקנה שלמען אלוהים מוטל עלינו להקריב את ממוננו, לחרף נפשנו ולהסתייע למטרה זו בסגולות שהעניק לנו אלוהים – השכל, הידע, המיומנות וההבנה, כי על ידי הקרבה וחירוף נפשנו למענו ינחה אותנו אלוהים במישרין אליו.

האמצעי השישי הוא הנחישות. כדי להגיע ליעד הנכסף על האדם להיות איתן ונחוש ביושרו ובאמונתו בכל הנסיבות, כפי שמשתמע מדברי אלוהים ישתבח שמו:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (30) نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ *
(فصلت 41 : 31–32)

אך אלה אשר אמרו אלוהים אלוהינו ויהיו ישרים, ירדו עליהם המלאכים (לאמור): אל תיראו ואל תתעצבו והתבשרו בגן עדן אשר היו מבטיחים אתכם, אנחנו בני־בריתכם בחיי העולם הזה ובעולם הבא. (פרשת האותות המפורשים 41 : 31–32)

בפסוקים אלה מבהיר לנו אלוהים שדבקות ביושר ובאמונה מביאים את האושר האלוהי. מלאכים ירדו משמיים להבטיח זאת – "ידידיכם אנו, בעולם הזה ובעולם הבא". צודקת האמירה הערבית האומרת ששקידה ודבקות נעלות הן מנס ומופת. הדרגה הגבוהה של החוסן הנפשי מתבטאת ביכולת עמידתנו בפני התלאות והצרות המקיפות אותנו מכל עבר. כאשר אלוהים מעמיד אותנו במבחן באשר לאיתנות רוחנו בדרכיו, ונוטש אותנו זמנית במערבולת הצרות, וחוסם מאיתנו את ההתגלות וההשראה להקלת מצוקתנו כשאנו נתונים בסכנות המאיימות על חיינו, רכושנו וכבודנו. ולמרות חוסר האונים והייאוש הפוקדים אותנו, אנו

נחושים באמונתנו, מחזיקים מעמד מול הסבל והחולי, מגלים סבלנות איתנה, לא סוטים מדרכנו. נכונים לסבול חרף כל הפורענות ודבקים ביעדנו, באש ובמים, ללא ציפיות לעזרה כלשהי מאיש, אף לא לבשורת ישועה מן אלוהים הכול יכול. ונשארים איתנים, כנועים לרצון השמיים, מבלי להתלונן או לספוק כפיים ולהכות על החזה כאות לאי הבלגה, קוצר רוח, חרדה וחוסר שלווה, עד אשר יעבור זעם. או אז נוכחנו מהי האיתנות והדבקות האמיתית והכנה באמונה המובילה להתגלות של אלוהים. זהו ריח הבושם הנודף מעפר קברי השליחים, הנביאים, המאמינים והקדושים המעונים. בהקשר לכך אלוהים ישתבח שמו, מנחה את המאמינים להתפלל לו כפי שמשתמע מן הפסוקים הבאים:

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ * (الفاتحة 1 : 6–7)

הנחנו באורח מישרים, באורח אלה אשר חננת בחסדך. (פרשת הפתיחה 1 : 6–7)

ובפסוק נוסף:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ * (الأعراف 7 : 127)

ריבוננו, תן בנו אורך רוח, ואסוף אותנו אליך מוסלמים. (פרשת הרכסים 7 : 127)

אלוהים מפיץ אור בלבבות מאמיניו הנערצים בעיתות צרה ובעיתות משבה. הוא מחזק את ידם ואת אמונתם, והודות לכך הם מצליחים

להתמודד עם התלאות בשלווה ובאומץ לב, בהנאה ובאמונה. הם מנשקים את האזיקים שנקשרו לרגליהם בגלל דבקותם בדרכו של אלוהים. כאשר המאמינים הצדיקים נתקלים במצוקות, מבחנים ומשברים ומתעמתים פנים אל פנים עם המוות, הם אינם פונים בתחינות ובתפילות לאלוהים להסרת סבלם ועינויים. הם ערים לעובדה שהפרזה בתפילות ותחינות במצבים כאלה נוגדת לעיקרון ההתמסרות המוחלטת אליו. הצדיק והמאמין האמיתי אינו נרתע ואינו נסוג, אלא צועד קדימה עד כדי שהוא מואס בחיים ובעצמו, ורואה בהם דברים טפלים וחסרי ערך מול הכמיהה לרצות את אלוהים, ואף מתכונן למצבים חמורים יותר. אלוהים ישתבח שמו מתייחס לאנשים אלה בדבריו בפסוק הבא:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ * (البقرة 2 : 208)

ובבני אדם יש אשר ימכור את נפשו בבקשו רצון אלוהים, אכן אלוהים רחמן כלפי עובדיו. (פרשת הפרה 2 : 208)

התנהגות זו היא מהות המסירות והדבקות המובילות אל אלוהים.

האמצעי השביעי להשגת התכלית המושלמת של החיים מתבסס על החברות עם ישרים וחיקוי מעשיהם הטובים. חברות זו מדגישה את הזיקה לשליחות ולהופעת הנביאים. האדם נוטה באופיו לחקות דברים מופתיים המשמשים לו דוגמא וחש זיקה לחיקוי זה. החיקוי המופתי המושלם מגביר את התשוקה והכמיהה לערכי היושר וההגינות בעוד אלה שאינם מוצאים מופת לחיקוי מאבדים את הרצון והחשק לדבקות במעשים הטובים ומתדרדרים למעשי חטא ורשע. מכאן מנחה אותנו

אלוהים ישתבח שמו בפסוק הבא:

كُونُوا مَعَ الصّادِقِينَ * (التوبة 9 : 119)

והיו עם הדוברים אמת. (פרשת התשובה 9 : 119)

ובפסוק אחר הוא מדגיש זאת ביתר שאת:

صِرَاطَ الّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ * (الفاتحة 1 : 7)

הנתיב של אלו אותם חננת בחסדך. (פרשת הפתיחה 1 : 7)

האמצעי השמיני מתבסס על חזיונות צרופים, השראה והתגלות השכינה. הדרך המובילה לאלוהים היא דרך חשאית, נסתרת ורצופת מכשולים, קשיים וסכנות. חולשה טבעית של הגישה הרוחנית עלולה להביא לתעייה ואיבוד עשתונות ולגרום לסטייה מהיעד הנכסף.

כאן מגיעים לידי ביטוי רחמיו של אלוהים שיעודדו את המאמין, ינחו אותו, יגבירו בקרבו את הכמיהה ויחזקו את ידיו להמשך מסעו הרוחני בחזיונות צרופים והשראה למען התגלות השכינה. רחמים אלה מחזקים את רוחו של האדם בשעות מבחן ומצוקה ומגבירים את תשוקתו להמשך מסעו בעונג ובהנאה, באמונה הפנימית שאלוהים קיים בקרבו וניצב לימינו. הנחה זו מובהרת היטב בפסוק הבא מהקוראן הקדוש:

لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ *
(יונס 10 : 65)

להם הבשורה בחיי העולם הזה ובעולם הבא.
(פרשת יונה 10 : 65)

הקוראן הקדוש עוסק באמצעים ובגישות נוספים להשגת תכלית החיים אך לא נוכל לדון בהם במסגרת זו מחוסר זמן ומקום.

הסוגיה הרביעית

השפעת מעשי האדם על חייו בעולם הזה ובעולם הבא

נדון עכשיו בתמציתיות בסוגיה הרביעית המתמקדת בשאלה: כיצד פועלת ההלכה האלוהית המושלמת על ליבו של האדם ביחס לחייו בעולם הזה וביחס לחייו בעולם הבא? על שאלה זו ענינו באופן חלקי בדיוננו בסוגיה הראשונה. ההלכה האלוהית הנשגבה מאפשרת לאדם להתרומם ממעמקי הבורות אל הרמות הגבוהות של האור והידע. היא מעלה את האדם מרמת הפראיות לרמת האנושיות העילאית ובשיאה היא מנחילה לו רוחניות נשגבה, אלוהית. הוראות ההלכה משפיעות על חיי האדם הנוהג לפיהן. הן מחזקות את רוחו ומשאירות את חותמן על בני האדם שיכירו במעמדו הנאות.

הנחיות ההלכה מסייעות לאדם בהבנת צפונותיה ובהכרתן כדי שיוכל לשתף בה את הבריות. על ידי שימוש בצדק, בנדיבות, ברחמים ותכונות וחסדים אחרים שהעניק לו אלוהים, כגון ידע, ממון ורווחה, הוא מקרין את האור שהשרתה עליו השכינה על הבריות, כפי שהירח מקרין את אור השמש. כמו אור היום השופע הוא מאציל מאורו ונגלה, מנחה את הבריות לדרך המישרים, חוסם בפניהם את דרך הרשע, ומחשיך כמו הלילה את חסרונות החלשים והפגמים שלהם, מרגיע ומביא שלווה לעייפים ולמותשים. כמו שמיים הוא פורש את צילו ומושיע את הנזקקים המיוסרים בגשמי ברכתו. למען רווחתם ומנוחתם דומה הוא, בצניעותו המופתית, לרגבי האדמה שלרגלי הבריות, חובק ומזין אותם

בכנפי רחמיו בפירותיו הרוחניים. אלו הן השפעות ההלכה המושלמת בחיי העולם הזה. כל הדבק בה וממלא את חובותיו בהעמידו את עצמו לרשות בוראו ובריותיו כעבד נאמן וכן, יגיע לשיא השלמות בהתמסרותו לאלוהים. לעומת זאת, האיחוד עם אלוהים בעולם הבא מתגלה בראייה מוחשית, ושירות האדם לברואי אלוהים לשם שמיים מתוך דחף ודבקות באמונה ובמעשים טובים, יבואו לידי ביטוי בנהרות ועצי פרי. ועל כך אומר הקדוש, יתעלה שמו, בקוראן הקדוש:

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا * وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا * وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا * وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا * وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا * وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا * وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا * قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا * كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا * إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا * فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ نَاقَةَ اللهِ وَسُقْيَاهَا * فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا * وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا * (الشمس 91 : 1–16)

נשבע אני בשמש ובאורה הזורח, ובלבנה העולה בעקבותיה, וביום המגלה את אורה, ובלילה המכסה אותה (בחשכה), ובשמיים ובמי שכוננם ובארץ ובמי שפרש אותה, ובנפש ובמי שעיצב אותה. וחשף בפניה את דרך הרשע ודרך היושר. אכן הצליח כל מי שזיכה אותה. וכמו כן נכשל

כל מי שהביאה לשחיתות. הכחישו בני תַ'מוּד הרשעים (את שליחות השמיים), כאשר התעורר הרשע בהם. ואז אמר להם שליח אלוהים: "הניחו לנאקת אלוהים לשתות (כאוות נפשה)". אך הם התכחשו לדבריו ועיקרוה, ואז הנחית עליהם ריבונם את עונשו בשל חטאם והכחידם כליל. ואין הוא מתחשב בתוצאות. (פרשת השמש 91 : 1–16)

אלוהים יתעלה שמו נשבע בשמש ובאורה, ובירח שגם אורו מן השמש. לאחר מכן הוא נשבע באור היום, הלוא הוא אור השמש, ונשבע בחשיכה המסתירה אור זה, הלוא היא הלילה. בהמשך הוא נשבע בשמיים וגרמיהם ובמכמניה הנפלאים של הארץ. מכאן הוא עובר לשבועה בנפש ובשלמותה – הנפש שנבראה עם בריאת היקום בדרגה אחרת; נפש שקולטת במהותה את השלמויות הקיימות בישויות הללו; נפש המסייעת לאנושות, כל אחת בהתאם לייעודה; נפש שהדבק בה מסוגל למלא את ייעודיה לבדו, כפי שנאמר לעיל, נפש האדם המושלם. אלוהים מוסיף לאמור: הצליח זה שזיכה אותה, דהיינו דחף האמונה הצילו מן המוות הנצחי הודות לטוהר מידותיו, שהרי הוא מילא את תפקידו בשירות הבריות בשלמות, כפי שעושים השמש, הירח, הארץ והשמיים, והוא מתמזג בהוויה האלוהית העילאית.

בל נשכח שהמונח **החיים** בהקשר זה, משמעותו חיי הנצח שזוכה להם האדם המושלם. ההצלחה שבפסוק הזה רומזת לכך שפירות ההלכה בעולם הבא, משקפים את החיים הנצחיים, מעין ענף מוריק תמיד, הודות להתגלות אלוהים.

בהמשך אומר אלוהים: "**נכשל כל מי שהביאה לשחיתות**". לאמור, האדם

המשחית את נפשו, אינו מכוון אותה להשגת השלמויות, אינו מנצל את תכונותיו לשם כך ומבלה את חייו במעשי טומאה – יחשיך עליו עולמו. אלוהים מביא לדוגמא את פרשת תַ'מוּד (ثمود), הדומה לפרשת חייו. זאת משום שבני שבט תַ'מוּד שחטו את נאקת אלוהים ומנעו ממנה לשתות מן המעיין. כך נהג גם האדם עם נאקת אלוהים ושלל ממנה את זכות השתייה מן המעיין. ההקבלה בין הנאקה ונפש האדם מתבטאת בהקבלת הנפש האנושית לנאקת אלוהים שהאדם רוכב עליה, דהיינו שליבו של האדם מהווה את ההתגלות האלוהית ומזון הנאקה הוא אהבת אלוהים והכרתו. בהמשך אומר אלוהים יתעלה שמו: "**ואז הנחית עליהם ריבונם את עונשו בשל חטאם והכחידם כליל. ואין הוא מתחשב בתוצאות**". לאמור, כאשר הם שחטו את הנאקה ומנעו ממנה לשתות, העניש אלוהים קשות, מבלי להתחשב בתוצאות ענישתם ואובדנם, וכך הוא ישמיד את האדם ששוחט את נאקתו (נפשו), ובמקום להביאה לשלמות הוא מונע ממנה את משאבי קיומה.

פשר שבועת אלוהים בדברים שונים מבריאתו

ראוי לציין את החוכמה הנסתרת הנובעת משבועת אלוהים בשמות בריאותיו המהותיות שבפתח הפסוקים שהזכרנו. רבים מאויבי האסלאם מבקרים שבועות אלו מתוך בורות באומרם: למה אלוהים זקוק לשבועה בשם דברים שהוא עצמו ברא? הם אינם יורדים למהות האמיתית של השבועה, כיוון שתפיסת עולמם היא חומרית וצרת אופק. ברור שמי שנשבע מבקש לתת משנה תוקף לצדקתו באמצעות השבועה. הוא נוקט בצעד זה בהיעדר עדים, הוא נשבע באלוהים היודע כל הנסתרות והצפונות, העד הראשי בכל תביעה. הנשבע מבקש שיאמינו לעדותו מתוך אמונה ששבועת שקר תמיט עליו אסון בדמות עונשו של אלוהים. אם לא יגיב אלוהים בהענשתו, מוכיח הדבר שעדותו נכונה ואמיתית.

מכאן שאין האדם רשאי כלל וכלל להישבע באדם אחר או בשם כל יצור אחר, כי יצור זה אינו יודע את הנסתר והצפון, ואין בו כל יכולת להעניש את מי שנשבע שבועת שקר.

שבועות אלוהים שהובאו בפסוקים לעיל אינן נכללות בקטגוריה הזו, כי אם במסורת האלוהית. מעשיו ופעליו של אלוהים מתחלקים לשתי קטגוריות: האחת מובנת מאליה ומוחשית שאין בני אדם חולקים עליה, והשנייה תאורטית שהבריות טועים בהבנתה וחלוקים עליה ביניהם. מכאן שאלוהים, יתעלה שמו, ביקש להגדיר את הנושאים התאורטיים בעדות מוכחת ונראית. אכן, אם נתייחס לשבועות דלעיל יתגלה לנו שהשמש, הירח, היום והלילה, השמיים והארץ משתייכים לקטגוריה הראשונה. כולם מוחשיים ומובנים מאליהם. אותן תכונות של הגופים הללו קיימות גם בנפש האדם אך מהותן נסתרת ואינה גלויה.

אלוהים סקר את מעשיו הנראים לכול לשם הבהרת מעשיו התיאוריים הנסתרים כעדות מוצקה לגבי יצורי בריאתו. במילים אחרות הוא אומר לנו: אם הינכם מטילים ספק בקיום התכונות הללו בנפשותיכם המחוננות בכושר הדיבור, התבוננו בבריאת השמיים והארץ וכל מה שביניהם, אלו הן אותן תכונות ברְאָיָה מוחשית. מנגד, ידוע שהאדם הוא מעין עולם ומלואו במידותיו הוא, ושבנפשו פנימה מצויה מפת העולם הגדול בכללותו. מאחר שהתנהלותו קבועה ויציבה הרי הוא יכול לעקוב אחר גרמי השמיים הגדולים ולוודא שמצטיינים הם באותן תכונות הנזכרות, שהודות להן כל הבריות נהנים מתועלתם. יתרה מכך, כאשר מתרוקן האדם מתכונות אלו הוא הופך לחסר כל תועלת, דבר שלא יעלה על הדעת משום שיש באדם תודעה ושכל כאור השמש, והוא מסוגל להאיר בו עולם ומלואו. אין זה סביר שכן האדם נחשב ליצור מועדף שנברא בשיא השלמות, בצלם אלוהים וברמה העילאית ביותר. אלוהים מאציל

בו מאור ההתגלות, ההשראה והחזון, ומוסר איתו את האור הזה לאלה שטרם התמזל מזלם ולא נגלתה להם השלמות האנושית, כשם שהירח מפיץ את אור השמש לכול.

לאור אמת זו כיצד יעלו על הדעת דברי המלעיזים לאמור שהשליחות הנבואית היא בגדר דבר בטל, שההלכה וספרי הקודש הם דברי בלע וזיוף שהאדם מנצל אותם לטובתו האישית? כשם שאנו מבחינים איך עליית השחר וזריחת שמש היום מאירים את היקום, כך עלינו להבין שהאדם מהווה באופן מהותי את האור הרוחני, המאיר את דרכנו עם זריחתו ומנחה את הבריות לדרך הישר, ואת דבר היותו אור היום החושף את האמת ואת הצדק. באותו האופן מעניק הלילה מחסה לחולים ולתשושים; חמימות ומרגוע לעמלים הנמים לאחר יום עבודה מפרך; שלווה, מנוחה ונשימה לרווחה מהמבחנים של חיי היום־יום והמצוקות שבעולם הזה. עם רדתו מקיף הלילה את כל הבריות ללא אבחנה. בדיוק כך עושים עובדי אלוהים רחבי הלבב, המושלמים המוכשרים. הם אלו המושיעים את הבריות ומקלים עליהם במצוקותיהם.

הודות להם אפשר לפתור את הבעיות הסבוכות ביותר ולפענח את דקויות המידע בבהירות יתר. החזון האלוהי מצפין ומסתיר את ערוות השכל האנושי ומבושיו, כפי שהלילה מחשיך ומסתיר את העולם כולו, ואינו ממיט חרפה ומעטה קלון על עוונות האדם הטמאים.

אדם חכם ובר־לבב מתקן בעצמו את שגיאותיו וטעויותיו ומיטיב עם עצמו הודות לאור החזון האלוהי הנגלה אליו, ובכך מציל הוא את עצמו מחרפת הקלון בקרב הציבור. הפילוסוף היווני אפלטון התדרדר, בהקרבתו זבח לאלילים, לשפל המדרגה ולמעשים שפלים וטיפשיים משום שלא נחה עליו ההשראה האלוהית. בניגוד לחכמי האסלאם שהתעלו מביצוע מעשים מושחתים ונבזיים שכאלו, הודות לדבקותם

במסורת הנביא מוחמד עליו השלום.

מכאן ראויה לתשומת לב השבועה בלילה המצפין ערוות בעלי הלבב. ברור לנו שעובדי אלוהים המושלמים, בעיקר נביאי אלוהים הנשגב, מעניקים חסות לנואשים ולתשושים ומשרים עליהם חסד וברכה, כמו שמיים. הם מקיפים את כל הסובב אותם בשפע גשמי ברכה וחסד. הם נהנים כמובן מתכונות האדמה, נפשותיהם הזכות, הטהורות מצמיחות עצי תורה ודעת נשגבים ומגוונים המעניקים לבריות צל, מזון, נשמה ופרחים ריחניים.

כך הוא הדין עם חוקי ההלכה בספר הטבע הפתוח. אנו עדים לתופעות היקום הגלויות ורואים אותן במו עינינו. תופעות המעידות על החוכמה הצפונה במכמני ההלכה כפי שתוארו בשבועות האלוהיות שציטטנו לעיל. שימו נא לב לדברי אלוהים המרהיבים הללו שנאצלו ושפעו מפי אדם שלא ידע קרוא וכתוב. אילו לא היה מקורם של דברים אלה באלוהים יתעלה שמו בכבודו ובעצמו, לא היו חכמים ובעלי לבב מתקשים בהבנת משמעותם, לא היו חסרי אונים מול דקויות הידע שבמהותם, לא היו מתייחסים אליהם בספקנות וחולקים עליהם.

כאשר האדם נכשל בהבנת דברי חוכמה נשגבים, כאלה שמעבר לתפיסתו השכלית, הוא נוהג להטיל בהם דופי – מבלי להיות מודע לכך שהטלת הדופי עצמה מעידה שדברי החוכמה נשגבים מהבנתו השכלית – ובאופן טבעי הוא מעדיף לפנות להם עורף, להתכחש להם ולחלוק עליהם. אך אם דברי החוכמה פוענחו, הובהרו וחדרו לחושיו ולבינתו, לא יגרע בר הלבב מערכם ולא יתכחש להם אלא יפיק מהם את מיטב ההנאה.

משל אחר

הקוראן הקדוש משתמש שוב בנוסח הנודע של השבועות, שכבר התייחסנו אליהן במקום אחר, ובו הוא מתאר את הזיקה לחזון האלוהי תוך הדגשת הקשר לכללי הטבע וחוקיו, כפי שמובא בפסוק הקדוש, כדלקמן:

> وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ * وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ * إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ * وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ * (الطارق 86 : 12–15)

> (ושוב) נשבע אני בשמיים הממטירים בלי הרף. ובארץ המניבה צמח. אכן (הקוראן הזה) הינו המילה הנחרצת. ואין הוא דבר הלצה. (כוכב השחר 86 : 12–15)

בפסוקים מקודשים אלה, אלוהים ישתבח שמו מבהיר שהוא נשבע בשמיים הממטירים גשמי נדבות ובארץ השופעת מלבלוב סוגי הצמחים הודות לגשמים הללו. הקוראן מהווה השראה ודברי אלוהים חיים, חוצץ הוא בין אמת לשקר ואין בו דברי מהתלה שנאמרו שלא במקומם או טרם זמנם כלל וכלל. כתבי הקוראן הם בגדר גשם שמימי היורד בשפע בעונתו.

הקשר בין התגלות לתבונה

באמצעות שבועות אלו מציג בפנינו אלוהים את תופעות הטבע ומפנה את תשומת ליבנו לתופעות היקום. הוא קורא לנו להתבונן היטב במשנתו ובחוקיו הנצחיים הקובעים שחיי האדמה נשענים על גשמי

השמיים. כזאת היא המסורת האלוהית המשמשת כעדות נראית לעיני כול, ומבטאת את שלשלאות ההשראה והנבואה הנסתרות. יש לנצל עדות זו מבלי להישען על הבינה הסתמית כמקור הנחייה. מים רגילים אינם יכולים להחזיק מעמד ללא המים השמימיים. מי הגשמים מסוגלים למלא בארות ולספק להן התחדשות טבעית במידה שירדו בבוא העת, או לייבשן אם לא ירדו משמיים. כך הוא דין נביאי אלוהים הממלאים את ייעודם, בין אם הלכו בעלי הלבב בעקבותיהם ובין אם לאו. הם מאירים מתוך עצמם את לבבות בני תקופתם ומתגלים במלוא תעוזתם באופן שלא נגלו בעבר, וגורמים לבריות להתחיל לחפש ולחתור להכרת האמת מרצונם הם. גם בעל כורחם מתעורר בהם כוח חשיבתם מתוך העולם החשוך והנסתר שבו היו שרויים. כאשר נבחין בנהירה אחרי חיפוש האמת, יתחילו הבריות להרגיש בזיקה לאמונה, יבינו שהמים השמימיים חודרים עמוק לתוך האדמה ושהחזון האלוהי מאיר את לבבות המאמינים.

הסוגיה החמישית

מקורות ההכרה האלוהית

בשל הזמן הקצר העומד לרשותי איני יכול להציג את העקרונות שעליהם מתבסס הקוראן הקדוש בהקשר לסוגיה הזו ואשיב עליה בקיצור נמרץ ככל האפשר. הקוראן הקדוש מתייחס לנושא ידיעת אלוהים והכרתו ומחלק אותו לשלוש דרגות. התייחסנו לדרגות אלו כשעסקנו בהבהרת פרשת **הדחף להרבות** (אַל)תָּכָּאתֻ'ר). שלוש הדרגות הן: **הידיעה הברורה** (עִלְם אַל־יָקִין), **הראיה הברורה** (עַיִן אַל־יָקִין) ו**האמת הברורה** (חַק אַל־יָקִין).

כפי שהבהרנו, הידיעה הברורה מבוססת על ידיעה על קיומו של דבר מה המשוייך או נלווה אל הדבר עצמו, כמו הידיעה על הימצאותה של האש הנובעת מראיית עשן מיתמר. עשן שמיתמר מול עינינו מיידע אותנו שבוודאות גבוהה יש אש במקום, גם אם אנחנו לא רואים אותה כלל, זוהי **הידיעה הברורה**. אם נראה את להבות האש במו עינינו ידיעתנו על קיומה הופכת לוודאית, וזוהי **הראייה הברורה**, הדרגה השנייה של הידיעה במונחי הקוראן. הדרגה השלישית והגבוהה ביותר היא זו הנובעת מדבר שבו אנו מתנסים וחשים. במקרה הזה אם נכניס את ידנו ללהבות האש נגיע לדרגת הידיעה הגבוהה ביותר, חַק אַל־יָקִין, מונח **האמת הברורה** בקוראן הקדוש.

פרשת אַל)תָּכָּאתֻ'ר (השאיפה להרבות) שבה כבר עסקנו, מפרטת את שלוש דרגות הידיעה כך שמי שמבקש לרענן את זיכרונו בנושא זה

מוזמן לחזור אליה. הידיעה הברורה מבוססת על סיבתיות, ידע וחושינו האנושיים. אלוהים מתייחס לאנשי הגיהינום המתכחשים לאמצעים אלו בפסוק הבא:

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ * (الملك 67 : 11)

ואמרו: לו היינו שומעים או משכילים לא היינו בבני הלהבה (גיהינום). (פרשת השלטון 67 : 11)

דהיינו דיירי הגיהינום אומרים בינם לבין עצמם שאילו הקשיבו לדברי החוכמה של בעלי הלב הנעלה והיו נוהגים בתבונה בנתיבי הדת, לא היו שוכנים היום בגיהינום. אותו מסר חוזר בקוראן הקדוש בפסוק הבא:

لَا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا * (البقرة 2 : 287)

אין אלוהים כופה על נפש אלא כפי יכולתה. (פרשת הפרה 2 : 287)

בפסוק זה מבהיר אלוהים שהערכים והאמונה שהוא מנחיל לברואיו באמצעות שליחיו אינם חורגים מיכולת תפיסתם והבנתם. אלוהים אינו מכביד על בני האדם ואינו מצווה להם אמונה שאין ביכולתם לשאת. שני הפסוקים הללו מצביעים על כך שאדם יכול להפיק את המרב הדרוש **לידיעה הברורה** באמצעות השמיעה. כך למשל גם אם לא היינו בעיר לונדון ולא ראינו אותה במו עינינו, אנו בטוחים בקיומה כי רבים היו בה וראו אותה. או למשל למרות שלא חיינו בתקופתו של **עאלם-**

גיר ולא יכולנו לראותו במו עינינו, אין לנו צל של ספק באשר לעובדה **שעאלם־גיר** היה אחד הקיסרים המונגוליים ששלטו בהודו. מכאן אנו מסיקים שעובדת קיומו של דבר נסמכת על השמיעה, כמובן רק אם ניווכח שמידע שהגיע לאוזנינו על סמך עדות הוא תקף ומהווה ידיעה מוצקה, כזאת שלא נוכל להתכחש לה, או אז השמיעה תהווה ידיעה ברורה לגבינו. השראת הנביאים וספריהם מהווים אף הם אסמכתא משכנעת כמקור **לידיעה ברורה** המבוססת על השמיעה. כל זאת בתנאי שהמקורות שהעבירום אלינו מהימנים ואיננו מטילים ספק באשר לאמינותם. לעומת זאת אם יש בידנו מקור שמימי שיש לו חמישים או שבעים נוסחים שונים, ויהיו מי שיעידו שרק שניים או ארבעה מהם נכונים ואמינים ושהיתר מזויפים, הרי שחובה עלינו לפסול את כולם ללא יוצא מן הכלל, מחמת הספק וריבוי הניגודים. אסור להתבסס על ניגודים שכאלו כדי להכיר בידיעה. ידיעה חייבת להתבסס על היגיון בסיסי וסבירות, אחרת אין לראות בה **ידיעה ברורה**.

תכונת היתרון של הקוראן הקדוש

הקוראן הקדוש לעומת זאת אינו תלוי באסמכתא כלשהי ואינו נסמך על השמיעה כלל, משום שפסוקיו הקדושים שופעים ראיות ברורות, אותות ומופתים. פסוקים אלו אינם מטילים עלינו לקבל את עקרונותיו, כלליו וערכיו באמונה עיוורת. הם מושתתים על היגיון ואמות מידה שתכונות האדם ואופיו האנושיים יכולים לקבלם. על כן מרמז הקוראן הקדוש שעקרונותיו וכלליו חרוטים היטב באופיו הטבעי של האדם, כפי שמשתמע מהפסוק הבא:

وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ * (الأنبياء 21 : 51)

וזאת היא תזכורת מבורכת. (פרשת הנביאים 21 :51)

לאמור: הקוראן אינו דרישה לאמונה ועקרונות המבוססים על מוטיבים זרים ומוזרים כי אם הארה לאדם ותזכורת שערכיו ועקרונותיו נובעים מטבע בריאתו כבן אנוש ומחוקי הטבע האוניברסלי. במקום אחר נאמר:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ * (البقرة 2 : 257)

אין כפייה בדת. (פרשת הפרה 2 : 257)

פסוק זה אומר כי האסלאם אינו מנסה להטמיע את הוראות הדת והאמונה בכפייה, אלא מבהיר ומפרט סיבות תומכות לכל עניין ועניין ומביא ראיות ומופתים משכנעים. בנוסף לכך מצטיין הקוראן הקדוש ברוחניות ייחודית המקרינה באור יקרות את הנפש ואת הלב, כפי שמשתמע מהפסוק הבא:

وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ * (يونس 10 : 58)

ומרפא לאשר בתוך הלבבות. (פרשת יונה 10 : 58)

לאמור שאין הקוראן ספר שייחודו נובע מעצם היותו דוקומנט עתיק יומין שהורד אלינו הישר מהשמיים, כי אם ספר, מסמך אמין ואמיתי המבוסס על מופתים ואותות ברורים הקורנים אור שופע על סביבתם. אולם גם ראיות הגיוניות מבוססות על שמיעה מובילות לוודאות הידיעה הברורה. הקוראן הקדוש מתייחס לכך בפסקה הבאה:

إِنَّ فِي خَلْـقِ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِـلَافِ اللَّيْلِ

وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ * الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ * (آل عمران 3 : 191–192)

הינה בבריאת השמיים והארץ ובחילוף הלילה והיום, אותות לאנשי הבינה. אלה אשר הינם מזכירים את אלוהים בעומדם ובשבתם ובשוכבם על צידם, ומהרהרים על בריאת השמיים והארץ באומרם: "אלוהינו לא בראת זאת לשווא – ישתבח שמך. שמור אותנו מאש הגיהינום". (פרשת בית עמרם 3 : 191–192)

חכמים וברי לבב המתבוננים בבריאת הארץ וגרמי השמיים וחושבים על תופעת מחזוריות הלילה והיום, מגלים ראיות חד משמעיות לקיומו של אלוהים ישתבח שמו. מטבע הדברים הם חותרים למצוא מידע נוסף להבהרת הדברים שנשגבים מבינתם ומבקשים להסתייע באלוהים באמצעות הזכרתו בכל תנוחה שבה הם צופים ביקום, בין אם הם עומדים, יושבים או נוטים על צדם. ככל שהם מוסיפים להתבונן במכלול בריאת השמיים והארץ כך נחשפים ומתבהרים להם פני הדברים יותר ויותר, עד שהם מגיעים למסקנה הוודאית שהסדר המופתי המושלם והמוחשי של מחזוריות זו אינו סתמי ומקרי כי אם השתקפות התגלות פני הבורא המאירים, וכך מגיעים הם להכרת הבורא וידיעתו. במעמד זה הם פוצחים במזמור הלל ומשיחים בפני ההוד האלוהי לאמור: "הו

אלוהינו הדגול והמפואר, חלילה שיתכחש איש לקיומך או יפגע בהודך ובפארך. אנא הצל אותנו בחסדך מאש הגיהינום, שמור עלינו שלא נתכחש להווייתך כי התכחשות זו היא הגיהינום בפני עצמו. הכרת אלוהים וידיעתו יובילו אותנו לשלווה ולסיפוק ומי שהכרה זו נבצרת ממנו מנת חלקו תהיה גיהינום עוד בעולם הזה".

פשר הטבע האנושי

המצפון וההכרה הפנימית של האדם **פִּטְרָה** (**فطـــرة** בריאה), לאמור יצרו הטבעי של האדם, משמשים אף הם כמקור לידיעה ברורה. אלוהים יתעלה שמו מתייחס לכך בפסוק הבא:

فِطْـرَتَ اللهِ الّـتِي فَطَـرَ النّـاسَ عَلَيْهَـا * (الـروم 30 : 13)

בריאת אלוהים אשר ברא את בני האדם עליה.
(פרשת הרומים 30 : 31)

כלומר, בהתאם לבריאת אלוהים עיצב את יצרו הטבעי של האדם. מהו יסוד בריאה זו? ההתמקדות ביצר הטבעי בו נברא האדם שמובילה לאמונה באלוהים האחד והיחיד, שאין שותף לו, בורא הכול אינו ילוד ואינו מת.

פירטנו שדין ההכרה הפנימית של האדם כמקור ידע כדין הידיעה הברורה. למרות שאין כאן מעבר מודע מידיעה מסוימת אחת לשנייה שמבהירה ומאמתת ידיעה נוספת, כפי שמתקיים בידיעה על הימצאותה של האש מידיעת ראיית העשן. לאמיתו של דבר יש בהכרה הפנימית מעבר עדין לתכונה שאין לה הסבר במילים ואותה יצק אלוהים, יתעלה

שמו, בכל דבר המוביל לידיעה ברורה. כך שאם יתבונן בה היטב יקלוט האדם בשכלו את ייחודיותה ויסיק את הקשרה לידיעה ברורה, כמו בהקשר העשן והאש. ניקח למשל את ההוויה האלוהית ותכונותיה, אנו מדמים לעצמנו את דמותה וקושרים אותה לתכונות שאנו חפצים לראות בהוויה קדושה זו. אנו מנסים לדמיין ולשאול את עצמנו האם אלוהים הוא ילוד ובן תמותה שכמונו יודע סבל וכאב? עצם האפשרות של הרעיון הזה המחלחל בנו מזעזע אותנו קשות. טבע בריאתנו דוחה לחלוטין אפשרות כזו, מתקומם ואינו מסוגל לשאתה כלל. ממקום עמוק בתוכנו אנו מזדעקים ורואים באלוהים, יתעלה שמו, הכול יכול שבו אנו נותנים את מלוא אמוננו ואמונתנו, ישות מושלמת ומקודשת, נקייה מכל רבב או פגם. הבשורה האלוהית שאלוהים הוא אל אחד ויחיד איתנה ומוחלטת בהכרתנו הטבעית ואין בין ההוויה האלוהית ובין שלמות הכרתנו בה הפרדה כלשהי, כפי שאין הפרדה בין העשן והאש. מכאן שהידיעה הנובעת מההכרה הטבעית הפנימית של האדם מובילה לידיעה הברורה המוחלטת על ההוויה האלוהית.

הצורך בהתגלות להכרה מושלמת

דרגה גבוהה יותר של ידיעה מהדרגה שהבהרנו לעיל היא דרגת עַיִן אַלְיָקִין (עין היקין) הרְאִיָה הברורה, שמשמעותה ידיעה ישירה באמצעות ידיעה מוחשית ודאית. לראיה ברורה על ריח טוב או צחנה אנו מגיעים באמצעות חוש הריח שלנו; על מידת מתיקותו או מליחותו של מאכל אנו למדים באמצעות חוש הטעם שלנו; ואת מידת חומו של דבר מה אנו חשים באמצעות חוש המישוש שלנו. כל אלו נכללים בוודאות במסגרת הראיה הברורה הנובעת מיכולת חושינו בעולם הזה. לעומת זאת, דרגת ידיעתנו בכל הקשור בעולם הבא תגיע לדרגת הראיה הברורה אך ורק בהתגלות ההשראה האלוהית המתגשמת על ידי שמיעת

הקול האלוהי באוזנינו וראייה ודאית של החזון האלוהי במו עינינו. אין ביכולתנו להגיע להכרה מושלמת באלוהים ישתבח שמו, מבלי להסתייע בהשראה ובחזון. יתרה מכך, קיימת בליבנו כמיהה וצימאון לזכות בהשראה זאת שאליה ואל אוצרותיה הכמוסים לא נוכל להגיע ללא סיועו של אלוהים הכול יכול.

האם יכולים אנו בחיינו, שהם קנה המידה היחיד שברשותנו לקורה בעולם הבא, להיות משוכנעים ולהאמין בעיניים עצומות בקיומו של אלוהים המושלם והכול יכול, בהתבסס על סיפורים ואגדות, על סמך מידע חלקי ופגום וראיות רדודות ולא משכנעות על ההוויה האלוהית, ראיות המופצות בעולם עד היום? האם אין אוהבי אלוהים המושבעים והמסורים כמהים לעונג ולאושר הנובעים משפיכת שיחם בפני אהובם? האם אלו שהקריבו את הכול לאלוהים והתמסרו לו בנפשם, בליבם ובכל מאודם יסכימו לנראה באור העמום מבלי לחזות בפנים המאירות של שמש היושר? האם אין זה ודאי שקריאתו של אלוהים "**אני הוא**" היא ידיעה מסוג הראיה הברורה והוודאית להווייתו ולקיומו יותר מכל כתבי הפילוסופים, הגדושים בתאוריות וניתוחים, שאינם מגיעים לקרסולי הקריאה הנשגבה של אלוהים "**אני הוא**"?

לסיכומו של דבר, אם אלוהים נאות להעניק לדורשי האמת ידיעה מושלמת על הווייתו הרי אין ספק שלא נעל בפניהם את הדלתות המובילות להשראה האלוהית ולשפיכת שיחם בפניו. בהקשר לכך מלמד אותנו הקוראן הקדוש את התפילה הבאה:

اهْدِنَــا الــصِّرَاطَ الْمُسْــتَقِيمَ (6) صِرَاطَ الَّذِيــنَ
أَنْعَمْــتَ عَلَيْهِــمْ * (الفاتحــة 1 : 6–7)

הנחה אותנו באורח מישרים, אורח אלה אשר
אותם חננת בחסדך. (פרשת הפתיחה 1 : 6–7)

הברכות שבהנחיית הפסוק הזה הן הברכות המוענקות לאדם ישירות מאלוהים באמצעות ההתגלות והחזון. אלוהים יתברך שמו אומר במקום אחר בקוראן הקדוש:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ
عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ * (فصلت14:13)

אלה אשר אמרו: אלוהים אלוהינו ויהיו ישרים
ירדו עליהם המלאכים (לאמור): אל תיראו ואל
תתעצבו והתבשרו בגן עדן אשר היינו מבטיחים
לכם. (פרשת האותות המפורשים 31:41)

פסוק זה מבהיר בפשטות שמאמיניו הישרים של אלוהים זוכים בהכרה האלוהית גם בנסיבות של פחד ועצב, ומלאכים נשלחים אליהם לחזק את ידיהם ולנחמם. באותו הקשר אומר אלוהים יתעלה שמו במקום אחר:

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ * لَهُمُ الْبُشْرَى فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ * (يونس 01 : 56)

לאלה המאמינים ויראי אלוהים הבשורה בחיי
העולם הזה ובעולם הבא. (פרשת יונה 10 : 65)

דהיינו, הבשורה הטובה מובטחת לאוהבי אלוהים הישרים באמצעות

דברו של אלוהים והשראתו.

משמעותן של ההתגלויות וההשראות

כדאי שנבהיר שמשמעות המושג **אִלְהָאם إِلْهَام** (השראה או התגלות) אינו רעיון כלשהו העולה וצף בנפש האדם כמו השראתו של משורר בשעת כתיבת שורות שיר כאשר מוחו מוביל אותו משורה לשורה. אין מדובר כאן בהתגלות, כי אם בהקשרים אסוציאטיביים יצירתיים המנחים את מוחו. ההשראה הארצית אינה מבחינה כלל בין טוב לרע. אם ניקח לדוגמא משורר ישר והגון המחבר חרוזים שצדק ויושר בבסיסם, ולעומתו משורר מרושע שדברי שקר, הבל ובוז לישרי הדרך בבסיסם, הרי ששניהם כותבי שירים מיומנים אבל לא מן הנמנע שדווקא שירי הרשע השטניים יהיו באיכות אומנותית טובה יותר משירי המשורר ישר הדרך, בשל כישוריו ומיומנויותיו של הרשע. אם נטיותיו של המשורר יחשבו כהשראה הרי שגם המשורר המתהולל והמופקר, אויב האמת ואויב ישרי הדרך יוכל להיקרא איש של השראה! האם גם רוצחים, פושעים וגנבים בעלי כישרון ומיומנויות הם אנשי השראה? ראייה כזו מטעה ועושה עוול כבד לאנשים ישרי דרך.

אותות ההשראה וההתגלות האמיתית

מהי אם כן השראה והתגלות? היא שיחת השכינה, דברי אלוהים לעבדיו ישרי הדרך שבהם בחר מבין כלל בריותיו. השכינה האלוהית היא צחה וטהורה, נטולת כל פגם של חזיונות נפסדים, דברי להג והבל, נטולת כל רוע ומצטיינת בדברי חוכמה ואושר שמימיים. לעיתים דברו של אלוהים אל עבד מעבדיו עלול להיות מעין מבחן כדי לנסות את כושר עמידתו ומידת חולשתו. זה שלב שבו נחה על נאמנו זה של אלוהים

התגלות חלקית בלבד, אם יתמיד במשך תקופת הניסיון, וילך בדרכי הצדיקים האמיתיים והכנים ולא ייכשל, תצלח דרכו; אם יסטה מדרך המאמינים הישרים, או אז יסיר ממנו אלוהים את ההתגלות ויותיר אותו עם הריקנות וההבל.

מיליונים זכו בהתגלות האלוהית אבל ראוי לציין שהערכתו של אלוהים אליהם לא הייתה במידה שווה. גם הנביאים, שהגיעו לדרגה הגבוהה ביותר של האמונה והנאמנות, אינם שווים בפני אלוהים, כפי שמופיע בפסוק הבא:

تِلْـكَ الرُّسُـلُ فَضَّلْنَـا بَعْضَهُـمْ عَلَى بَعْـضٍ *
(البقـرة 2 : 254)

השליחים האלה, העלינו את חלקם על פני זולתם. (פרשת הפרה 2 : 254)

הווה אומר שההתגלות היא חסד אלוהי, אין לה השפעה על התגשמות המעלות הטובות והיא נמדדת ביחס למידת המסירות והכנות של המאמין באלוהים. השכינה במהותה היא פירות איכותן של תכונות נשגבות אלו.

אם ההידברות בין האדם לבוראו היא הדדית ונכללים בה האור וההוד האלוהי, ידיעת צפונות העתיד וידיעת האמת, אין ספק שהידברות זו היא ההתגלות האלוהית. התגלות זו באה לידי ביטוי בדו־שיח בין אלוהים לבין העובד אותו, כפי שקורה במפגש בין שני ידידים. אם עבדו של אלוהים שואל שאלה בנושא כלשהו הוא יקבל תשובה רהוטה, ברורה, נטולת כל פגם ודברי הבל. מעין שיח נפש נעלה של חסד אלוהי שהגדרתו כהתגלות היא הגדרה הולמת. מאמין כזה של אלוהים שחווה

התגלות זוכה לכבוד ולהוקרה אלוהיים.

הואיל וההתגלות היא מתת חסד והזוכה בה מתכבד בדו־שיח אלוהי אמיתי וצלול הרי שהתגלות זו מוענקת אך ורק למתמידים בשקידה מעמיקה באמונתם, במסירותם ובמעשיהם של ישרי הדרך. ההתגלות האלוהית הינה בגדר ניסים ונפלאות, צפונות העתיד צפים ועולים אל מול פניו של המאמין החווה התגלות זו כאור נוצץ ופיו שופע מילות הערצה.

המאמין שזוכה בהארת ההתגלות הנשגבה של בורא השמיים והארץ ייהנה ממנה גם בחיי העולם הזה.

יש לזכור שהיכולת האנושית ליצור צירופי מילים, משפטים או חרוזים המוגדרים כתולדה של השראה אינה קשורה בשום אופן למאפייני השראת ההתגלות האלוהית הנשגבה. אדם שניחן בכישרון כזה והולך שבי אחרי כישרונו עובר לבטח מבחן אלוהי, כי אלוהים יתעלה שמו מעמיד עצלנים ובורים במבחן. הוא מוליך אותם שולל בהברקות תחביריות, מפיק מלשונם ביטויים מקסימים ומביא אותם לעיוורון חושים כך שאין ביכולתם להבחין אם הברקות ויצירות לשון אלו הן פרי התגלות והשראה אלוהית או שמא שטנית. מוטב לו לאדם הניצב לפני מבחן כזה לחזור בתשובה ולשוב למוטב.

המאמין הצדיק וישר הדרך ששערי ההתגלות האלוהית נפתחים בפניו במלואם הוא זה הזוכה בדו־שיח ישיר עם אלוהים, דו־שיח שופע אור, חוכמה, נועם, הוד והתפעמות. מתת הדיאלוג האלוהי מאפשרת לזוכה בה לשאול ולקבל תשובות רבות כשהוא במצב של ערנות מלאה. זה שואל וההוא משיב; ההוא מתווכח וזה מגיב; המאמין פונה לאלוהים בתחינות וסליחות ואלוהים נענה לתחינותיו וחוזר חלילה עד שהשיח מגיע לשיאו, אלוהים נעתר לכניעת מאמינו והיעתרותו וחושף בפניו את ידיעת האמת, בקיאות הנפש ואף את צפונות העתיד ומאציל עליו

בהתגלותו המושלמת הוד וכבוד פעם אחר פעם. מאמין הזוכה לחסד נשגב זה מן הדין שיודה לאלוהים ירום הודו במיטב התודות, ומן הראוי שיקריב את כל כולו למען אלוהים אשר ברוב חסדו בחר בו מבין הבריות ועשה אותו לממשיך דרכם של הצדיקים וישרי הדרך מלפניו. חסד כזה אכן נדיר להשיגו, מתי מעט הם בני המזל הזוכים בו ומי שאכן השיג אותו זוכה בברכה שאין לה אח ורע.

המאפיין הייחודי של האסלאם

מראשיתו היו באסלאם מאמינים שהגיעו לדרגת התרוממות הרוח הזו. האסלאם היא הדת היחידה שבה אלוהים מקרב אליו את המתמיד והמעמיק ההולך בדרכו, מנהל איתו דו־שיח, מפנים בו את דברו, מקבע את כס מלכותו בעומק לבבו, מרומם אותו לשמיים העליונים ומרעיף עליו מחסדיו, כפי שנהג עם מאמיניו הראשונים.

אבוי לעולם הזה, מוכה העיוורון, שאינו יודע להבחין ולהבין עד לאן עשוי להגיע האדם המעמיק באמונתו וקרב לאיטו אל התגלות האלוהים. מעשה זה מביא את שוכני העולם הזה, המנותקים ממנו לחלוטין, להכריז על המאמין ככופר ולעוט עליו או לחלופין להעלותו לדרגת אל. בשני המקרים הם אינם אלא טועים וחוטאים, אלו זלזלו ואלו הגזימו. אדם בר־דעת לא יתכחש ויבוז למאמין המעמיק ובו בזמן לא יקדש אותו ולא יהפוך אותו לאל. בד בבד עם עלייתו בדרגות האמונה אלוהים נקשר אל המאמין יותר ויותר, שומר לו אמונים, קושר אותו אליו בדרך של ניסים ונפלאות, עוטה עליו את גלימת האלוהות והופך אותו להשתקפות של צלמו הוא, צלם אלוהים. זאת משמעות דברי הנביא הקדוש **מוחמד** באומרו: "**מי שראה אותי, ראה את אלוהים**".

זו היא הדרגה העליונה בהתרוממות רוחו של המאמין, דרגה שבה הוא

זוכה לאושר, נחת וסיפוק.

כותב המאמר זכה בדו־שיח האלוהי

אחטא כלפיכם אם לא אתוודה בשלב זה שאכן נפל בחלקי להתעלות ולהגיע לדרגה הרוחנית שהבהרתי כאן. השפע האלוהי הרעיף עליי את חסד ההתגלות ואת דרגת האמונה העליונה שאליה התייחסתי כאן בפירוט ובהרחבה. אני כאן ביניכם כדי לפקוח את עיניכם, להאיר את מהות הצדק בעיני התוהים ולהנחות את דורשי האמת לתכלית הנכספת. לבשר למאמינים את בשורת המעיין הקדוש שרבים הרחיבו עליו את הדיבור אך מעטים בלבד נהרו אליו. מבטיח אני למקשיבים לדבריי, שרק אלו הנוהגים בהתאם להנחיות הקוראן הקדוש ודבקים בו יזכו לישועה ולאושר הנצחי. מייחל אני מעומק לבבי שגם אחרים יראו את שזכיתי אני לראות וישמעו את ששמעתי אני; יניחו לסיפורי ההבל התפלים וינהרו למעיין האמת, מקור הידע האמיתי והשלם המוביל אותנו להתגלות האלוהית. מי המעיין הצלולים והטהורים המסירים כל ספק, וההשתקפות שדרכה נחשפים פני אלוהים, ישתבח שמו, ניתנים להשגה באמצעות דברו של אלוהים, ההתגלות הרוחנית הקדושה, שאליה התייחסתי ואליה הפניתי את תשומת ליבכם. אמת היא שאם הנפש אכן תחפוץ בכנות ללכת בדרך זו מוקדם ככל האפשר והלב ינהר אחריה, יוכלו הבריות להתרכז ולהתאמץ בחיפוש אחריה. כל עוד לא יסיר האדם וינער מעצמו את הבורות והבערות, לא יוכל להכשיר את עצמו ולא יוכל למצוא את הדרך הנכספת הזו. מבטיח אני לדורשי האמת בוודאות מוחלטת שרק האסלאם בלבד יכול להוביל לתכלית הנכספת ולישועה. עבור שאר הבריות הנתיב המוביל להשראה האלוהית כבר נחסם והוא פתוח אך ורק לחסידי הנביא מוחמד, עליו השלום, ולהולכים בעקבותיו. אלו שנשלל מהם החסד האלוהי, הטוענים שאלוהים ישתבח

שמו חסם בפניהם את הדרך, טועים טעות מרה. היו בטוחים שכפי שהאדם אינו יכול לראות ללא עיניים, אינו יכול לשמוע ללא אוזניים ואינו מסוגל לדבר ללא לשון כך אין הוא יכול לזכות בראיית פני האהוב הקדוש ללא סיועו של הקוראן הקדוש. כל חיי, מאז היותי איש צעיר ועד ימי זקנותי, לא ראיתי אדם שזכה לשתות את מי המעיין הטהור של הידיעה מחוץ למקור זה.

ההתגלות האלוהית אמצעי הידע המושלם

זכרו, אין איש המסוגל להתחרות באלוהים או לבטל את רצונו. דעו שהדרך היחידה להגיע לידיעה המושלמת תלויה בהתגלות ובהשראה האלוהית, שהיו מנת חלקם של שליחי אלוהים. שערי השמיים עדיין פתוחים כדי לאפשר לבני האדם מעבר בדרכם אל ההתגלות וההשראה האלוהית, שלולא היא העולם היה נכחד. כדי להגיע עדיה חייב האדם לצעוד בנתיב הנכון, רק כך ימצאנה.

מי החיים ירדו מהשמיים ונאספו במאגר גדול והולם. מן הראוי שתשקיעו מאמץ גדול ותאבקו כדי להגיע למאגר זה. אל תירתעו מדבר, אם תיפלו – קומו על רגליכם, שוב ושוב, עד ששפתותיכם תהיינה מונחות על מי החיים הצוננים והמרעננים. בהקשר זה יש לציין שאושרו של האדם מתגשם הודות לחתירתו הבלתי נלאית לפסגה, להסרת כל חיץ בינו לבין אהובו. כפי שאור היום מוענק לנו משמיים כדי להאיר את הארץ כך גם האור האמיתי המנחה אותנו להתגלות ולהשראה האלוהית, מקורו בשמיים.

לעולם לא תגיעו להכרה האלוהית באמצעות דיבורי הבל, השערות או ניחושים. האם אפשר להבחין במשהו בחשכה מוחלטת? רק האור האלוהי יכול להנחותינו להכרה האלוהית, לא השערות וניחושים.

אלוהים האמיתי אינו אלוהים שאינו פוצה פה, שהווייתו מבוססת על השערותינו, כי אם אלוהים המוכיח את הווייתו בעצם נוכחותו. הגיע הזמן ששערי השמיים ייפתחו ויעלה שחר האשמורת האחרונה. תבוא הברכה על אלו שבחרו בהתרוממות הרוח והאמונה בחיפושם אחר אלוהים האמיתי, אלוהים שמבחן הזמן ומצוקותיו אינם חלים עליו ותהפוכות הימים אינן משפיעות עליו. אורו הנצחי אינו נחלש לעולם ומופץ לכל עבר, ככתוב בפסוק הבא מהקוראן הקדוש:

اللهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ * (النور 24 : 36)

אלוהים הוא אור השמיים והארץ. (פרשת האור 24 : 36)

אלוהים הוא מקור כל האורות, הן בשמיים והן בארץ, הוא ורק הוא האלוהים האמיתי הקיים.

האמצעי השלישי לידיעה הוא, ללא ספק, ההתנסות בכל הקשיים, האסונות והסבל שחוו הנביאים ועושי דברם הצדיקים מידי מתנגדיהם או מיד הגורל. העמידה בסבל ובעינויים הופכת את המצוות ואת ההנחיות שהובנו על ידי האדם באופן שכלתני בלבד למוחשיות, לניסיון חיים מעשי ומביאות אותו לדרגה הגבוהה ביותר, לשיא, שלב בו האדם מתוודע להתגלות ולהשראה האלוהית הטהורה שהעמידה אותו בכל המבחנים שבהם התנסה בימי חייו. כל התכונות הנעלות, כגון מחילה, תגמול, סיבולת, רחמים וכדומה, החולפות בלב ובמוח הן בסופו של דבר רק תאורטיות. הן מתגשמות והופכות למוחשיות ומושלמות רק בדרך ההתנסות. אדם המתנסה בסבל ופורענויות ויכול להם, נפתחים בפניו מעיינות הידע יקר הערך שנערם בליבו ובמוחו. ביישום נכון של נפתולי חייו והתנסויותיו תתגשם באותו אדם ההתגלות וההשראה האלוהית

והתכונות הללו אכן ישפיעו ויכתיבו את אופיו החיצוני ואת פנימיותו של הסובל, כפי שאומר אלוהים המהולל בפסוקים הבאים בקוראן:

وَلَنَبْلُوَنّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثّمَرَاتِ وَبَشّرِ الصّابِرِينَ * الّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنّا لِلّهِ وَإِنّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ * أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ * (البقرة 2 : 156–158)

ואכן נסה ננסכם (נעמידכם בניסיון) במסות שונות בפחד וברעב ובחסרון הון ונפשות ויבול, ובשֵר את המייחלים בעת יקראם אסון ואמרו: אנו לאלוהים ואליו נשוב; אלה יישאו ברכה מאת אלוהיהם ורחמם ואלה הם המאושרים בדרך. (פרשת הפרה 2 : 156–158)

ובפסוק הבא:

لَتُبْلَوُنّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنّ مِنَ الّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتّقُوا فَإِنّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ * (آل عمران 3 : 187)

העמד תעמדו למבחן על רכושכם ועל נפשותיכם.

ושמוע תשמעו מאלה אשר ניתן להם הספר לפניכם, ומאלה המשתפים דברי־בלע רבים. אך אם תעמדו בעוז רוח ותיראו. הינה מעמד נחוש ונשגב הוא. (פרשת בית עמרם 3 : 187)

פסוקים אלו מבהירים לנו שאין כל תועלת וכבוד בידיעה השטחית, התאורטית הנצברת במוחו של האדם ובלבבו, משום שהידע הזה חסר כל ערך. מצבור הידע הופך מוחשי ויקר ערך רק כשהוא חודר מעשית ומוחשית ללב ולנפש, ומשתקף בתודעתנו מתוך ההתנסות המעשית שאנו חווים בנפתולי חיינו. כל ידיעה באשר היא הרי היא חסרת משמעות אם אינה נרכשת על סמך התנסות. אם ניקח לדוגמא אפיית לחם, תמיד ידענו שזאת מלאכה שאינה מצריכה יכולת מורכבת, כל שצריך לעשות אחרי שלשנו את הבצק הוא לחלק אותו לכדורי בצק במידה הנכונה, למעוך כל כדור בצק בין ידינו כדי לתת לו צורה שטוחה, לשים אותו במחבת שחומם היטב ולהניע אותו לכאן ולכאן עד שהוא נאפה ללחם. כל זה נכון לחלוטין אבל נובע רק מיכולת הבנתנו התאורטית. אם ננסה לאפות לחם בפועל, ללא כל ניסיון מעשי, המכשול הראשון בו נתקל יהיה הכנת הבצק במתכונת הנכונה כך שלא יהיה קשה מדי או רך מדי. גם אם נצליח להכין בצק נכון, אחרי מאמצים וניסיונות שוחקים, הלחם שנאפה יהיה מן הסתם חציו שרוף וחציו לא אפוי, מלא בגושים וחסר צורה, וככל הנראה השחתנו כמות גדולה של קמח. וזאת למרות שלפחות חמישים שנה צפינו באפיית לחם וסמכנו על הידע העיוני שלנו מבלי שהתנסינו באפייה בעצמנו.

אם כך הוא המצב בידיעת הדברים הפשוטים והבסיסיים איך יכולים אנו לסמוך רק על ידיעותינו התאורטיות בעניינים בעלי חשיבות נעלה? אלוהים הכול יכול מלמד אותנו בפסוקים אלו שהסבל שהוא מכביד

עלינו הוא הדרך להביא את ידיעותינו לדרגה של שלמות על סמך הניסיון. אלוהים מתרה בנו בפסוקים אלו שלבטח נתנסה בכל הקשור לרכושנו ולנפשות שבחיינו. אנשים מדתות שונות, כולל כאלו שעשו עצמם בני ברית עם אלוהים, יפגעו בכם, יהרגו אתכם ויגרמו לכם סבל רב, אבל אם תשכון בכם תעצומת הנפש ותרסנו את עצמכם, יהווה הדבר עדות לשלמות ניסיונכם וידיעתכם.

העיקר במשמעות הפסוקים הללו הוא להוכיח לנו שהידיעה הרוחנית הנכספת היא זו הנרכשת מהניסיון המעשי, הפיזי, של נפתולי חיינו. כפי שהעושר מכפיל את עצמו באמצעות המסחר כך הידיעה מגיעה לשיאה הנכסף באמצעות הניסיון המעשי. יישום הידיעה הלכה למעשה מביא את האדם לדרגת האמת הברורה (חַק אַל־יָקִין **حــق اليقــين**). דרגת ידיעה שאי אפשר להשיגה אם לא תעמוד במבחן הניסיון המעשי על כל צדדיו. זהו הדבר המאפיין את האסלאם. אלוהים הכול יכול העניק למאמיניו את ההזדמנות להמחיש לעצמם באופן מעשי את כל מה שמלמד אותם הקוראן וכך להתמלא באורו.

שתי התקופות בחיי הנביא הקדוש

זאת הסיבה שבעטיה חילק אלוהים יתעלה שמו את חיי נביאו הקדוש, יהיו שלום וברכתו של אלוהים עליו, לשתי תקופות: תקופה אחת של עינויים ופורענויות ותקופה שנייה של הצלחה, ניצחון ופריחה. הנביא הקדוש, עליו השלום, הועמד במבחן ההתנסות המוסרית בשתי תקופות חייו וחלוקה זו נועדה להבהיר, לחשוף ולספק לנו דוגמאות ומקרים של התנהגותו המוסרית והמורלית בשתי תקופות מנוגדות אלו, זאת לעומת אלו המתנסים רק בעיתות ניצחון, הצלחה ופריחה. בשתי תקופות חייו אלו גילה הנביא הקדוש רמה עילאית של מוסר והתנהגות מיטבית.

שלוש עשרה שנות שהייתו של הנביא הקדוש, יהיו שלום וברכתו של אלוהים עליו, בעיר מכה היו תקופה של סבל בל יתואר. עיון בתולדות חייו מראה בבירור שבאותה תקופה הוא ניחן בכל התכונות המוסריות המתחייבות בנסיבות המצוקה והמבחן, כגון השלכת יהבו על האמונה באלוהים, עוצמה, סובלנות, קור רוח, דבקות במילוי מחויבויותיו והתגברות על פחדיו. התנהגותו הייתה כה מופתית ומפתיעה עד שהֶרשימה עמוקות אפילו את הכופרים שהתפעלו מעמידתו האיתנה ומאמונתו הכנה למרות הנסיבות הקשות מנשוא של סבל וייסורים, והשתכנעו באמונתו המוחלטת באלוהים ובשליחותו.

בעידן השני בחייו של הנביא הקדוש, ימים שבהם גילה מידת רחמים, מחילה, חנינה, נדיבות, אומץ לב, כוח סבל וגמילות חסדים, הרשים והפליא בשנית את הכופרים שהלכו שבי אחריו בשל כך. רבים מהם התאסלמו כאות הערכה לאורח חייו והתנהגותו המוסרית הנעלה. הוא סלח לאלו שהתאכזרו אליו ואל מאמיניו שאותם גירשו ממולדתם מכה, הושיע את העניים, סייע לנזקקים אומללים ושילח לחופשי את אלו שהיו אויביו המושבעים לאחר שהתהפכו היוצרות וגורלם היה בידיו.

מידות מוסר אלו והתנהגותו המופתית של הנביא הקדוש עליו השלום שכנעו את הערבים שאכן מדובר באדם נעלה, ישר דרך וצדיק בכל רמ"ח איבריו. שום אדם לא היה מפגין רמה נעלה כזו של מוסר ומתנהג במופתיות כזו אם לא הייתה בו התגלות והשראה אלוהית אמיתית. הכרה זו הפכה חיש מהר את השנאה והעויינות כלפיו לידידות והערכה כנה.

הגבוהה במידות המוסר של אדון השליחים

מידת המוסר הנשגבה ביותר של הנביא הקדוש עליו השלום מתוארת בפסוק הבא בקוראן:

قُـلْ إِنّ صَـلَاتِي وَنُسُـكِي وَمَحْيَـايَ وَمَمَـاتِي لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِـينَ * (الأنعـام 6 : 163)

אמור: תפילתי ועבודתי וחיי ומותי לאלוהים ריבון העולמים הם. (פרשת המקנה 6 : 163)

כלומר, הנביא הקדוש התמסר לתפילותיו ולקיום מצוותיו של אלוהים במלואן, הקריב את חייו ומותו להאדרת שם אלוהים, הדרו וכבודו, למען רווחת מאמיניו והושעתם מהמצוקות ומהאתגרים בנפתולי חייהם. יש להבהיר שבמוות למען אלוהים ולטובת מאמיניו בפסוק הזה אין כל כוונה למוות של התאבדות. הנביא הקדוש הסתייג ממוות שכזה וכל ויכוח בנושא הזה פוגם בטוהר כוונותיו. הקוראן הקדוש אף הוא אוסר על מוות בהתאבדות והתרה במתכוונים להתאבד בכל דרך שהיא בעונש כבד. הפסוק הבא בקוראן הקדוש מתייחס לסוגיה זו:

وَلَا تُلْقُـوا بِأَيْدِيكُـمْ إِلَى التَّهْلُكَـةِ * (البقـرة 2 : 196)

ולא תפילו (את נפשכם) בידיכם אל המוות. (פרשת הפרה 2 : 196)

ברור לחלוטין שאדם אינו מושיע את חברו הסובל ממיגרנה, על ידי כך שירוצץ את גולגולתו מתוך רחמים, מעשה הגובל בטירוף הדעת. לאמור, המוות שאליו התכוון הנביא הקדוש עליו השלום משמעותו הקרבת חייו למען האנושות על ידי הזדהות עמוקה וכנה עם רווחת הבריות באמצעות התפילה, מילוי המצוות, מעשים נכונים ונשיאת עול מעשיהם וחטאיהם של בני האדם בסובלנות ובסלחנות על ידי הקרבת

חייו האישיים, שלוותו ומנוחתו למען הגשמת מטרה נכספת זו. הקוראן הקדוש מתייחס לכך בפסוק הבא:

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ * (الشعراء 26 : 4)

האמנם תמית את עצמך מצער על שאינם מאמינים? (פרשת המשוררים 26 : 4)

ובאותו הקשר אומר אלוהים יתעלה שמו:

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ * (فاطر 35 : 9)

אל תייגע את ליבך צער עליהם. (פרשת המלאכים 35 : 9)

אכן, ההקרבה האידיאלית למען הזולת כרוכה בנשיאה בעול ובסבל לטובת רווחתם של אחרים, באימוץ תכונות מוסר נעלות ותכונות הולמות שיבטיחו את רווחת הזולת ואושרו ובהתמדה בכך; ואין לה דבר עם ריסוק ראשו של מישהו במעשה מסוכן מאוד בגלל טעויותיו, או ויתור על נשמתך בעזרת שניים–שלושה גרגרי רעל סטריכנין, באשליה שמהלך אבסורדי כזה יושיע אנשים ממצוקתם הקשה. התנהגות כזו יאה לחלשי אופי, למוגי לב ולמיואשים הסבורים שההתאבדות תושיעם בעיתות עימות ומצוקה קשים מנשוא. התאבדות כפי שנבהיר להלן היא איוולת מוחלטת, חרפה ואות קלון. תכונות המוסר הנעלות באות לידי ביטוי ביכולתו של האדם לעמוד איתן, נחוש בערכיו בעיתות מצוקה ורווחה כאחד. אין די בכך שיפגין כניעה וסלחנות מול אויביו בעיתות

חולשה וחוסר אונים, כאשר נבצר ממנו להשיב להם כגמולם כי אין לדעת איך היה נוהג ומה הייתה תגובתו או מידת נקמנותו לו היה יכול להגיב.

אדם הניחן בסגולות מוסריות נעלות הוא זה המגלה כניעה וסלחנות מול התנכלות אויביו בעיתות חולשה וחוסר אונים ומנגד אינו נוקם בהם בעיתות שהשררה והכוח לצידו, אלא מוחל לאלו שרדו בו לאחר שנכנעו בפניו והרי הם נתונים כליל לחסדי רחמיו. ברור הוא שאם לא הייתה לאדם ההזדמנות ליטול חלק בשדות הקרב, לא ניתן יהיה לקבוע אם הוא גיבור או פחדן. אין באפשרותנו לדעת כיצד היה נוהג באויביו לאחר שהכניעם כמו שאיננו יודעים איך היה נוהג בעושרו החומרי לו היה מתעשר, האם היה שומר אותו לעצמו או מחלק אותו ברוחב לב לנזקקים? במקרה של הנביא הקדוש, יהיו השלום וברכותיו של האל עימו, הרעיף עליו אלוהים את חסדו והקנה לו את היכולת להביא לידי ביטוי במלואן את כל תכונות המוסר, כגון נדיבות לב, מתינות ויישוב דעת, סובלנות, סלחנות, גבורה ונחישות ברמה עילאית ונשגבת שלא היה לה אח ורע בכל תולדות דברי הימים. הנביא הקדוש הוכיח לעולם ומלואו שבשתי התקופות המנוגדות בחייו – בעידן החולשה, העוני והאומללות כמו גם בעידן היכולת והכוח, העושר והרווחה – הוא נהג באמות מידה נעלות של תכונות מוסר. למען האמת ההיסטורית יש לציין שמידות אלו של סלחנות וסובלנות לא חלו על אויבי האסלאם המיליטנטים שרדפו את המוסלמים, אלו שדגלו בצורך להכרית את האסלאם מעל פני האדמה והתאכזרו קשות למוסלמים. אויבים קיצוניים אלו לא נמלטו מעונשו של אלוהים. משמעות ויתורו על הענשתם במקרה זה הייתה יכולה להביא לידי הכחדת המאמינים המוסלמים.

הסיבה למלחמותיו של הנביא הקדוש

המלחמות שהוביל הנביא הקדוש, יהיו השלום וברכות אלוהים איתו, לא נעשו למען הרג ושפיכת דם מיותרת. מלחמות אלו נכפו על המוסלמים מתוך התגוננות מפני גירושם מבתיהם של גברים, נשים, זקנים וילדים רבים חפים מכל פשע, ורציחתם ההמונית והשרירותית בדם קר במטרה אחת ויחידה – לדכא את דת האסלאם ולחסלה. מתנגדי האסלאם לא נאותו לרסן את עצמם ולא חדלו ממאמציהם למנוע את הפצתו בדרכים נפשעות אלו. מכאן שלא היה מנוס בפני המוסלמים אלא לנהוג במצוותו של אלוהים להגנה עצמית לפני שיושמדו כליל, ולהניף את חרבם כנגד החרב שבאה להכחידם. האם היה על המוסלמים לשבת בחיבוק ידיים ולקבל בסובלנות ובאיפוק את מבקשי נפשם, אשר טבחו ללא כל חמלה אלפים של חפים מפשע, כולל נשים, זקנים וטף שכל "חטאם" היה שהיו בני דת האסלאם, מבלי להשיב מלחמה לרודפיהם?

טעות גסה

אם המוסלמים לא היו קמים על רודפיהם קרוב לוודאי שהיו מושמדים ונכחדים.

טעות חמורה של מתנגדי האסלאם הייתה הנחת יסוד בתפיסת עולמם לפיה אלוהים יצווה שהתנגדות לאויבים תבוא לידי ביטוי בדרך של סובלנות ועדינות בכל תנאי. בני אדם רשעים אלו דימו לעצמם שיראת הכבוד של המאמינים באלוהים ירום הודו, תבוא לידי ביטוי אך ורק באיכויות של עדינות ורוך. כל בר־דעת שראשו על כתפיו המתבונן סביבו ובוחן את הדברים בעיניים פקוחות מבין שאנשים מסוג זה חיים בטעות גדולה. התבוננות בחוקי הטבע האלוהיים מראה שלמרות שהם אכן מונחי רחמים טהורים, חוקים אלו אינם באים לידי ביטוי בדרך של

סובלנות ורכות בכל הנסיבות. כפי שרופא מומחה, מתוך התחשבות ורחמים טהורים, ייתן לנו במקרה מסוים שיקוי טעים ומתוק ואילו במקרים אחרים ישקה אותנו בתרופה מרה כמזור לחוליינו.

רחמיו של אלוהים משולים למידת הרחמים שבה כל אחד ואחת מאיתנו נוהג בגופו. אין כל ספק שאנו אוהבים את כל גופנו כולו, ואם יחפוץ מישהו למרוט ולו שערה אחת משערותינו הדבר יפריע לנו מאוד. ועם זאת, למרות שאנו רוחשים אהבה לכל הגוף, וכל איבר מאיברינו יקר ואנו חוששים שייגרם נזק או יאבד כל אחד ואחד מהם, הרי ברור לכולנו שהאהבה והדאגה לאיברינו השונים אינה שווה בחשיבותה. בפועל אהבתנו לאיברים החיוניים בגופנו, שעליהם מבוסס קיומנו הוודאי, זוכה לעדיפות רבה. אותו יחס מתקיים גם בעוצמת אהבתנו למכלול איברינו שהיא עמוקה מאהבתנו לכל איבר בנפרד. כשביטחונו של איבר חיוני בגופנו מותנה בפציעתו, כריתתו או נטרולו של איבר נחות ממנו – אנו נסכים בהכרה צלולה למהלך שכזה. אנו מצטערים על פגיעה או כריתה של איבר בגופנו היקר לנו תמיד, אבל אם מום באיבר פחות חשוב מסכן את קיומו של איבר חיוני, נשלים בצדק עם כריתתו של הנחות.

התייחסות זו לגופנו ממחישה לנו שכאשר אלוהים מבחין שמאמיניו הצדיקים בסכנת הכחדה מידי הכופרים, והדבר עלול להביא את העולם לסף תוהו ובוהו, הוא נוקט בצעדים הדרושים, מהשמיים או מהארץ, כדי להגן על מאמיניו הצדיקים וכדי למנוע כל תוהו ובוהו. כי כפי שהוא رحيم (**רחום**), הוא גם حكيم (**חכם**).

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ...

כל השבחים לאלוהים, ריבון העולמים.